

Sisällys

PÄÄKIRJOITUS

- John Adams ja harvainvallan uhka Yhdysvalloissa
Leena Vastapuu, Anitta Kynsilehto & Eeva Puumala 3

ARTIKKELIT

- ☞ Ihmisoikeudet ja YK: Tasapainottelua jäsenmaiden intressien
ja yleismaailmallisuuden periaatteen kesken?
Anna Kronlund 7

KATSAUSARTIKKELIT

- ☞ Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen päätöksenteon tarkastelua
deliberatiivisen demokratian näkökulmasta
Hannu Salomaa 29
- ☞ Israelin sotilasmiehityksen ytimessä: Luonnonvarat, aseteollisuus
ja poliittiset vangit
Raija-Leena Punamäki 42

KESKUSTELUA

- Palestiinan tulevaisuus: Voiko sortokautta seurata itsenäisen Palestiinan valtion
perustaminen?
Lauri Hannikainen 61

LEKTIO

- Demokratian kestävyys punnitaan kriisissä
Johanna Ketola 69

- Ohjeita kirjoittajille 74

John Adams ja harvainvallan uhka Yhdysvalloissa

John Adams (1735–1826), yksi Yhdysvaltojen perustajista ja maan toinen presidentti, varoitti toistuvasti rikkaan eliitin hallitsemman harvainvallan riskistä nuorena tasavallassa. Adams suhtautui hyvin epäilevästi hallitsemattomaan vaurauteen ja siitä kumpuavaan valtaan, jonka hän näki väistämättä syntyvän kansalaisten taloudelliseen eliittiin kohdistamasta ihailusta. Adams näkikin rikkauten olevan poliittisesti vaikutusvaltaista yhtäältä siksi, että rahalla saa vaikutusvaltaa, mutta toisaalta myös siksi, että taloudellisen eliitin ihailu ja sympatisointi johtaa harvalukuisten rikkaiden vaikutusvallan suhteettomaan kasvuun. Hän ajatteli, että rikkaus on voimallista samalla tavalla kuin kauneus on voimallista – se erottaa omistajansa massasta ja herättää kunnioitusta (Mayville 2016).

Kuten Luke Mayville (2016) selvittää teoksessaan *John Adams and the Fear of American Oligarchy*, Adams uskoi, että tasavalta voisi kestää vain, jos se löytäisi tasapainon: harvalukuisen taloudellisen eliitin panos tunnustettaisiin, mutta samalla sitä estettäisiin monopolisoimasta valtaa. Keskeistä Adamsin visiossa (mt.) oli luoda institutionaalisten elinten toimivallalle rajoituksia (engl. *checks and balances*), joiden kautta esimerkiksi lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltaa rajattiin. Näin estettäisiin oligarkkimainen vallan ja varallisuuden kasautuminen pienilukuiselle taloudelliselle eliitille.

Adamsin esittämät huolet ovat valitettavan ajankohtaisia Donald Trumpin toisen presidenttikauden kynnyksellä. Fiona Hill – Venäjän historiasta väitellyt tutkija ja entinen Yhdysvaltojen kansallisen turvallisuusneuvoston virkahenkilö – esittää, että Yhdysvaltojen poliittinen järjestelmä on ollut ajautumassa huolestuttavaan suuntaan jo pitkän aikaa. Hillin mukaan kehityskulusta kielii erityisesti se, että maan miljardöörit käyttäytyvät yhä enenevässä määrin oligarkkien tapaan (Reynolds 2024). Ulkopolitiikassa tämä tarkoittaa erittäin pientä joukkoa valtavia omaisuuksia hallinnoivia miehiä, joilla on suora yhteys politiikan eliittiin tai jopa erityinen rooli hallintokoneistossa Elon Muskin tapaan. Donald Trumpin hallinnon neuvonantajana toiminut ja sittemmin tätä vastaan edustajainhuoneessa todistanut Hill väittää, että tällaisille toimijoille on valtion tai yrityksen edun sijaan ensisijaista etsiä mahdollisuuksia vallan käyttöön ja sen laajentamiseen muiden kansallisten ja kansainvälisten eliittien jäsenten kanssa. Argumenttinsa tueksi Hill tarjoaa lukuisia anekdootteja neuvottelutilanteista, joita hän on todistanut presidentti Trumpin turvallisuuspoliittisena neuvonantajana toimiessaan (mt.).

Oikeustieteen professori David Driesenin (2024) mukaan Yhdysvaltojen *checks and balances* -järjestelmä alkoi hapertua jo Donald Trumpin ensimmäisellä presidenttikaudella tämän testatessa, kuinka kongressin harjoittamaa valvontaa pystytään erilaisin keinoin kiertämään. Driesen luo kokonaiskatsauksen Trumpin ensimmäisen kauden aikana tapahtuneisiin ja usein erillisinä tarkasteltuihin tapauksiin ja esittää, että jo alkanut järjestelmän rapautuminen voi johtaa jopa sen romahdukseen Trumpin toisen kauden aikana. Toiset tutkijat kuitenkin korostavat, että järjestelmä on heikentynyt jo kymmenien vuosien ajan ja täten paljon ennen Trumpin ensimmäistä presidenttikautta (esim. Goldgeier & Saunders 2018).

Trumpin toisen presidenttikauden seuraukset ovat herättäneet laajaa keskustelua sisäpoliittisten kysymysten lisäksi myös maan ulkopolitiikan tulevista suuntaviivoista. ”Trum-

pologit” tarjoavat poliittisille päätöksentekijöille erilaisia tulevaisuuden skenaarioita päätöksenteon tueksi, mutta perustavanlaatuisena ongelmana skenaarioiden luomisessa on se, ettei kukaan tiedä mihin Trump ryhtyy – ja joidenkin mukaan hän ei ehkä tiedä sitä itsekään (Demarais 2024). Esimerkiksi Norjassa puntaroidaan Norjan liittoutumisstrategian vaikutuksia ja sitä, voiko Euroopan unionin ulkopuolella oleva maa joutua enenevässä määrin Kiinan ja Venäjän painostuksen kohteeksi Trumpin hallinnon kauppapolitiikan seurauksena (Stelzenmüller 2024). Ukraina-tuen ja Nato-politiikan mahdollisten muutosten ohella Euroopassa keskustelua herättävät myös maanosan äärioikeiston suhteet Trumpiin, ja spekulatioita on käyty esimerkiksi sillä, tuleeko äärioikeisto yhä vahvistumaan ja niin sanotut kulttuurisodat edelleen eskaloitumaan (Samaras 2024). Afrikassa Trumpin toisen kauden odotetaan aiheuttavan merkittäviä muutoksia Yhdysvaltojen ja Afrikan välisiin suhteisiin, mikä on seurausta erityisesti strategisesta kilpailusta Kiinan ja Venäjän kanssa. Samalla liiketoimintaan liittyvien sitoumusten odotetaan korostuvan kehitysavun sijaan (Yade 2024).

Myös Yhdistyneissä kansakunnissa (YK) odotetaan hermostuneena Trumpin toista kautta. Yhdysvallat on YK:n suurin rahoittaja, ja leikkauksia odotetaan erityisesti ohjelmille, jotka ovat ristiriidassa Trumpin hallinnon linjausten kanssa. Tällaisia ovat esimerkiksi ilmastopoliitiikka sekä seksuaali- ja lisääntymisoikeudet. Lisäksi hallinto pyrkii todennäköisesti saamaan itselleen mieleisiä henkilöitä keskeisiin johtotehtäviin esimerkiksi YK:n lastenrahastossa (UNICEF) sekä Maailman elintarvikeohjelmassa (WFP). Vuonna 2026 valitaan myös YK:n uusi pääsihteeri, jonka valinta ei tule olemaan helppo suurvaltapolitiittisten jännitteiden aikana (Chen 2024).

Vuoden viimeisen Kosmopoliksen numeron avaa Anna Kronlundin artikkeli ”Ihmisoikeudet ja YK: Tasapainottelua jäsenmaiden intressien ja yleismaailmallisuuden periaatteen kesken?”. Artikkelissaan Kronlund tarkastelee viittauksia universalismiin ja universalismin käyttöä ihmisoikeuksia koskevassa poliittisessä keskustelussa YK:ssa. Ihmisoikeuksien lähtökohta on universalismi eli yksinkertaistettuna ajatus siitä, että ne koskevat yhtäläisesti kaikkia ihmisiä. Suvereeneilla valtioilla on velvollisuus valvoa niiden toteutumista. Kronlund analysoi ihmisoikeuskeskusteluja erityisesti kahtena ajankohtana: yleismaailmallisen ihmisoikeusjuhlituksen syntyessä 1940-luvun loppupuolella ja myöhemmin vuonna 2006 perustetun YK:n ihmisoikeusneuvoston yhteydessä. YK:n kokoonpano, koko ja toimintakenttä on laajentunut monin tavoin sen olemassaolon aikana, mutta universalismin ja esimerkiksi suvereniteettiin kytkeytyvän partikularismin välinen jännite jatkuu ihmisoikeustyössä ja artikkelissa tarkastellussa ihmisoikeusretoriikassa. Kronlund toteaaakin analyysiinsä pohjautuen universalismin näyttäytyvän retorisenä topoksena, jonka avulla voidaan eritellä YK:n roolia, valtioiden suvereniteettikäsitteitä ja ihmisoikeuksia koskevien näkemysten moninaisuutta, ei pelkästään ihmisarvona tai ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta koskevana periaatteena, jotka lähtökohtaisesti liitetään universalismiin.

Hannu Salomaa tarkastelee katsausartikkelissaan ”Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen päätöksenteon tarkastelua deliberatiivisen demokratian näkökulmasta” mahdollisuuksia soveltaa deliberatiivisen, puntaroivan, demokratian periaatteita Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskusteluun. Kirjoittajan mukaan puntaroivan demokratian periaatteiden soveltaminen valikoidusti ulko- ja turvallisuuspolitiikassa tarjoaisi mahdollisuuksia edistää nykyistä avoi-

mempaa ja tasa-arvoisempaa keskustelukulttuuria perinteisesti melko eliittivetoisella politiikkasektorilla. Kansalaisten ja viranomaisten törmäyttämiseen tarkoitettujen turvallisuuskahvilat ovat yksi esimerkki jo kokeilluista malleista, mutta Salomaan mukaan puntarivalla demokraatialla olisi vielä paljon tarjottavaa ulko- ja turvallisuuspolitiikan avoimuuden lisäämisessä.

Raija-Leena Punamäen katsausartikkeli ”Israelin sotilasmiehityksen ytimessä: Luonnonvarat, aseteollisuus ja poliittiset vangit” kuvaa kolmea Gazan kansanmurhan esiintuomaa ilmiötä, jotka heijastuvat Länsirannalla ja Gazassa elävien palestiinalaisten päivittäiseen elämään. Punamäki tarkastelee luonnonvarojen, kuten vesi- ja energialähteiden, sotilaallis-poliittista merkitystä, asejärjestelmien sisältämien myrkkymetallien terveydellisiä ja kauaskantoisia seurauksia palestiinalaisille sekä poliittisten vankien kokemuksia osana palestiinalaisten vastarintaa. Punamäen teksti tarjoaa tietoa meneillään olevan Gazan kansanmurhan taustoista kuvaamalla miehitettyjen alueiden palestiinalaisten kokemuksia, joita on erityisen tärkeä koostaa Lähi-idän konfliktin ratkaisuvaihtoehtoja pohdittaessa. Katsausartikkeli tuo esiin sotilasmiehityksen ja sotateimien yhteenkietoutumisen taloudellisten ja aseteknologisten ulottuvuuksien kanssa avaten näiden kauaskantoisia vaikutuksia palestiinalaisväestölle.

Lauri Hannikainen jatkaa samasta tematiikasta keskustelua-tekstissään ”Palestiinan tulevaisuus: Voiko sortokautta seurata itsenäisen Palestiinan valtion perustaminen?”. Hannikainen erittelee tekstissään niin sanotun kahden valtion mallin toteutumismahdollisuuksia. Palestiinan itsenäisyyden saavuttaminen on vuosikymmenten konfliktin keskellä jäänyt kaukaiseksi tavoitteeksi, kun Israelin miehitys jatkuu ja yhä syvenee kansainvälisen oikeuden vastaisesti. Kahden valtion ratkaisu, johon YK ja kansainvälinen yhteisö ovat pyrkineet, vaatisi Hannikaisen mukaan Israelin vetäytymistä miehityiltä alueilta, Gazan sodan lopettamista sekä osapuolten välisiä kompromisseja muun muassa Jerusalemin asemasta ja siirtokunnista. Vaikka nykytilanne on erittäin synkkä, voisivat laaja kansainvälinen tuki ja diplomatia edistää Hannikaisen mukaan rauhanprosessia ja Palestiinan valtion syntyä.

Numeron päättää Johanna Ketolan lektio ”Demokratian kestävyys punnitaan kriisissä”, joka perustuu hänen marraskuussa 2024 tarkastettuun väitöskirjaansa Turun yliopistossa. Ketola analysoi vuosien 2020–2023 koronapandemian hallintaa sekä kansallisella, EU- että kansainvälisellä tasolla. Ketolan mittava 120 asiantuntijahaastattelun aineisto osoittaa, että pandemiakriisin hallinnassa korostuivat kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö, asiantuntijuus ja olemassa olevien sääntöjen luova hyödyntäminen. EU:n rooli oli merkittävä erityisesti pienten jäsenvaltioiden tukemisessa, mutta samalla kansalliset hallitukset olivat vastuussa kansalaistensa terveydestä ja turvallisuudesta. Ketolan löydökset myös osoittavat, ettei kriisi johtanut demokratian heikkenemiseen Suomessa, joten väitöskirja haastaa näin väitteet autoritaarisuuden väistämättömästä lisääntymisestä kriisien aikana.

Valitettavasti Donald Trumpin toisen presidenttikauden perintönä voi olla harvainvallan vahvistumisen ja business-vetoisen ulkopolitiikan lisäksi katastrofaalisia seurauksia tavallisille ihmisille ympäri maailmaa. Esimerkiksi erittäin konservatiivisen evankeliskristityn Mike Huckabeen nimitys Yhdysvaltojen tulevaisuudelle suurlähettilääksi Israeliin on hirvittävä uutinen kansanmurhan keskellä parhaillaan eläville palestiinalaisille, Huckabee kun on kyseenalaistanut Palestiinan valtion olemassaolon ja tuominut kahden valtion ratkaisun järjettömänä ja toimimattomana (Shehada 2024). Päätoimittajakautemme viimeisenä vuonna, jolloin vas-

taavaksi päätoimittajaksi siirtyy Anitta Kynsilehto, tulemmekin jatkamaan keskustelua Lähi-idän tilanteesta ja kyvyttömyydestämme puuttua Israelin toteuttamaan kansanmurhaan.

Näistä synkistä ajoista huolimatta haluamme toivottaa lukijoillemme rauhallista joulua ja toivorikasta vuotta 2025.

Turussa ja Tampereella 20.12.2024

Leena Vastapuu, Anitta Kynsilehto ja Eeva Puumala

Lähteet

- Chen, Eugene (2024): "What might be in store for the United Nations under a second Trump presidency?". *The Global Observatory*, 21.11.2024. <https://theglobalobservatory.org/2024/11/what-might-be-in-store-for-the-united-nations-under-a-second-trump-presidency/>
- Demarais, Agathe (2024): "Will Europe fragment under Trump 2.0?". *Foreign Policy*, 16.12.2024. <https://foreignpolicy.com/2024/12/16/trump-europe-eu-trade-tariffs/>
- Driesen, David M. (2024): "Donald Trump and the collapse of checks and balances". *SMU Law Review Forum*, 77, 199–218. <https://doi.org/10.25172/slr.77.1.7>
- Goldgeier, James & Elizabeth N. Saunders (2018): "The unconstrained presidency: Checks and balances eroded long before Trump". *Foreign Affairs*, 97(5), 144–156.
- Samaras, Georgios (2024): "What a second Trump presidency would mean for the European far-right?". King's College London blog, 31.10.2024. <https://www.kcl.ac.uk/what-a-second-trump-presidency-would-mean-for-the-european-far-right>
- Shehada, Muhammed (2024): "Trump's return: A disaster for Gaza, a challenge for Europe". European Council on Foreign Relations, 12.12.2024. <https://ecfr.eu/article/trumps-return-a-disaster-for-gaza-a-challenge-for-europe/>
- Yade, Ramada (2024): "What Trump's next presidency will mean for Africa". Atlantic Council, 13.12.2024. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/africasource/what-trumps-next-presidency-will-mean-for-africa/>

Toimitukselta

Käsissäsi on *Kosmopolis*-lehden viimeinen erillisenä paperisessa muodossa julkaistu numero. Seuraavassa, lehtiperheen 55. vuosikerrassa julkaistaan edelleen neljä lehteä sähköisessä muodossa, mutta numerot kootaan lopuksi yhteen paperiseksi vuosikirjaksi. Painettu julkaisu säilyy edelleen Suomen rauhantutkimusyhdistyksen jäsenetuna. Vuosikirjan toimituksesta jäsenille ja tilaajille tiedotetaan myöhemmin.

Vaikka kotiin tai työpaikalle toimitetulla paperilehdellä on ollut paikkansa, erityisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana lehden irtonumeromyynti on käytännössä hiipunut kokonaan. Sähköisen julkaisemisen tilastot puolestaan näyttävät vastakkaiseen suuntaan. Journal.fi-palvelussa eniten kiinnostusta herättäneillä kirjoituksilla on ollut lukijoita kymmenkertaisesti lehden painosmäärään nähden.

Digitaalinen siirtymä koskee myös lehden vanhoja numeroita. Olemme Suomen tiedekustantajien liiton ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan tuella käynnistäneet vanhojen lehtien digitointihankkeen. Ensi vaiheessa prosessissa ovat Elektra-palvelussa aiemmin sähköisesti saatavilla olleet vuosikerrat 2000–2020. Näiden tekstien julkaiseminen uudelleen journal.fi-palvelussa vaatii erillisen sopimuksen jokaisen kirjoittajan kanssa. *Kosmopolis*-lehden 2000-luvulla kirjoittaneita pyydetäänkin tarkkailemaan (sähkö)postiaan, sillä digitointiavustajamme Pietari Pastila (pietari.j.pastila@utu.fi) lähettää joulutammikuussa sopimustekstin ja allekirjoituspyynnön kirjoittajille. Olethan yhteydessä, jos et ole saanut viestiä tai epäilet, ettei meillä ole yhteystietojasi.

Digitointihankkeen toisessa vaiheessa saatamme sähköiseen muotoon kaikki ennen vuotta 1999 julkaistut *Kosmopolis*-, *Rauhantutkimus*- ja *Rauhaan tutkien* -lehdet. Näiden osalta käytämme Tiedekustantajien Kopioston kanssa tekemää kollektiivista arkistolupaa, joka poistaa tarpeen lähestyä jokaista kirjoittajaa erikseen. Toisen vaiheen aikataulu selviää myöhemmin.

Ihmisoikeudet ja YK: Tasapainottelua jäsenmaiden intressien ja yleismaailmallisuuden periaatteen kesken?

Anna Kronlund¹

Ihmisoikeudet ovat keskeinen osa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) arvoja ja koko sen olemassaolon perustaa. Ihmisoikeusnormiston lähtökohtana pidetään YK:n yleismaailmallista ihmisoikeuksien julistusta vuodelta 1948, yhdessä myöhemmin hyväksytyjen kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien (engl. *International Covenant on Civil and Political Rights*, suom. KP-sopimus) sekä sosiaalisten, taloudellisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimusten kanssa (engl. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, suom. TSS-sopimus). Ihmisoikeuksia määrittävä periaate on käsitys universalismista. Artikkelissa selvitetään, miten universalismia käytetään tai siihen viitataan ihmisoikeuksia koskevassa poliittisessa keskustelussa YK:ssa. Vaikka universalismin periaate on yleisesti hyväksytty, universalismin käsite on edelleen epämääräinen ja sitä käytetäänkin usein keskustelussa erilaisin merkityksin. Artikkelissa tarkastellaan ihmisoikeuskeskusteluja etenkin yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen yhteydessä 1940-luvun loppupuolella ja myöhemmin vuonna 2006 perustetun YK:n ihmisoikeusneuvoston yhteydessä. Valtioilla on tapana vedota joko suvereniteettiinsä tai erityisasemaansa ja samalla arvottaa tai olla noudattamatta ihmisoikeuksia tai niiden täytäntöönpanoa. Samanaikaisesti valtiot ovat sitoutuneet ihmisoikeuksien universalismin periaatteeseen ja ihmisoikeuksien edistämiseen sekä suojeluun kansainvälisesti, jolloin suvereenit valtiot ovat keskiössä.

Asiasanat: ihmisoikeudet, politiikka, suvereniteetti, universalismi, Yhdistyneet kansakunnat, yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus

Johdanto

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) nykyisen pääsihteerin António Guterresin (2020, 1) mukaan ihmisoikeuksien edistämisestä huolimatta niihin liittyy edelleen haasteita ja ”ihmisoikeusagenda instrumentalisoidaan poliittisiin tarkoituksiin”. Ihmisoikeudet ovat sosiaalinen konstruktio, jossa eri toimijat antavat oikeuksille erilaisia merkityksiä (Halme-Tuomisaari 2011). Kansainvälisenä ja YK:n jäsenmaiden hyväksymänä periaatteena ihmisoikeudet kuitenkin kietoutuvat universalismin eli yleismaailmallisuuden ideaan. Ihmisoikeuksien universalismille on keskeistä, että ihmisoikeudet perustuvat synnynnäiseen ihmisarvoon (engl. *dignity*) ja ovat siten riippumattomia eri yhteisöjen poliittisesta, oikeudellisesta tai kansainvälisestä statuksesta. Universalismin näkökulmasta ihmisoikeudet kuuluvat kaikille vastakohtana erilaisille ajatuksille tai kriteereille ulossulkemisesta tai erottelusta. Täten ei myöskään välttämättä ajatella tarvittavan mitään erilaista määrettä (kuten ihmisarvo) ihmisoikeuksien toteuttamiseksi. Universalismi voidaankin nähdä ideologisena käsitteenä, joka muodostaa ihmisoikeuksien perustan, tai vaihtoehtoisesti ihmisoikeuksien normatiivisena kuvauksena. Ihmisoikeuksia koskevana periaatteena universalismi voidaan tiivistää ajatukseen, että ihmisoikeudet kuuluvat kaikille ja niitä tulisi universaalisti edistää ja suojella, jolloin myös kansainvälisen yhteisön, tässä tapauksessa erityisesti YK:n, rooli korostuu.

1 YTT, dosentti, yliopistonlehtori, Turun yliopisto, <anna.kronlund@utu.fi>

Lähtökohtaisesti käsitteet ovat kuitenkin kiistanalaisia ja YK:n jäsenmailla on hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, mitä ihmisoikeuksien universalismi itse asiassa tarkoittaa. On katsottu, että universalismi ei kerro mitään ihmisoikeuksien sisällöstä vaan lähinnä niiden periaatteesta (ks. Donnelly 2007). Usein universalismi liitetäänkin myös ihmisoikeuksia koskeviin periaatteisiin jakamattomuudesta ja ei-hierarkkisuuudesta. Valtiot voivat kuitenkin pyrkiä haastamaan ihmisoikeuksia sekä samanaikaisesti ajamaan omia normejaan suvereniteetista tai kulttuurisen relativismin huomioimisesta, minkä nähdään rapauttavan ajatusta universaaleista oikeuksista. Vuonna 2018 julkaistussa aihetta koskevassa YK:n erityisraportoin raportissa mainitaan, miten universalismia pyritään retorisesti uudelleenmäärittelemään ikään kuin ”yleisesti hyväksyttäväksi” periaatteeksi, joka mahdollistaa ulossulkemisen, jos kaikki eivät hyväksykään oikeuksia samalla tavalla (ks. UNGA 2018). YK:n eri jäsenvaltioiden suhtautuminen ihmisoikeuksiin ilmentää universalismin määrittelyyn liittyvää poliittista keskustelua, jonka lähtökohtana voidaan pitää yleismaailmallista ihmisoikeuksien julistusta. YK:lla on tietty mandaatti koordinoida toimintaa ja edistää normeja, mutta kuten pääsihteerin Guterres ihmisoikeusneuvostossa pitämässään puheenvuorossa keväällä 2024 totesi, ”valtioilla on ensisijainen vastuu suojella ja edistää ihmisoikeuksia” (Guterres 2024), jolloin valtioiden näkemykset universalismista ovat kiinnostava tarkastelun kohde. Universalismin tulkinta käsitteenä edellyttää sen kiistanalaisuuden, kontingenttiuden ja eriävien näkemysten huomioimista (käsitteiden analyysistä, esim. Freedon 1998).

Artikkelin tutkimuskysymyksenä onkin, *miten ihmisoikeuksien universalismia tulkitaan ja siihen viitataan Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen keskusteluissa*. Lähtökohdan inspiraationa on ollut Quentin Skinnerin (1978, xv) ajatus siitä, että tulkittavat kysymykset nousevat poliittisen elämän kontekstista, jolloin jonkin tyyppisistä kysymyksistä tulee problemattisia ja vastaavasti toisista kysymyksistä debattia määrittäviä kysymyksiä. Kari Palosen (2005) tulkinnan mukaan Skinnerin ideana oli tarkastella politiikan teoreetikkoja poliitikkoina, jonka perusteella poliitikkoja voitaisiin siten tarkastella myös teoreetikkoina. Artikkelin kiinnostuksen kohteena on tarkastella poliittisten toimijoiden universalismiin liittyviä käsityksiä tietyssä poliittisessä kontekstissa.

Artikkelissa tarkastellaan universalismia kahtena eri ajankohtana ja kahdessa YK:n ihmisoikeuksia koskevassa keskustelussa. Ensin tarkastelun kohteena ovat YK:n yleiskokouksen ihmisoikeusjulistusta koskevat keskustelut² vuonna 1948. Tuolloin keskiössä oli löytää kaikkien hyväksyttävissä oleva ratkaisu, joka jättäisi kuitenkin tilaa kompromisseille viittaamalla ihmisoikeuksiin aiemmasta poikkeavalla, muttei kokonaan erillisellä tavalla. Ihmisoikeusjulistuksen yhteydessä kyse oli kokonaan uudesta agendakysymyksestä, jonka katsottiin olevan poliittinen ja joka mahdollisti ihmisoikeuksien käsittelyn kansainvälisellä tasolla. Toisen tarkastelukohteen muodostavan ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä vuonna 2006 ihmisoikeuksien universalismi oli edelleen keskeinen periaate etenkin ihmisoikeuksien edistämisen ja suojelun näkökulmasta mutta myös ihmisoikeusinstituution näkökulmasta, jonka voidaan nähdä olevan jatkumo Wienin ihmisoikeuksia koskeneelle kokoukselle, johon viitataan artikkelissa hieman myöhemmin.

2 Aineiston kannalta huomionarvoista on, että vuoden 1948 keskustelut on julkaistu *meeting record summary* -muodossa, joka tarkoittaa ei-sanatarkkaa pöytäkirjaa, erotuksena vuoden 2006 tarkastellusta pöytäkirjasta.

Vaikka tutkimuksen aikarajaus on tietyllä tapaa keinotekoinen, sekä yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistusta koskeva yleiskokouksen keskustelu että myöhemmin ihmisoikeusneuvostoa koskeva yleiskokouksen keskustelu ilmentävät kansainvälisen yhteisön ja YK:n jäsenmaiden näkemystä ihmisoikeuksien tilasta ja niihin liittyvistä kysymyksistä. Tarkastelemalla eri ajanjaksoja artikkelissa pyritään hahmottelemaan käsitystä ihmisoikeuksien universalismista tietyssä poliittisessa kontekstissa universalismin periaatteen tai käsitteen yleistämisen sijaan. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus itsessään korostaa universalismia, jonka johtolauseessa todetaan ”ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen [annettavan] kaikkien kansojen ja kaikkien kansakuntien tavoiteltavaksi asiaksi” (ks. Ulkoministeriö 2024). Samaisen dokumentin ensimmäisessä artiklassa huomioidaan ihmisten synnynnäinen vapaus, tasa-arvo ja yhtäläiset oikeudet viitaten universalismiin liitettyyn käsitykseen ihmisoikeuksista.

Artikkelin aineistoa on luettu laadullisen tekstianalyysin ja käsitetutkimuksen keinoin edellä mainituista lähtökohdista. Koska kyse on yleiskokouksessa käydyistä keskusteluista, kaikilla mailla on ollut mahdollisuus käyttää puheenvuoroja, vaikka jäsenmäärältään YK oli tietysti vuonna 1948 paljon suppeampi. Analyysin pohjana on käsitys valtioiden välisestä kielenkäytöstä ja siihen sisältyvistä käsitteistä, jotka ovat seurausta retorisisista valtakamppailuista, joissa osa argumenteista jää voitolle, toiset häviävät ja osa käsitteistä hylätään ja toisia muutetaan (vrt. Roshchin 2017). Teoreettinen viitekehys nojaa olemassa olevaan tutkimuskirjallisuuteen universalismista ja ihmisoikeuksista, sekä ihmisoikeuksiin sosiaalisen konstruktivismiin näkökulmasta, jonka taustalla on ajatus siitä, että normit ovat jatkuvasti muutoksessa (vrt. esim. Björkdahl 2002).

Susan Waltzin (2001, 45) mukaan ihmisoikeuksien julistus oli ensisijaisesti poliittinen projekti, joka viittasi koordinoituihin pyrkimyksiin rakentaa julkinen ja maailmanlaajuinen yhteisymmärrys ihmisoikeuksien ideasta, mukaan lukien poliittiset strategiat, diplomaattiset aloitteet, tiettyjä periaatteita koskevat sopimukset ja lopulta kansainvälinen sopimus. Aiemmassa kirjallisuudessa on tunnistettu eri toimijoiden, mukaan lukien pienten valtioiden (esim. ma.) tai kansalaisjärjestöjen (esim. Morsink 2000) merkitys ihmisoikeusjulistuksen laatimisen yhteydessä. YK:n tasolla ihmisoikeuksia käsitellään monella eri foorumilla ja keskusteluun voivat osallistua eri tahot. Esimerkiksi ihmisoikeusneuvostossa myös tarkkailijajäsenet tai kansalaisjärjestöt voivat käyttää puheenvuoron. Tämän artikkelin aineistona ovat yleiskokouksen pöytäkirjat kahdessa erityisessä kontekstissa (ihmisoikeuksien julistuksen perustamisen sekä ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä), jotka rajaavat keskusteluun osallistuvien joukkoa. On siten olennaista huomauttaa, että artikkelin analyysi tuo yhden näkökulman universalismin tulkintaan.

Artikkelissa käsitellään seuraavaksi ihmisoikeuksia ja käsityksiä suvereniteetista kontekstina keskusteluille. Tämän jälkeen esitellään ihmisoikeuksien politiikkaa ja universalismia artikkelin teoreettisena viitekehysenä. Varsinaisessa ensimmäisessä empiirisessä luvussa tarkastellaan YK:ssa käytyjä poliittisia keskusteluja ihmisoikeusjulistuksesta vuonna 1948. Empiiristä lukua seuraa lyhyt katsaus universalismin periaatteen toteutumisesta suhteessa ensimmäisiin ihmisoikeussopimuksiin ja Wienin ihmisoikeuskonferenssiin, jossa universalismi oli keskeinen teema. Artikkelin toisessa empiirisessä osassa analysoidaan YK:n ihmisoikeusneuvoston perustamiseen liittyviä keskusteluja ihmisoikeuspolitiikan ja universalismin näkökulmasta, jolloin fokus

on ihmisoikeuksien täytäntöönpanossa normien sisällön määrittämisen sijaan. Lopuksi päätelmissä pohditaan universalismin eri merkityksiä YK:n ihmisoikeuskeskustelussa ihmisoikeusjulistuksen laatimisen aikaan ja myöhemmin ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä.

Ihmisoikeudet ja suvereniteetti

Suvereniteetti käsitetään usein puuttumattomuudeksi maiden sisäisiin asioihin, minkä voidaan katsoa olevan ristiriidassa kansainvälisten instituutioiden vahvistumisen ja ihmisoikeuksien universalismin periaatteen kanssa (Zürn 2018, 2). Toisaalta myös suvereniteetin voidaan katsoa olevan sosiaalinen konstruktio ja siten argumentti valtion auktoriteetista, jonka laajuus ja merkitys voivat vaihdella (vrt. esim. Forsythe 2000). Kansainvälisen oikeuden sisällä ihmisoikeuksilla on kompleksinen suhde valtioihin: toisaalta valtioita tarvitaan ihmisoikeuksien toteuttamiseen ja niiden ylläpitämiseen, mutta toisaalta tämä tekee ihmisoikeuksista poliittisen ja usein politisoidun kysymyksen. Hans Kelsenin (1951, 28) mukaan YK:n peruskirjassa (1945) on sekä ihmisoikeuksia koskevia että valtioiden oikeuksia koskevia provisioita, eikä peruskirja itsessään anna kovin tarkkoja vastauksia YK:n tehtäviin ihmisoikeuksien saralla. YK:n peruskirja valtuutti YK:n ihmisoikeuskomission edistämään ihmisoikeuksia tarkentamatta kuitenkaan erikseen, mitä nämä oikeudet olivat (Alston & Mégret 2020, 8).

YK:n peruskirja nojaa myös valtioiden suvereniteetin tunnistamiseen, ja esimerkiksi peruskirjan artiklassa 27 mainitaan YK:n puuttumattomuus valtioiden sisäisiin asioihin. YK:n peruskirjassa on kuitenkin useita ihmisoikeuksiin viittaavia kohtia aina esipuheesta ensimmäiseen artiklaan sekä myöhemmin esimerkiksi YK:n toimielinten kohdalla (mm. yleiskokous ja talous- ja sosiaali-neuvosto). Siten Hurst Hannumin (2012, 62) tulkinnan mukaan ihmisoikeudet eivät kuulu niihin valtioiden sisäisiin asioihin, joihin YK:lla ei ole mahdollisuutta puuttua. Tätä näkökulmaa tukee myös YK:n yleiskokouksen toiminta jo varhain koskien yksittäisten maiden ihmisoikeustilanteiden huomioimista (ma.). YK:n peruskirja asettaa maille myös velvollisuuksia (vrt. ma., 62): artiklassa 55 todetaan, miten ”Yhdistyneiden kansakuntien tulee edistää: [...] c. kaikille rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta kuuluvien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien arvossapitämistä ja kunnioittamista koko maailmassa”. Heti seuraavassa artiklassa todetaan, että ”Kaikki jäsenet sitoutuvat toimimaan yhteisesti ja kukin erikseen yhteistyössä järjestön kanssa 55 artiklassa mainittujen päämäärien saavuttamiseksi” (Yhdistyneet kansakunnat 1956).

Myöhemmin hyväksytty ihmisoikeuksien julistus tarkensi oikeuksia, joita oli tarkoitus edistää ja suojella. Julistus koostuu 30 artiklasta vaihdellen aina oikeudesta elämään ja esimerkiksi oikeudesta töihin tai vapaa-aikaan, ilmentäen hyvin erityyppisiä oikeuksia. On olennaista huomauttaa, että vaikka ihmisoikeuksien määritellään olevan poliittisia ja niillä politikoidaan tai niitä politisoidaan, tämä voidaan tulkita eri poliittikkäsityksin (ks. Palonen 2003) myös mahdollisuutena nostaa ihmisoikeudet agendalle, edistää ja suojella ihmisoikeuksia sekä tehdä uusia avauksia ihmisoikeuksia koskien.

Valtioiden rooli on edelleen keskeinen ihmisoikeuksissa ja siten suvereniteetin voidaan katsoa myös tukevan ihmisoikeuksien edistämistä ja suojelua. Ihmisoikeuksien institutio-nalisointi on johtanut siihen, että valtiot ovat myös vastuussa toimistaan kansainväliselle

yhteisölle, erityisesti kansainvälisten ihmisoikeussopimusten hyväksymisen myötä. YK:ssa on myös edistetty normeja, kuten suojeluvastuun periaatetta, joka voi tarvittaessa oikeuttaa suvereniteetin loukkauksen tai rajoittamisen. Erityisesti vuoden 1948 ihmisoikeusjulistuksen voidaan katsoa muuttaneen diskursssia: ihmisoikeuksista tuli yhä enemmän kansallisen ja valtiokeskeisyyden sijaan myös kansainvälinen ja supranationaalinen kysymys.

Ihmisoikeuksien politiikka, universalisuus ja partikulaarisuus

Ihmisoikeudet YK:ssa

YK:n ihmisoikeusnormisto perustuu etenkin vuonna 1948 yleiskokouksessa hyväksytyyn yleismaailmalliseen ihmisoikeusjulistukseen (engl. *Universal Declaration of Human Rights*) ja myöhemmin hyväksytyihin sopimuksiin, ihmisoikeusmekanismeihin ja YK:n alaisiin instituutioihin. Yhteisesti sovitut normit legitimoivat ihmisoikeuksia normien sisällön kautta, mutta samalla ne toimivat rajoitteena ja määrittelevät YK:n jäsenmaiden toimintatilaa ihmisoikeuskysymyksissä. Esimerkiksi ihmisoikeusneuvoston päätöslauselmista voidaan myös äänestää, vaikka ne eivät ole sellaisenaan oikeudellisesti maita sitovia. Äänestykset saattavat heijastella eroja myös alueellisten tai muiden ryhmien, kuten Pohjoismaiden, sisällä tietyissä ihmisoikeuskysymyksissä (ks. Creutz 2021; myös Ramcharan 2011 ihmisoikeusneuvoston ”lainsäädännöllisestä” roolista).

Oikeuksien merkitys ja vaikutusvoima riippuvat erilaisista institutionaalisista, historiallisista ja kulttuurisista tekijöistä. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus korostaa nimensä mukaisesti ihmisoikeuksien universalismia.³ Ihmisoikeuksien niin kutsuttu *International Bill of Rights* perustuu vuoden 1948 julistukseen mutta myös myöhempiin sopimuksiin kansalaisoikeuksista ja poliittisista oikeuksista (engl. *International Covenant on Civil and Political Rights*, suom. KP-sopimus) sekä taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista (engl. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, suom. TSS-sopimus).

Suurin osa maailman maista on ratifioinut keskeisimmät ihmisoikeuksia koskevat konventiot (KP-, TSS-sopimukset, lasten oikeuksia, rasismia ja syrjintää, kidutusta sekä naisten oikeuksia koskevat sopimukset). Eri maiden välillä on kuitenkin poikkeuksia ihmisoikeuksiin sitoutumisessa, ja maiden tapana on myös suhtautua sopimuksiin omilla ehdoillaan (ks. Arnold 2013) tai jättäytyä kokonaan sopimusten ulkopuolelle. Esimerkiksi Institute for Economics and Peace -ajatushautomon (2022, 21) julkaisemassa Multilateralismi-indeksi-raportissa todetaan, että vaikka maat ovat yhä enemmän ratifioineet sopimuksia, tahti on viimeisen kymmenen vuoden aikana myös hidastunut ja vuonna 2022 uusia ratifiointeja oli vain kuusi kappaletta. Myös ihmisoikeuksien universalismin periaatetta määritellään uudes-

3 YK:n ihmisoikeusjulistuksen ensimmäisen artiklan mukaan: ”Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.” Toisessa artikkelissa korostetaan oikeuksia taustasta huolimatta: ”Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta. Mitään erotusta ei myöskään pidä tehdä sen maan tai alueen valtiollisen, hallinnollisen tai kansainvälisen aseman perusteella, johon henkilö kuuluu, olipa tämä alue itsenäinen, huoltohallinnossa, itsehallintoa vailla tai täysivaltaisuudeltaan minkä tahansa muun rajoituksen alainen.” (Ulkoministeriö 2024.)

taan jatkuvasti. Esimerkiksi presidentti Donald J. Trumpin ensimmäisen kauden Yhdysvallat lähestyi ihmisoikeuksien universalismin periaatetta hyvin kapeasta, luonnollisten oikeuksien näkökulmasta ja Yhdysvaltojen perustamiskauden dokumentteihin ja ajatuksiin perustuen (ks. U.S. Department of State 2020). Ihmisoikeudet heijastavat myös maiden tavoitteita YK:ssa. Esimerkiksi Ruotsin feministinen ulkopoliitiikka näkyi maan turvallisuusneuvostokaudella erityisesti sukupuoleen liittyvien kysymysten nostamisessa esiin (Samarsinghe 2018, 552).

Ihmisoikeuksien kannalta kiinnostavaa on se, miten ihmisoikeudet ovat kehittyneet ja miten oikeuksien osalta on otettu useita harppauksia: ensimmäisen ja toisen sukupolven oikeuksista on siirrytty kolmannen sukupolven oikeuksiin, joista oikeus kehitykseen on yksi esimerkki (Richardson 2015). Toisaalta taas ihmisoikeusdiskurssiin voidaan lukea myös valtaan liittyviä elementtejä tarkastelemalla paitsi sitä, kuka saa äänensä kuuluviin, myös maiden pyrkimyksiä ihmisoikeuskielen heikentämisessä tai osoittamalla tiettyjen käsitteiden ristiriitaisuus. Uusia ihmisoikeusinstrumentteja on perustettu (ml. vähemmistöjen ja vammaisten oikeuksia koskevat sopimukset), ja esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen oikeudet huomioidaan nykyisin agendalla, josta ne ovat aiemmin puuttuneet (Alston & Mégret 2020). Ihmisoikeuksien kehittäminen on tarkoittanut myös, että on tunnistettu uusia ihmisryhmiä, joiden syrjintää puretaan.⁴ YK:ssa on käyty keskustelua myös uusista oikeuksista, kuten oikeudesta puhtaaseen, terveeseen ja kestäväan ympäristöön. Ihmisoikeusneuvosto hyväksyiikin aiheetta koskevan päätöslauselman istunnossaan syksyllä 2021 (ks. UNHRC 2021c). Oikeudet eivät siten ole muuttumattomia, vaan niitä myös koko ajan määritellään uudelleen. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeusinstituutioilla on katsottu olevan mandaatti tähän. Ihmisoikeuksista onkin tullut ”kiistelty käsite” (esim. Forsythe 2000, 30). Samalla tavoin Heiner Bielefeldt (2012, 3) on huomauttanut, että ihmisoikeuksien käsite on ollut filosofisen debatin kohteena jo yli kahden vuosisadan ajan

Ihmisoikeuksista on kirjoitettu viime vuosikymmeninä laaja-alaisesti eri näkökulmista, kuten kansainvälisoikeudellisesta (esim. Buchanan 2010; Koskenniemi 2011), historiallisesta (esim. Moyn 2010; 2017), käsitteellisestä (esim. Kivistö 2012; 2013) ja ihmisoikeuksien politiikasta (esim. Vincent 2010; Etinson 2018) tai ihmisoikeusnormien näkökulmasta (esim. Tuominen 2022). Oikeuksien on oletettu olevan epäpoliittisia siinä mielessä, että ne ovat universaaleja ja näennäistotuudellisia. Ihmisoikeudet eivät ole kuitenkaan irrallaan politiikasta, koska ne edellyttävät poliittista tunnistamista ja institutionaalista hyväksyntää (Koskenniemi 2011, 136). Oikeuksien toteuttaminen perustuu kansallisvaltioiden poliittiseen tahtoon (Etinson 2018, 27) ja poliittisiin intresseihin, kuten ihmisoikeuksien kehittyminen osoittaa. Toisaalta valtioiden suvereniteetti ei välttämättä tarkoita ristiriitaa ihmisoikeuksien kanssa, vaan pikemminkin ne voidaan nähdä myös toistensa täydentäjinä, ja edelleen valtiot ovat keskiössä ihmisoikeussopimusten osapuolina.

Ihmisoikeuksiin liittyä keskeisesti lisäksi kansainvälinen oikeus ja sitä kautta sääntely. Esimerkiksi ihmisoikeusneuvoston päätöslauselmat eivät ole sellaisenaan sitovia, mutta val-

4 YK:n ihmisoikeusneuvosto perusti asiantuntijatehtävän vuonna 2016 koskien seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin suojelemista diskriminaatiolta ja väkivallalta (ks. UNHRC 2016). Asiantuntijaraportin mukaan 69 maata maailmassa kriminalisoi yhä samaa sukupuolta olevien väliset suhteet kahden aikuisen välillä (ks. UNHCR 2021d).

tiot ovat osa kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja hyväksyneet YK:n peruskirjan ja siten pyrkimyksen ihmisoikeuksien suojeluun (vrt. artikla 1, para. 3). Kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän on katsottu perustuvan normien noudattamiseen ja sitoutumiseen, jotka eivät ole suoraan täytäntöönpanokelpoisia. Kansainväliset organisaatiot, kuten YK, ovat tärkeitä foorumeja, joissa valtiot edistävät omia normitulkintojaan, osaksi koska valtiot ovat osa kansainvälisten normien kodifiointia ja niiden terävöittämistä (ks. Dukalskis 2013).

Ihmisoikeuksien universalismi, kulttuurinen relativismi, partikularismi

Yleismaailmallisena normina universalismin on katsottu viittaavan kulttuurisen relativismin hylkäämiseen ja heikoimmassa asemassa olevien yhteiskunnallisten ryhmien puolustamiseen (Thérien & Joly 2014, 383). Ihmisoikeuksien universalismin ohella ihmisoikeuksia määrittää usein käsitys vapaudesta ja tasa-arvosta, ja lisäksi ne edellyttävät poliittisen ja oikeudellisen täytäntöönpanoon vaadittavia rakenteita (Bielefeldt 2012, 16). Yleismaailmallisuudesta huolimatta ihmisoikeudet edellyttävät oikeuttamista ja ne ovat tietyllä tapaa rajoitettuja siten, että kaikki ihmiselämän eri ulottuvuudet eivät ole ”oikeuksia”.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuudesta huolimatta sitä normina myös kiistetään. Esimerkiksi ihmisoikeuksien kulttuurisella relativismilla viitataan tarpeeseen huomioida yhteiskunnallinen konteksti ihmisoikeuksien tunnistamisessa ja täytäntöönpanossa (relativismin ja universalismin suhteesta esim. Addo 2010; Mende 2021). Heiner Bielefeldtin (2012, 3) mukaan ihmisoikeusdokumenttien universalismin normatiivisuutta onkin historiallisesti kiistetty ja kiistetään edelleen kulttuurisen erilaisuuden nimissä. Ihmisoikeuskeskusteluissa kontekstin tai esimerkiksi kulttuurin erilaisuuden huomioimisen lisäksi relativismilla voidaan viitata myös ihmisoikeuksien arvottamiseen tai oikeuksien haltijoihin valikoivasti suhtautumiseen (ks. UNGA 2018). Edelleen universalismille vastakkaisena on nähty partikularismi, joka käsittelee eroja eri alueiden välillä ja sisällä vallitsevissa uskomuksissa siitä, mikä ja kuka on suojelun arvoinen (Walker 2013, 40). Sellaisenaan partikularismi ja relativismi ovat kompleksisia käsitteitä ja esimerkiksi kulttuurinen erilaisuus omaksuttiin jo 1940-luvulla kyseenalaistamaan ihmisoikeusjulistuksen yleismaailmallisuutta (ks. Bielefeldt 2012, 4). Jack Donnellyn (2007, 281) tulkinnan mukaan oikealla tavalla ymmärrettynä ihmisoikeuksien yleismaailmallisuus jättäisi tilaa myös kansallisille, alueellisille ja kulttuurisille erityispiirteille eikä niitä siten pitäisi tarkastella toisiaan poissulkevinä. Sekä tieteellisessä keskustelussa että käytännön tasolla on pyritty siirtymään kulttuurisen relativismin ja universalismin kahtiajakoa korostavan debatin yläpuolelle (Fagan & Fridlund 2016). Tämän artikkelin kehityksessä ei ole mahdollista mennä kovin syvälle käsitteellisiin pohdintoihin kulttuurisesta relativismista ja partikularismista, mutta on olennaista huomata, miten universalismia voidaan tarkastella myös niiden kautta.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuteen liittyy keskeisesti keskustelu myös niiden historiallisista ja juurista. Esimerkiksi Miia Halme-Tuomisaari ja Pamela Slotte (2015, 6) kirjoittavat, miten ihmisoikeuksien kieli ja ideologia ovat väittämättä universaaleja, mutta on erilaisia tapoja jäsentää yhteiskunnallista ja käsitteellistä historiaa, jonka katsotaan muodostavan ihmisoikeuksien perustan. Ihmisoikeuksien on katsottu poliittisena ilmiönä kehittyneen suhteessa länsimaiseen dokumentteihin ja julistuksiin, kuten *Magna Cartaan* (1215), *Habeas Corpus* -säädökseen (1679), Yhdysvaltojen itsenäistymisjulistukseen (1776) tai Ranskan vallankumouksen ihmis- ja

kansalaisyhteisöiden julistukseen (1789) (Kennedy 2006, 177; Mende 2021, 40; Moyn 2017, 85–86). Oikeuksien on katsottu olevan länsimaisen kulttuurin ja historian tuotoksia, ja niiden edistäjät ovat olleet ensisijaisesti länsimaisia organisaatioita, tutkijoita ja aktivisteja. Tämä ei ole ongelma sellaisenaan, mutta siitä voi helposti tulla sellainen, jos uskotaan, että oikeudet ovat universaalisti hyväksytyjä (engl. *good*). Tämä helposti johtaa myös ajatukseen länsimaisen kulttuurin universalismin hyväksymisestä. (Ks. Koskenniemi 2011, 162.) Martti Koskenniemen (ma.) mukaan oikeuksien yleismaailmallisuus on osa ihmisoikeuksien historiaa. Sillä on ajan saatossa tavoiteltu eri asioita, jolloin tästä näkökulmasta katsottuna oikeuksien universalisuus on tietynlaista hegemoniaa. Samansuuntaisesti Halme-Tuomisaari ja Slotte (2015, 6–7) kirjoittavat, kuinka ajatus ihmisoikeuksien perustumisesta tiettyihin tapahtumiin ja ajattelutapaan länsimaissa voi johtaa käsitykseen ihmisoikeusdiskurssin länsimaisuudesta ja siten tietyn ideologisen position muodostumiseen. Myös Bielefeldtin (2012, 10–13) mukaan voidaan erottaa kaksi eri lukutapaa ihmisoikeuksien historiaan: näennäisbiologinen lukutapa (engl. *the quasi-biological reading*) viittaa näkemykseen ihmisoikeuksista tiukasti juurtuneena länsimaiseen traditioon, kun taas poliittinen lukutapa (*the political reading*) painottaa näkemystä ihmisoikeuksista erityisenä modernina tuloksena keskeneräisestä yhteiskunnallisesta oppimisprosessista, joka on tuonut mukanaan erilaisia poliittisia kriisejä ja konflikteja. Siten Bielefeldtin (ma., 13) mukaan ihmisoikeuksien historian osalta merkityksellistä olisikin huomioida yhteinen kokemus epäoikeudenmukaisuudesta, johon ihmisoikeudet mahdollistivat poliittisen vastauksen sen sijaan, että tarkasteltaisiin niiden perimää tietyssä kontekstissa.

Jo ihmisoikeuksien julistuksen laatimisen aikaan oli selvää, että kyse ei ollut mistään yhdysvaltalaisesta tai eurooppalaisesta aloitteesta tai ihmisoikeuksien perinteestä, kuten tämän artikkelin empiirisessä osiossa myös osoitetaan (ks. myös Sikkink 2017 erityisesti Latalaisen Amerikan poliittisten päättäjien ja aktivistien roolista kansainvälisten ihmisoikeuksien puolustajina 1940-luvulta lähtien). Edelleen ihmisoikeusjulistusta koskevassa keskustelussa tuotiin esiin, miten julistuksen luonnos perustui paitsi hallitusten ja yksittäisten ihmisten tekemiin ”satoihin ehdotuksiin” myös yksittäisten YK:n jäsenmaiden lainsäädäntöön tai oikeustapauksiin. Edelleen on korostettu, että ihmisoikeuksien institutionalisoituminen YK:n alkuvaiheissa oli globaalia ja pluralistista. Esimerkiksi YK:n yleiskokouksen ensimmäisessä sessiossa vuonna 1946 useat maat ottivat kantaa ihmisoikeuksiin, kun esimerkiksi Haitin ja Intian delegaatit puhuivat ihmisarvon kuulumisesta kaikille (ks. Mende 2021, 41).

Universalismin periaate ja jäsenmaiden tulkinnat yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen laatimisen kontekstissa

Kansainvälisen politiikan sääntelyssä nähtiin tarve uudistuksille toisen maailmansodan jälkeisellä ajanjaksolla. Ei ollut Risto Wallinin (2005, 11) mukaan sattumaa, että juuri tässä tilanteessa kansainvälisten suhteiden terminologiaan nousivat maailmanyhteisön ja ihmisoikeuksien kaltaiset keskeiset käsitteet. YK:n peruskirjaan sisällytettiin ihmisoikeuksia edistävän kansainvälisen komission perustaminen, jolloin tehtävä varmistettiin myös yhdeksi YK:n perustamisen prioriteeteiksi. Eleanor Rooseveltin johdolla ihmisoikeuskomissio neuvotteli YK:n ihmisoikeusjulistuksen, jossa ensimmäistä kertaa määriteltiin kansainväliset standar-

dit ja ymmärrys ihmisoikeuksista (julistuksen historiasta, esim. Morsink 2000).⁵ Keskeisessä roolissa Rooseveltin lisäksi olivat filosofit P.C. Chang ja Charles Malik. Changin katsotaan tuoneen mukanaan julistukseen uskonnollisen neutraliteetin periaatteen ja dokumentin universaalien luonteen. Malik taas korosti yksilöiden vapauksia ja oikeuksia (ks. Roth 2023). Hans Ingvar Rothin (2023, 5457) tulkinnan mukaan näiden kahden filosofin merkityksen tarkastelu tukee laajemmin myös tulkintaa julistuksen historiasta: keskeisten demokraattisten valtioiden delegaattien sijaan julistuksen kirjoittamisessa mukana olivat uusien, vielä hauraiden, demokraatioiden delegaatit. Ihmisoikeuskomissio koostui 18 jäsenestä ja varsinainen julistuksen teko koostui seitsemästä eri kierroksesta (ks. Morsink 2000, 4). Tässä artikkelissa aineistona ovat rajauksen vuoksi vuoden 1948 yleiskokouksen julistuksen hyväksymistä koskevat keskustelut (engl. *plenary sessions*) (ks. UDHR 1948).

Ihmisoikeusjulistuksen ensimmäinen esitys (esipuhe ja 44 artiklaa) oli Ranskan edustajan René Cassinin käsialaa, ja myös Iso-Britannian, Libanonin ja Yhdysvaltojen edustajat kävivät ehdotuksen läpi (ks. Eide ym. 1992). Lopulta päädyttiin siihen, että Iso-Britannian esitys muodostaisi työversion komission käsittelylle (UN 1947, 526). Vuonna 1947 komissio julkaisi julistuksen ensimmäisen version, jota jäsenmailla oli mahdollisuus kommentoida ja johon komissio teki myöhemmin muutoksia. Syyskuun ja joulukuun välillä vuonna 1948 YK:n yleiskokous äänesti kaiken kaikkiaan yli 1400 kertaa julistuksen sisällöstä. Joulukuussa yleiskokous äänesti julistuksen hyväksymisen puolesta 48 äänen turvin (kahdeksan maata jätti äänestämästä⁶). (UN Department of Public Information 1995, 24.) Rooseveltin mukaan ihmisoikeusjulistus ”oli pitkäaikaisen ja huolellisen debatin tulos, joka perustui eri hallintojen ja henkilöiden näkemyksiin”. Roosevelt myös korosti julistuksen kompromissiluonnetta ja miten kaikki maat, Yhdysvaltain delegaatio mukaan lukien, eivät olleet täysin tyytyväisiä sen sisältöön. (UNGA 1948a, 861.)⁷

Yleismaailmallinen ihmisoikeuksia koskeva julistus

Julistuksen tekoon osallistuneet valtiot erosivat poliittisilta, taloudellisilta, sivistyksellisiltä ja uskonnollisilta näkemyksiltään ja taustoiltaan. Brasilian edustajan⁸ mukaan julistus ei ollut yhden ihmisen, ihmisjoukon tai tietyn poliittisen doktriinin tai filosofisen järjestelmän mu-

5 Ihmisoikeuskomissiossa edustettuina olivat puheenjohtajiston (Yhdysvaltojen Eleanor Rooseveltin, Libanonin Charles Malikin ja Kiinan tasavallan P.C. Changin lisäksi kaksivuotiskaudella Valko-Venäjän neuvostotasavalta, Kiina, Libanon, Panama, Iso-Britannia ja Uruguay, kolmivuotiskaudella Egypti, Ranska, Intia, Iran, Ukrainan neuvostotasavalta ja Neuvostoliitto sekä neljävuoitiskaudella Australia, Belgia, Chile, Filippiinit, Yhdysvallat ja Jugoslavia. Varsinaisen luonnostelukomitean (engl. *drafting committee*) kokoonpanoon kuuluivat kuitenkin Australia, Chile, Kiina, Ranska, Libanon, Neuvostoliitto, Iso-Britannia ja Yhdysvallat. (Ks. Council Secretariat 1947.)

6 Neuvostoliitto, Jugoslavia, Puola, Saudi-Arabia, Tšekkoslovakia, Ukrainan neuvostotasavalta, Valko-Venäjän neuvostotasavalta ja Etelä-Afrikka (ks. UNGA 1948c).

7 Esimerkiksi Yhdysvallat määritteli kannassaan vuonna 1947, että ihmisoikeuskomission tulisi keskittyä seuraaviin oikeuksien kategorisointeihin: 1. yksilönoikeudet (puheenvapaus, informaation vapaus, uskonnonvapaus ja oikeus omaisuuteen), 2. proseduraaliset oikeudet (kuten oikeusturvaan liittyvät), 3. sosiaaliset oikeudet (oikeus työhön ja sosiaaliturva ja oikeus minimistandardien mukaiseen turvaan koskien taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista hyvinvointia) sekä 4. poliittiset oikeudet (oikeus kansalaisuuteen ja osallistumiseen) (ks. UNESCO 1947).

8 Komission tiedossa oli myös muualla hyväksytyt ajankohtaiset ihmisoikeuksia koskevat konventiot, kuten Amerikan valtioiden järjestön (OAS) vuonna 1948 Bogotassa hyväksymä *American Declaration of the Rights and Duties of Man*.

kainen, vaan lopputulos oli sekä monen maan että yhteisen moraalisen ja intellektuaalisen yhteistyön mukainen. (UNGA 1948b, 878.) Julistus oli selkeästi sidoksissa ajalliseen kontekstiinsa: monissa puheenvuoroissa viitattiin toisaalta Presidentti Franklin Delano Rooseveltin neljään vapauteen ja toisaalta taas jakautuneeseen maailmaan sekä fasismin ja natsismin torjuntaan. Ajanjaksoa kuvastaa myös toisen maailmansodan jälkeinen muuttoliike ja rajojen häviäminen. Ihmisoikeuksien määrittely ei välttynyt myöskään kylmän sodan vaikutteilta. Esimerkiksi Neuvostoliitto nosti esiin Yhdysvaltojen sisäistä rasismia ja ehdotti kuolemantuomion kieltämisen lisäystä julistukseen (Kennedy 2006, 179–181).

Iso-Britannian edustaja toivoi, että yleiskokous hyväksyisi julistuksen laajalla enemmistöllä, jotta se voitaisiin esitellä maailmalle todellisena, universaalina dokumenttina (UNGA 1948b, 885). Samalla tapaa Haitin edustaja korosti, miten ensimmäistä kertaa ihmisoikeuksien julistus oli ulottuvuudeltaan universaali (UNGA 1948a, 853).

Huolimatta yleiskokouksessa vallinneesta konsensuksesta julistuksen hyväksymisestä sekä julistuksen muoto että sisältö herättivät vaihtelevia näkemyksiä maiden edustajissa. Esimerkiksi Australian edustaja toi esiin puheenvuorossaan, miten joidenkin maiden toiveissa oli lyhempi julistus, toisten mukaan se taas olisi voinut olla sisällöltään yksityiskohtaisempi (mt., 875), mikä heijastelee eriäviä kantoja ihmisoikeuksien määrittelyssä. Eriävät kannat näkyivät myös julistuksen varsinaisen sisällön kommentoinnissa. Uuden-Seelannin edustaja toi esiin, että kolmannen komitean käsittelyn perusteella ihmisoikeudet eivät olleet missään tietyssä järjestyksessä. Edustaja korosti myös kaikkein mainittujen oikeuksien perustuvanlaatuisuutta, jolloin niitä ei ”arvoteta” viitaten universalismin periaatteen yhdistämistä ihmisoikeuksien ei-hierarkkisuuuteen ja jakamattomuuteen (ks. UNGA 1948a, 888.)

Universalismi normina

Ihmisoikeuksien kuuluminen kaikille tuli esiin Ecuadorin edustajan kommentissa, jossa todettiin, ”miten poliittinen kamppailu ihmisten yhdistämiseksi kulminoitui 48 maan yhteisymmärrykseen keskeisistä ihmisoikeuksista” (UNGA 1948c, 918). Edustajan mukaan jo pitkään oli etsitty kansainvälistä standardia, jonka seurauksena rauhasta ja ihmisoikeuksien universaalisuuden käsitteestä tulisi ”totta” ja joka voitaisiin yhteisesti hyväksyä. Useat julistuksen oikeuksista perustuivat eri lähteisiin ja ne oli jo kirjattu monien maiden perustuslakeihin. Keskeistä kuitenkin oli, että dokumentti pohjautui ”poliittisiin realiteetteihin eikä utopioihin” (mt., 918). Keskustelussa tuotiin esiin myös näkemys, että tarkoituksena ei ollut pelkästään ihmisoikeuksien määrittely mutta myös, miten niitä voidaan perustaa, mahdolliset rajoitukset ja toisaalta sekä kansalliset että kansainväliset toimet niiden takaamiseksi (UNGA 1948b, 865).

Ranskan edustaja Réne Cassinin mukaan ”päällimmäinen julistuksen uutuus oli sen universaalisuus” (mt., 866). Tämä mahdollisti sekä kansallisia julistuksia laajemman näkökulman että sääntelyn kokoamisen, mikä oli olennaista toimivalle kansainväliselle järjestykselle. Edustaja myös huomautti, että julistus ei ollut yksinomaan tarkoitettu silloisille YK:n jäsenmaille vaan koko ihmiskunnalle (mt., 866). Ranskan edustajan argumentissa universalismi liitettiin myös alueellisuuteen ja esimerkiksi huoltohallintoalueiden asukkaiden oikeuksiin. Julistus oli luonteeltaan poikkeuksellinen ei vain universaalisuutensa mutta myös oikeudelli-

sen merkityksensä takia, ja sen katsottiin olevan kaikkien ihmisten ”suoja” YK:n olemassaolon ajan, kuten Chilen edustaja totesi (UNGA 1948a, 863). Vuoden 1948 YK:n jäsenmäärä oli vasta 48, joten käsitys koko ihmiskunnan oikeuksien määrittelystä oli suhteessa hyvin erilainen verrattuna nykyiseen 193 YK-jäsenmaan kokonaisuuteen. Huolimatta YK:n peruskirjan ihmisoikeusviitteistä ja komissiosta ihmisoikeuksien määrittelylle ja institutionalisoitumiselle oli tarve, mutta pikemminkin julistuksena kuin sellaisenaan sitovana sopimuksena.

Ihmisoikeuksien universalismi toistuu julistusta koskevissa keskusteluissa, mutta sen määrittelyä ei tehdä tarkemmin. Pikemminkin se kuvastaa keskusteluissa ihmisoikeuksien periaatetta ja tavoitetta ja sen uutuutta ihmisoikeuksien kansainvälisen sääntelyn pohjana. Julistus alleviivasi YK:n roolia globaalien, universaalien normien asettamisessa. Edelleen korostui ajatus siitä, että universalismilla viitattiin yhtäältä ihmisoikeuksien institutionalisoitumiseen ja toisaalta niiden toteutumiseen.

Suvereniteetti ja kansalliset intressit vastakkaisina universalismille?

Eri maiden suhtautumiseen vaikuttivat myös sisäpoliittiset kysymykset. Esimerkiksi W.E.B. Du Bois, amerikkalainen kansalaisoikeustaistelija, esitti YK:lle vetoamisen syrjinnästä Yhdysvalloissa. Lisäksi yhdysvaltalaiset konservatiivit vastustivat julistuksessa mainittuja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä kohtia. (Kennedy 2006, 179–181.) Vaikka kansainväliseen ihmisoikeusnormistoon suhtauduttiin myönteisesti, eri maat pitivät kiinni samalla myös omista näkökulmistaan. Esimerkiksi huolimatta Yhdysvaltojen ajamista oikeuksien yleismaailmallisuudesta kansalaisoikeudet eivät toteutuneet täysipainoisesti Yhdysvalloissa kaikkien kansalaisten keskuudessa. Neuvostoliiton taas katsottiin ottavan kantaa sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien puolesta niin kauan kuin se ei uhannut voimassa olevaa hallintoa, ja esimerkiksi Kiinan katsottiin suhtautuvan myönteisesti itsemääräämisoikeuteen ja oikeudenmukaisuuteen eurooppalaisissa kolonioissa, jos se ei johtanut muutospaineeseen kotimaassa. (Lauren 2007, 312–313.)

Ihmisoikeuksia koskevassa yleiskokouksen keskustelussa maiden erilaiset pyrkimykset tulevat selkeästi esille. Esimerkiksi silloisen Neuvostoliiton edustajan Andrei Vyshinskyn mukaan maa oli esittänyt lisäyksiä useampaan artiklaan, joita ei oltu kuitenkaan hyväksytty. Yksi keskeinen kohta edustajan mukaan oli, että julistus ei maininnut valtioiden suvereneja oikeuksia ollenkaan. Edustajan mukaan julistus näytti suosivan reaktiivista kantaa kansallista suvereniteettia vastaan ja siten olevan YK:n peruskirjan vastainen. (UNGA 1948c, 924–925.) Samalla tapaa Jugoslavian edustaja pohti ihmisoikeuksien olemusta ja niiden toteutumista mainitsemalla yksilön korostamisen, yksilön ja yhteisön välisen suhteen korostamisen sijaan (mt., 916).

Tanskan edustajan mukaan perinteinen käsitys valtioiden suvereniteetista oli katoamassa ja toisaalta ihmisyyteen liittyvät aspektit taas toteutumassa. Yleismaailmallinen julistus teki YK:n peruskirjan lupauksista todellisuutta (UNGA 1948b, 891). Myös Ranskan edustaja Cassin viittasi valtioiden suvereniteettiin mutta totesi, että oli kuitenkin mahdotonta tehdä tästä sopimuksen tarpeellisuudesta perustelu ajatukselle, joka ei sisälly peruskirjaan eli, että valtioiden suvereniteetti säilyisi absoluuttisena (UNGA 1948a, 867). Cassin viittasi oikeudellisesti sitovan ihmisoikeussopimuksen tulevan tarpeeseen. Chilen edustajan mukaan

julistusta kritisoitiin etenkin kansalliseen suvereniteettiin puuttumisesta. Julistuksen katsottiin olevan kuitenkin ensimmäinen askel kohti universaaleja oikeuksia (engl. *universal bill of rights*). Julistus ei kuitenkaan ollut oikeudellisesti sitova. Islannin edustaja muun muassa viittasi valtioiden hyvään tahtoon sen toteuttamisessa (UNGA 1948a, 878). Keskustelua käytiin julistuksesta myös pelkästään teoriana tai akateemisena dokumenttina.

Vaikka YK:n jäsenmaiden keskinäiset, eriävät intressit tunnistettiin ja jäsenmailla oli eriäviä näkemyksiä suvereniteetin säilyttämisestä tai sen tunnistamisesta, ihmisoikeuksien universalismin katsottiin olevan yleinen ihmisoikeuksia koskeva periaate, johon jäsenmaat julistuksen hyväksymisen myötä sitoutuivat.

Yleismaailmalliset ihmisoikeudet ja ihmisoikeussopimukset yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen jälkeen

Yleismaailmallisuus ihmisoikeussopimusten näkökulmasta

Ihmisoikeusjulistuksen pohjana olevaa ajattelutapaa on kritisoitu universalismin käsitteen liiallisesta abstraktisuudesta ja pelkistävyydestä, joka ei ota huomioon kulttuurisia eroja. Ihmisoikeusjulistuksen olennaiset käsitteet ja periaatteet, mukaan lukien universalismi, on kuitenkin vahvistettu useissa perättäisissä kansainvälisissä instrumenteissa, jotka kansainvälinen yhteisö on hyväksynyt. (UN Department of Public Information 1995, 25.)

Ihmisoikeusjulistuksen hyväksymisestä huolimatta universalismin periaate ihmisoikeuksien jakamattomuudesta ja ei-hierarkkisuudesta joutui koetukselle melkein heti, mikä konkretisoitui eri valtioiden näkemyksissä ja siten kahtena erillisenä ihmisoikeussopimuksena. Ihmisoikeuksia koskevassa keskustelussa kehittyi jo varhain erilainen käsitys vanhempien demokratioiden ja uudempien valtioiden välillä. Ensimmäisen tulkinnan mukaan ihmisoikeuksia tulisi ensisijaisesti tarkastella kansalaisoikeuksien näkökulmasta länsimaisen oikeustradition mukaisesti. Uudemmat valtiot taas olivat kiinnostuneempia taloudellisten oikeuksien toteutumisesta. (Eichelberger 1965, 75.) Kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien (KP-sopimus) erottaminen taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista (TSS-sopimus) pohjautuu YK:n yleiskokouksessa vuonna 1952 hyväksytyyn päätöslauselmaan. Kahden eri sopimuksen kannattajat ja vastustajat yleisesti ottaen olivat samaa mieltä siitä, että ihmisoikeudet ovat toisiinsa linkittyneitä ja keskinäisriippuvaisia. Eroja ei niinkään ollut lopputuloksesta vaan keinoista sen saavuttamiseksi. (UN Department of Public Information 1995, 43.)

Yhtä sopimusta kannattavat korostivat, että ihmisoikeuksia ei voida määritellä niiden tärkeyden mukaan tai kategorisesti, vaan kaikkia oikeuksia pitäisi suojella ja edistää yhdessä, korostaen universalismin periaatetta. Kahta sopimusta kannattavat korostivat, että kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia oli mahdollista suojella oikeusistuimissa, toisin kuin taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Edelliset oikeudet olivat myös suoraan toteutettavissa, kun taas jälkimmäisten kohdalla asteittainen toteutus oli tarkoituksenmukaista. Edelleen ensimmäiset oikeudet koskivat yksilön oikeuksia suhteessa valtion epäoikeudenmukaiseen toimintaan, ja jälkimmäiset taas ovat oikeuksia, joita valtiot voisivat halutessaan edistää. Eri lähtökohdat vaikuttivat myös siihen, miten ihmisoikeuksien toteutumista valvotaisiin joko faktoihin arvionsa perustavan instituution kautta (KP-oikeudet) tai säännöllisen

raportoinnin keinoin (TSS-oikeudet). (Ks. UN Department of Public Information 1995; Kennedy 2006, 183–184.) Monet keskeisistä ihmisoikeussopimuksista kuitenkin nojaavat tiettyihin oikeuksiin tai oikeudenhaltijoihin, eikä niitä sellaisenaan nähdä vastakkaisina toisilleen tai hierarkkisessa suhteessa toisiinsa, lukuun ottamatta esimerkiksi ratifiointimääriä ja sopimusten sisältöä.

Kaikki oikeudet kuuluvat kaikille – Wienin ihmisoikeuksien maailmankonferenssi

YK:ssa 1990-luvulla popularisoitu *All human rights for all* -politiikka oli selkeästi jatkumona yleismaailmalliselle ihmisoikeuksien julistukselle (Thérien & Joly 2014, 379). Huolimatta jäsenmaiden sitoutumisesta ihmisoikeuksien universalismiin 1940-luvun loppupuolelta lähtien oli tarve tuoda universalismin periaate uudelleen keskusteluun. YK:n koordinoima ihmisoikeuksien maailmankonferenssi Wienissä vuonna 1993 alleviivasi ihmisoikeuksien universalismia suhteessa eri maiden ja alueiden erityispiirteisiin sekä historiallisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin ominaisuuksiin, joiden olemassaolon tunnistaminen katsottiin tärkeäksi mutta ei universalismin kanssa toisiaan poissulkeviksi. Seuranneet Wienin julistus (Vienna Declaration) ja toimintaohjelma (Vienna Programme of Action) lopettivat keskustelun ihmisoikeuksien hierarkkisuudesta, ainakin periaatteessa (Richardson 2015, 411).⁹

Toisaalta Wienin konferenssi keskittyi juuri ihmisoikeuksia koskeviin yleisiin periaatteisiin eikä keskustelemaan tietyistä oikeuksista (Forsythe 1995, 300). Ihmisoikeuksien katsottiin olevan jakamattomia ja ei-hierarkkisia, ja niiden korostettiin olevan keskenään riippuvaisia. Julistus painotti, että valtioiden erityispiirteistä huolimatta suvereniteetti ei voi muodostua ihmisoikeuksien universalismin toteutumisen esteeksi. Erityisesti Yhdysvallat korosti universalismia, kun taas ryhmä Aasian maita, mukaan lukien Kiina ja Indonesia, johitivat vaihtoehtoista näkemystä. Maat uhkasivat olla vahvistamatta universalismin periaatetta ja korostavan ihmisoikeuksien relativismia sen sijaan mutta lopulta hyväksyivät päätöslauselman tekstin. (Ma., 300–301.) Päätöslauselmatekstissä huomioidaankin maiden erilaiset piirteet ja periaatteet, mutta todetaan samalla sitoutuminen universalismin periaatteeseen.¹⁰

YK:n ihmisoikeuksien universalismia koskeva normi haastaakin ajatusta suvereniteetista ylimpänä toimivaltana valtioiden sisäisissä asioissa. Edelleen maailmankonferenssissa vuonna 2005 hyväksytty suojeluvastuun periaate (engl. *responsibility to protect*, R2P) edellyttää, että valtioiden suvereniteetti ei voi oikeuttaa ihmisoikeusrikkomuksia (suvereniteetin ja ihmisoikeuksien käsitteen kehittämisestä YK:ssa, esim. Walling 2015). Myöhemmin suojeluvastuun periaate on kuitenkin herättänyt paljonkin keskustelua esimerkiksi turvallisuusneuvoston käytettyä sitä perusteena Libyassa, jossa NATO-operaation katsottiin myös mahdollistaneen regiimin muutoksen ja siten alkuperäisen mandaatin laajentumisen (esim. Gifkins 2016), jolloin valtioiden suvereniteetin loukkaukset katsotaan tapahtuneen humanitarismin varjolla.

9 Tätä edelsi Teheranissa vuonna 1968 järjestetty maailmankonferenssi, jossa tarkasteltiin YK:n ihmisoikeuksia koskevaa kehitystä.

10 "All human rights are universal, indivisible and interdependent and interrelated. The international community must treat human rights globally in a fair and equal manner, on the same footing, and with the same emphasis. While the significance of national and regional particularities and various historical, cultural and religious backgrounds must be borne in mind, it is the duty of States, regardless of their political, economic and cultural systems, to promote and protect all human rights and fundamental freedoms." (UN 1993.)

Suojeluvastuun käsite onkin hyvin politisoitunut ja kiistanalainen luonteeltaan (ks. Tuomi-
nen 2023, 10–11).

Huolimatta 1990-luvun pyrkimyksistä sitoutua universalismin periaatteeseen ja ihmis-
oikeuksiin kokonaisuutena pikemminkin kuin eri oikeuksia koskevana ryppäinä oikeuksia
silti helposti katsotaan omien kansallisten linssien läpi suvereniteettiin vedoten. Esimerkiksi
South–South Human Rights -foorumissa vuonna 2017 annettu Pekingin julistus viittaa uni-
versalismin osalta kansallisiin ja alueellisiin olosuhteisiin sekä painottaa tiettyjä oikeuksia,
kuten kehitystä ja toimeentuloa (esim. Foot 2024). Samalla tapaa Yhdysvallat taas on koros-
tanut kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten
oikeuksien sijaan (esim. Vincent 2010), ja siten maa ei ole esimerkiksi ratifioinut taloudellisia,
sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaa sopimusta.

Ihmisoikeuskomissiosta ihmisoikeusneuvostoon: suvereniteetista ja arvojen hierarkkisuuudesta universalismin periaatteeseen?

YK:n ihmisoikeuksien universalismia koskeva keskustelu aktualisoitui jälleen 2000-luvul-
la, kun ihmisoikeusneuvosto perustettiin korvaamaan entinen ihmisoikeuskomissio vuonna
2006 (UNGA 2006a). Tähän artikkeliin on luettu pöytäkirjaa YK:n yleiskokouksesta, jonka
tavoitteena oli hyväksyä ihmisoikeusneuvoston perustamista esittävä päätöslauselma (UNGA
2006b). Silloinen pääsihteeri Kofi Annan perusteli ennen vuoden 2005 YK:n World Summit
kokousta uutta neuvostoa toteamalla, kuinka ”ihmisoikeusneuvoston perustaminen kuvastaisi
konkreettisesti ihmisoikeuksien kasvavaa merkitystä kollektiivisessä retoriikassamme” (UN
Secretary-General 2005, 1).

Neuvoston oli tarkoitus olla uusi alku ihmisoikeuksien komissiolle, jonka katsottiin olevan
politisoitunut ja epäonnistunut tehtävässään (esim. Lauren 2007; prosessista tarkemmin ks.
Pouliot & Therien 2023). Keskeisimpiä uudistuksia olivat jäsenmaiden valinta suorilla vaa-
leilla yleiskokouksessa, neuvoston siirtäminen YK:n yleiskokouksen alle sekä kaikkia YK:n
jäsenmaita koskeva ihmisoikeuksien määräoikeustarkastelu. Maista esimerkiksi Yhdysvallat
ajoi uudistuksia koskien komission jäsenten valintaa ja päätöksiä ja lopulta jäi kokonaan ul-
kopuolelle katsoessaan uudistusten jääneen riittämättömiksi. Samalla tavoin kuin YK:n ih-
misoikeusjulistuksen hyväksymisen kannalta aiemmin, ihmisoikeusneuvoston perustamista
koskevissa puheenvuoroissa tuotiin korostetusti esiin, että mikään yksittäinen maa ei saanut
tavoitteitaan läpi ja että ratkaisun saamiseksi, joka tulkittiin kompromissiksi, käytiin pitkä
prosessi neuvotteluita.¹¹ Saint Vincent ja Grenadiinien edustaja korostikin, että oli mahdo-
tonta päästä lopputulokseen, jossa kaikkien toiveet olisivat täyttyneet: ”Monenkeskisen pro-
sessin luonteen mukaisesti kompromisseja ja myönnytyksiä tuli tehdä” (UNGA 2006c, 26),
mikä korostaa YK:n luonnetta kansainvälisen yhteistyön keskiössä.

11 Proseduraalisesti poikkeuksellista ihmisoikeusneuvoston perustamista koskevan resoluution kohdalla oli, että
päättäjä ei hyväksynyt konsensusperiaatteen mukaisesti, kuten presidentin aloitteita normaalisti tai YK:n uudis-
tamista koskevia aloitteita (vrt. esim. Pakistanin puheenvuoro UNGA 2006c, 32). Lopullisessa äänestyksessä tyhjää
äänestivät Valko-Venäjä, Iran ja Venezuela sekä vastaan Yhdysvaltojen lisäksi Israel, Marshallinsaaret ja Palau.

Ihmisoikeuksien universaalisuus luovuttamattomina, jakamattomina ja toisiaan täydentävinä oikeuksina

Myös ihmisoikeusneuvoston perustamista koskeissa keskusteluissa universalismin näkökulmaa tuotiin esiin, ja sen mukaisesti ihmisoikeuksia korostettiin luovuttamattomina, jakamattomina ja toisiaan täydentävinä esimerkiksi sukupuolesta, uskonnosta ja iästä riippumatta. Avatessaan keskustelun ihmisoikeusneuvoston perustamisesta yleiskokouksen presidentti Jan Eliasson korosti, että ehdotettu esitys pohjautui ”universalismin”, ”objektiivisuuden”, ”puolueettomuuden” ja ”valikoimattomuuden” periaatteisiin sekä ajatuksiin kansainvälisestä dialogista ja yhteistyöstä ohjaten neuvoston toimintaa (UNGA 2006c, 2).

Keskusteluissa nousi esiin myös ihmisoikeuksia koskevien käsitysten moninaisuus. Meksikon edustajan puheenvuorossa todettiin, miten maat edelleen suhtautuivat eri tavoin ihmisoikeuksiin. Toisten mukaan ihmisoikeudet ovat paras tapa edistää ihmisarvoa ja laajempaa vapautta, toiset taas näkevät ne ”välttämättömänä pahana” tai asiana, jota on hankala toteuttaa suhteessa tiettyihin olemassa oleviin tapoihin, ideologioihin näkemyksiin tai käytänteisiin harjoittaa julkista valtaa. Kansainvälisen yhteisön seuraava haaste, johon neuvosto myös välttämättä törmää, on tuoda yhteen nämä eri näkemykset, jotta saavutettaisiin universalismin periaate ja ihmisoikeuksia edistettäisiin tehokkaasti. (Mt., 7.)

Norjan edustaja korosti erikseen, miten ihmisoikeudet ovat universaaleja oikeuksia. Neuvoston pyrkimyksenä oli ihmisoikeuksien suojeleminen ja edistäminen, johon kaikkien valtioiden tulisi sitoutua ja sitä tukea. Myös Chilen edustaja toi esiin puheenvuorossaan, miten maalla oli ollut aktiivinen rooli neuvotteluissa, joiden tarkoituksena oli vahvistaa ja uudistaa ihmisoikeuksien suojelemisen mekanismeja ja nimenomaan kaikkia ihmisoikeuksia mukaan lukien poliittiset ja kansalaisoikeudet sekä sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset oikeudet. (Mt., 12.) Tällöin oikeuksia ei tulisi tarkastella toisistaan erillisinä. Samalla tavoin Sveitsin edustaja totesi, että osalle jäsenmaista neuvosto merkitsee uutta sitoumusta universaalien ihmisoikeuksien edistämiseen. Edustaja toi myös esiin erityisesti kehityksen (engl. *right to development*) käsitteen, jonka nähtiin olevan tärkeä useimmille YK:n jäsenmaille. Puheenvuorossaan Sveitsin edustaja korosti myös maan sitoutumista ihmisoikeuksien edistämiseen kaikkialla ilman erottelua. (Mt., 11.)

Ihmisoikeuksien poliittisuus universalismia heikentävänä tekijänä?

Liechtensteinin edustajan mukaan ihmisoikeusdiskurssi YK:ssa on pohjimmiltaan poliittista. Edustaja kuvasi puheenvuorossaan, miten toiset YK:n jäsenmaista uskovat, että yksiselitteiset lausunnot vakavista ja systemaattisista ihmisoikeusloukkauksista ovat YK:n toiminnan tukipilari, kun taas toisten maiden näkemysten mukaan lähtökohta melkein aina on ihmisoikeuksien heikentäminen erilaisilla kaksoisstandardeilla ja valikoivuudella. Tämä ristiriita ei tule katoamaan, mutta uuden neuvoston perustaminen auttaa aloittamaan puhtaalta pöydältä. (UNGA 2006c, 19.) Edustajan puheenvuorossa korostuvat erilaiset näkemykset esimerkiksi ihmisoikeuksien tarkastelussa maakohtaisesti. Edelleen keskusteluissa toistuu myös ajatus suvereniteetin noudattamisesta niin, että neuvoston ei tulisi puuttua maiden sisäisiin asioihin (esim. Syyria edustajan puheenvuoro) ja sen tulisi ottaa huomioon mahdolliset ihmisoikeusloukkaukset miehitystilanteissa. Näkemys haastaa ihmisoikeuksien universaalien suojele-

periaatteen, jos arvotetaan, missä ihmisoikeuksien edistäminen ja suojeleminen on oikeutettua ja kenen oikeuksia suojellaan.

Monissa puheenvuoroissa nostettiin esiin ihmisoikeuksia koskevaa problematiikkaa YK:ssa, johon kuuluivat universalismin periaatteeseen sitoutumisesta huolimatta esimerkiksi mahdolliset suvereniteetin loukkaukset ihmisoikeuksien varjolla (ns. kaksoisstandardit), ihmisoikeuksilla politikointi sekä valikoiva suhtautuminen ihmisoikeusrikkomuksiin. Poliittisen päätöksenteon esittäminen ihmisoikeuksien lähtökohtana tai perustana ei tule esille juuri ollenkaan keskusteluissa, vaikka maat tunnistavatkin ihmisoikeuksien suojeleminen ja edistämisen tarpeen kansainvälisellä tasolla.

Universalismi edustuksellisuutena

Ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä ongelmalliseksi katsottiin, että uuden neuvoston jäsenyys ei ollut lähtökohtaisesti kaikille avoin, vaan jäsenyydestä äänestetään. Liechtensteinin edustajan mukaan kuitenkin nimenomaan se fakta, että mikään yksittäinen maa ei ole neuvoston pysyvä jäsen, heijastaa ihmisoikeuksien universalismia, ja tätä periaatetta tulisi noudattaa myös tulevaisuudessa (UNGA 2006c, 18).

Ihmisoikeusneuvostoa koskevan keskustelun lopuksi yleiskokouksen presidentti Eliasson totesi, että on tärkeää huomata ihmisoikeuksien osalta aihetta koskeva ”omistajuus”. Ihmisoikeudet eivät ole ”etelä-pohjoinen-kysymys”. Eliasson totesi myös, että ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta tulee paitsi noudattaa mutta myös yleismaailmallisesti kunnioittaa viitaten eri maiden eriäviin näkemyksiin. Eteenpäin päästäkseen ihmisoikeustyön tulee perustua ”dialogiin” ja ”yhteistyöhön”. Eliassonin argumenttia voi tarkastella näkökulmasta, jossa liiallisen arvopohjaisuuden korostaminen voi rajata maita monenkeskisen ihmisoikeuspolitiikan ulkopuolelle. Universalismia ei siis tullut nähdä ihmisoikeuksia rajoittavana tekijänä, vaan erityisen tärkeää oli kunnioittaa erilaisia kulttuureja, sivilisaatioita ja uskontoja YK:n instituutioissa. (Mt., 35–36.)

Kuvaavaa myös on, että uuden instituution perustamisesta päätettiin YK:n yleiskokouksessa, jossa kaikilla mailla on yhtäläinen yksi ääni ja puheenvuoro-oikeus. Ihmisoikeusneuvoston uudistamispyrkimyksistä huolimatta se ei ole immuuni kritiikille. Edelleen keskustelua herättävät esimerkiksi ihmisoikeusneuvoston jäsenyys ja sen tekemät päätökset, jotka usein liittyvät maiden ihmisoikeustilanteiden arviointiin. Neuvoston perustamista koskevissa puheenvuoroissa monet maat viittasivat jäsenmaiden omaan vastuuseen valita vain ihmisoikeuksia edistäviä valtioita neuvostoon. Neuvosto esimerkiksi kuitenkin vesitti Venäjän jäsenyyden sen hyökättyä Ukrainaan sitä seuranneiden ihmisoikeusrikkomusten takia ja tilalle valittiin Tšekki. Venäjä ei myöskään tullut uudelleen valituksi neuvostoon vuonna 2023. Ihmisoikeusneuvoston agendan kritisointi ei myöskään kokonaan loppunut neuvoston perustamiseen. Aiemmin sitä arvosteltiin muun muassa Israelia koskevien päätöslauselmien määrän takia, jota presidentti Trumpin ensimmäisen kauden Yhdysvallat käytti perusteena jättäytymällä kokonaan ihmisoikeusneuvoston ulkopuolelle (ks. Haley 2018).

Universalismi retorisena strategiana

Ihmisoikeusneuvoston päätöksissä universalismia käytetään myös maiden omien tavoitteiden edistämiseen. Esimerkiksi heinäkuussa 2021 neuvoston 47. istunnossa käsiteltiin Kiinan aloitetta kaikkien ihmisoikeuksien suojelemiseksi (taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet, kansalaisoikeudet sekä poliittiset oikeudet ja oikeus kehitykseen). Päätöslauselmaa sponsorivat muun muassa myös ihmisoikeusneuvoston ulkopuoliset maat kuten Syyria ja Valko-Venäjä, jäsenmaiden, kuten Kuuban ja Venezuelan lisäksi. Se hyväksyttiin äänin 31–14 (kaksi tyhjää), jossa vastaan äänestivät esimerkiksi Ranska, Itävalta ja Tanska (ks. tarkemmin UNHRC 2021a). Päällisin puolin päätöslauselma vaikuttaa ihmisoikeuksien universalismin periaatetta tukevalta. Puheenvuoroissa kiiteltiin Kiinaa kahdesta epävirallisesta konsultatiosta ennen päätöslauselman tuomista käsittelyyn. Sen puolesta puhuneiden Pakistanin, Venezuelan, Kuuban ja Kamerunin (sekä Kiinan) edustajan näkemyksen mukaan keskiössä oli etenkin kehitys (engl. *development*). Keskustelussa edustajat viittasivat myös yleismaailmalliseen hyväksyttävyyteen ja rakentavan dialogiin tarpeeseen ihmisoikeuksia koskevassa keskustelussa. (Ks. UNHRC 2021b.)

Itävallan edustaja käytti puheenvuoron, johon neuvoston EU-maat yhtyivät ennen äänestystä (engl. *explanation of votes*). Puheenvuorossa korostettiin, miten Kiinan tekemä aloite itse asiassa ei ainoastaan aliarvioinut ihmisoikeusjärjestelmää sekä kehitystä pitkällä aikavälillä, vaan loi myös vahingollisen narratiivin kehityksen kohottamisesta asiakysymyksenä ihmisoikeuksien yläpuolelle. Edustaja toi esiin fokuksen siirtymisen ihmisoikeuksiin perustuvasta kehityksestä kehitykseen perustuviin ihmisoikeuksiin, minkä lisäksi päätöslauselmassa aliarvioitiin myös yksilöiden asemaa oikeuksien haltijana ja toisaalta valtioiden vastuuta niiden toteuttamisessa. Samanaikaisesti päätöslauselmassa viitattiin vain osaan universaalisti hyväksytyihin arvoihin ja prosesseihin, mikä tuotiin esiin Itävallan edustajan puheenvuorossa. Samalla tavalla Japanin edustajan puheenvuorossa korostettiin, että päätöslauselman fokus oli liiaksi kehityksessä ihmisoikeuksien kustannuksella ja ongelmallista oli myös uudet käsitteet, kuten ”jaettu tulevaisuus” (engl. *shared future*) ja kehityksen tulkitseminen tietystä näkökulmasta (engl. *people-centred development of the people, by the people and for the people*), joilla ei ollut vastinetta ihmisoikeuskielessä. Itävalta halusi päätöslauselmasta äänestettävän, vaikka Kiinan esitys lopulta hyväksyttiin. (Ks. UNHRC 2021b.) Kielenkäyttö on keskeisessä roolissa ihmisoikeusnormiston luomisessa ja ylläpitämisessä. Viittaamalla universalismiin voidaan samalla pyrkiä heikentämään ajatusta ihmisoikeuksien jakamattomuudesta ja hierarkkisuudesta ja korostaa tiettyä näkökulmaa oikeuksien edistämiseen ja suojeeluun.

Lopuksi

Suurin osa YK:n jäsenmaista on hyväksynyt YK:n ihmisoikeuksia koskevat periaatteet, sopimukset ja mekanismit. YK on globaali foorumi erilaisia normeja ja politiikkasuosituksia koskevalle keskustelulle ja lopulta hyväksynnälle. Ihmisoikeuksien voidaankin katsoa olevan erityinen politiikan tila, jossa niin valtiolliset kuin ei-valtiolliset toimijat ajavat omia arvojaan ja normejaan (Guterres 2020; Thérien & Joly 2014, 379), jotka voivat olla ihmisoikeuksien universalismia heikentäviä tai tukevia.

Universalismi on tietty ideaali tavoiteltava, jota vasten voi peilata ihmisoikeuksien toteutumista, täytäntöönpanoa ja niihin sitoutumista. Kuitenkin jo ihmisoikeuksien julistuksen hyväksymisen yhteydessä korostettiin kompromissia ja sitä, miten eri mailla oli eriäviä tulkintoja siitä, mitä julistukseen tulisi sisällyttää ja missä muodossa se tulisi hyväksyä. ”Universaalit” ihmisoikeudet ja käsitys universalismista ovat siten syntyneet kansainvälispoliittisen prosessin seurauksena ja universalismin periaatteeseen sitoutumisesta huolimatta sen sisältö on usein ollut keskustelun kohteena. Erityisesti 1990-luvulla oli tarvetta palata ihmisoikeuksia koskevan universalismin periaatteeseen, jolloin painopiste oli etenkin ihmisoikeuksien jakamattomuudessa ja ei-hierarkkisuuudessa. Myöhemmin YK:n ihmisoikeusneuvoston perustamisen yhteydessä käydyissä keskusteluissa universaalit ihmisoikeudet olivat jälleen pohjana ymmärrykselle ihmisoikeuksista, mutta saman aikaan huomioitiin dialogin tarve keskusteluissa ihmisoikeuksista ja tarve huomioida kulttuurisia ja yhteiskunnallisia erityispiirteitä yhdessä universalismiin sitoutumisen kanssa. Universalismin periaate oli hyväksytty mutta siihen sitoutuminen herätti kysymyksiä. Yksittäiset jäsenmaat ovat YK:n peruskirjan mukaisesti sen jäseniä ja keskeisiä toimijoita. Jäsenmailla on eriäviä näkemyksiä ihmisoikeuksien merkityksestä ja esimerkiksi siitä, miten ihmisoikeudet ovat osa maiden ulkopoliittikkaa. Jo ihmisoikeusjulistuksen aikaan oli ilmeistä, että maat tulkitsivat oikeuksia ja universalismin periaatetta omista lähtökohdistaan, jolloin keskeisenä tekijänä on myös maiden käsitys suvereniteetista ja sen mahdollisesta rajoittamisesta. Toisaalta korostamalla ihmisoikeuksien universalismia maiden voidaan nähdä tukevan ajatusta kansainvälisen yhteisön ja yhteistyön merkityksestä ihmisoikeuksien suojelemisessa ja edistämisessä.

Keskusteluissa universalismia tulkittiin myös normina, jonka tulisi olla ihmisoikeuksia ja niiden suojelua ja edistämistä koskeva periaate. Universalismi linkittyi myös edustuksellisuuteen yhtäältä niin, että ihmisoikeuksien ei pitäisi olla YK:n jäsenmaita jakava periaate ja ihmisoikeuksiin liittyy dialogi ja yhteistyö, ja toisaalta vastakkaisena käsityksenä siitä, että erityisesti ihmisoikeuksien edistämisestä ja suojelemisesta vastaavien toimijoiden tulisi olla sitoutuneita käsitykseen ihmisoikeuksien universalismista. Universalismi voidaan tulkita myös retorisenä strategiana maiden välisessä kommunikaatiossa suhteessa, joka ilmentää maiden välisiä erilaisia intressejä ja näkemyksiä.

Mielenkiintoinen aspekti linkittyi ihmisoikeuksien osalta politiikkakäsitykseen, joka helposti tulkitaan kielteisesti, universalismille vastakkaisena, kuten esimerkiksi artikkelin alussa esitetty pääsihteerin Guterresin näkemys ihmisoikeuksien käyttämisestä poliittisiin tarkoituksiin. Ihmisoikeudet ja käsitys niiden universalismista kuitenkin pohjautuu poliittiseen keskusteluun (vaikka sitä voidaan yhtäläisesti tulkita myös oikeudellisena, historiallisena, moraalisenä tai vaikkapa eettisenä), ja ihmisoikeuksien politisointi voidaan nähdä myös niitä tukevana prosessina, kysymyksenä, joka nostetaan agendalle ja josta käydään keskustelua.

Artikkelissa tarkastellut ajanjaksot heijastelivat kahta hyvin erilaista kontekstia, joista ensimmäisessä kyse oli ihmisoikeuksia koskevan julistuksen hyväksymisestä ja toisessa taas ihmisoikeusnormeja edistävän instituution perustamisesta. Artikkelissa tarkastellut tapaukset kuitenkin ilmentävät tarvetta tarkastella universalismin periaatetta ja ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä. Ne osoittavat myös, että universalismi ihmisoikeuksia koskevana periaatteena on

edelleen ”ratkaisematta”. Artikkelissa tarkasteltujen YK:ssa käytyjen ihmisoikeuksia koskevien keskustelujen perusteella universalismi näyttöytyy retorisena topoksena, jonka avulla voidaan myös tarkastella YK:n roolia, valtioiden suvereniteettikäsitteitä ja ihmisoikeuksia koskevien näkemysten moninaisuutta, ei niinkään pelkästään ihmisarvona tai ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta koskevana periaatteena, jotka lähtökohtaisesti universalismiin liitetään.

Kiitokset

Tämä artikkeli on toteutettu osana Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Yhdistyneiden kansakuntien legitimitetti ja ylikansalliset haasteet*. Kiitos myös vertaisarvioitsijoille rakentavista kommentteista käsikirjoitukseen.

Lähteet

- Addo, Michael K. (2010): ”Practice of United Nations human rights treaty bodies in the reconciliation of cultural diversity with universal respect for human rights”. *Human Rights Quarterly*, 32(3), 601–664. <https://doi.org/10.1353/hrq.2010.0012>
- Alston, Philip & Frédéric Mégret (2020): ”Introduction. Appraising the United Nations human rights regime”. Teoksessa: F. Mégret & P. Alston (toim.) *The United Nations and human rights. A critical appraisal*. 2. painos. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/law/9780198298373.003.0001>
- Arnold, Rainer (2013): ”Reflections on the universality of human rights”. Teoksessa: R. Arnold (toim.) *The universalism of human rights*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-4510-0_1
- Bielefeldt, Heiner (2012): ”Philosophical and historical foundation of human rights”. Teoksessa: C. Krause & M. Scheinin (toim.) *International protection of human rights: A textbook*. Åbo Akademi University Institute for Human Rights.
- Björkdahl, Annika (2002): ”Norms in international relations: Some conceptual and methodological reflections”. *Cambridge Review of International Affairs*, 14(1), 9–23. <https://doi.org/10.1080/09557570220126216>
- Buchanan, Allen (2010): *Human rights, legitimacy and the use of force*. Oxford University Press.
- Council Secretariat (1947): ”Commission on Human Rights”. *World Affairs*, 110(4), 252–256.
- Creutz, Katja (2021): ”Nordic experiences in the UN Human Rights Council: A tour d’horizon of 2019 with Iceland and Denmark”. *Nordic Journal of Human Rights*, 39(1), 18–32. <https://doi.org/10.1080/18918131.2021.1942607>
- Donnelly, Jack (2007): ”The relative universality of human rights”. *Human Rights Quarterly*, 29(2), 281–306. <https://doi.org/10.1353/hrq.2007.0016>
- Dukalskis, Alexander (2023): ”A fox in the henhouse: China, normative change, and the UN Human Rights Council”. *Journal of Human Rights*, 22(3), 334–350. <https://doi.org/10.1080/14754835.2023.2193971>
- Eichelberger, Clark M. (1965): *UN. The first twenty years*. Harper & Row publishers.
- Eide, Asbjørn, Gudmundur Alfredsson, Göran Melander, Lars Adam Rehof, Allan Rosas & Theresa Swinehart (toim.) (1992): *The universal Declaration of Human Rights: A commentary*. Scandinavian University Press.
- Etinson, Adam (toim.) (2018): *Human rights. Moral or political?* Oxford University Press.
- Fagan, Andrew & Hans Fridlund (2016): ”Relative universality, harmful cultural practices and the United Nations’ Human Rights Council”. *Nordic Journal of Human Rights*, 43(1), 21–39. <https://doi.org/10.1080/18918131.2016.1169624>
- Foot, Rosemary (2024): ”Design and rhetorical spaces: China’s human rights strategies in a changing world order”. *Journal of Contemporary China*, 33(150), 1053–1066. <https://doi.org/10.1080/10670564.2023.2299958>

- Forsythe, David P. (1995): "The UN and human rights at fifty: An incremental but incomplete revolution". *Global Governance*, 1(3), 297–318.
- Forsythe, David P. (2000): *Human rights in international relations*. Cambridge University Press.
- Freeden, Michael (1998): *Ideologies and political theory: A conceptual approach*. Oxford University Press.
- Gifkins, Jess (2016): "R2P in the UN Security Council: Darfur, Libya and beyond". *Cooperation and Conflict*, 51(2), 148–165. <https://doi.org/10.1177/0010836715613365>
- Guterres, António (2020): *The highest aspiration. A call to action for human rights*. https://www.un.org/sg/sites/www.un.org.sg/files/atoms/files/The_Highest_Aspiration_A_Call_To_Action_For_Human_Right_English.pdf
- Guterres, Antonio (2024): Secretary-General's remarks to the Human Rights Council, 28.2.2024. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2024-02-26/secretary-generals-remarks-the-human-rights-council>
- Haley, Nikki (2018): Remarks on the United Nations Human Rights Council, 21.6.2018. <https://geneva.usmission.gov/2018/06/21/remarks-on-the-un-human-rights-council/>
- Halme-Tuomisaari, Miia & Pamela Slotte (2015): "Revising the origins of human rights: Introduction". Teoksessa: P. Slotte & M. Halme-Tuomisaari (toim.) *Revisiting origins of human rights*. Cambridge University Press.
- Halme-Tuomisaari, Miia (2011): "'Absolute and undefined': Exploring the popularity of human rights in Finland". *Redescriptions. Yearbook of Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, 15(1), 71–98. <https://doi.org/10.7227/R.15.1.5>
- Hannum, Hurst (2012): "The United Nations and human rights". Teoksessa: C. Krause & M. Scheinin (toim.) *International protection of human rights: A textbook*. Åbo Akademi University Institute for Human Rights.
- Institute for Economics and Peace (2022): *Multilateralism index: Pilot report*. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2022/09/Multilateralism_Index.pdf
- Kelsen, Hans (1951): *The law of the United Nations*. Stevens and Sons Limited.
- Kennedy, Paul (2006): *The parliament of man. The United Nations and the quest for world government*. Allen Lane.
- Kivistö, Hanna-Mari (2012): "The concept of 'human dignity' in the post-war human rights debates". *Res Pública. Revista de Filosofía Política*, 15, 99–108.
- Kivistö, Hanna-Mari (2013): *Debating right to asylum: A conceptual and rhetorical reading of the German post-war deliberations*. Jyväskylän yliopisto.
- Koskenniemi, Martti (2011): *The politics of international law*. Hart Publishing.
- Lauren, Paul Gordon (2007): "To preserve and build on its achievements and to redress its shortcomings. The journey from the Commission on Human Rights to the Human Rights Council". *Human Rights Quarterly* 29, 307–345.
- Mende, Janne (2021): "Are human rights western – And why does it matter? A perspective from international political theory". *Journal of International Political Theory*, 17(1), 38–57. <https://doi.org/10.1177/1755088219832992>
- Morsink, Johannes (2000): *The universal declaration of human rights: Origins, drafting and intent*. University of Pennsylvania Press.
- Moyn, Samuel (2010): *The last utopia: Human rights in history*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Moyn, Samuel (2017): *Human rights and the uses of history*. Verso.
- Palonen, Kari (2003): "Four times of politics: Policy, polity, politicking and politicization". *Alternatives: Global, Local, Political*, 28(2), 171–186. <https://doi.org/10.1177/030437540302800202>
- Palonen, Kari (2005): "Political theorizing as a dimension of political life". *European Journal of Political Theory*, 4(4), 351–366. <https://doi.org/10.1177/1474885105055983>
- Pouliot, Vincent & Jean-Philippe Therien (2023): *Global policymaking. The patchwork of global governance*. Cambridge University Press.

- Ramcharan, Bertrand G. (2011): *The UN Human Rights Council*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203806678>
- Richardson, Lucy (2015): "Economic, social and cultural rights (and beyond) in the UN Human Rights Council". *Human Rights Law Review*, 15(3), 409–440. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngv016>
- Roshchin, Evgeny (2017): "The Hague conferences and 'international community': A politics of conceptual innovation". *Review of International Studies*, 43(1), 177–198. <https://doi.org/10.1017/S0260210516000267>
- Roth, Hans Ingvar (2023): "P.C. Chang and Charles Malik: The two philosophers of the Universal Declaration of Human Rights". *Human Rights Quarterly*, 45(4), 545–567. <https://doi.org/10.1353/hrq.2023.a910487>
- Samarsinghe, Natalie (2018): "Human rights: Norms and machinery". Teoksessa: T. G. Weiss & S. Daws (toim.) *The Oxford handbook on the United Nations*. Oxford University Press.
- Sikkink, Kahtryn (2017): *Evidence for hope: Making human rights work in the 21st century*. Princeton University Press.
- Skinner, Quentin (1978): *The foundations of modern political thought 1: The renaissance*. Cambridge University Press.
- Thérien, Jean-Philippe & Philippe Joly (2014): "All human rights for all: The United Nations and human rights in the post-cold war era". *Human Rights Quarterly*, 36, 373–396. <https://doi.org/10.1353/hrq.2014.0018>
- Tuominen, Hanna (2022): "Euroopan unioni sukupuolten tasa-arvon, seksuaalivähemmistöjen ja ihmisoikeuspuolustajien puolustajana YK:n ihmisoikeusneuvostossa". *Kosmopolis*, 52(3), 9–29.
- Tuominen, Hanna (2023): "Finland's role in the promotion of responsibility to protect at the United Nations". *Nordic Journal of Human Rights*. <https://doi.org/10.1080/18918131.2023.2284492>
- UDHR (1948): Universal Declaration of Human Rights. Drafting History. <https://research.un.org/en/undhr/ga/plenary>
- Ulkoministeriö (2024/1948): YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen käännökset. https://um.fi/documents/35732/0/UDHR_suomennos.pdf/6ac83870-f353-965e-fc4c-b0dbef95931d?t=1701958455409
- UN (1947): *Yearbook of the United Nations 1946–47*. United Nations. <https://doi.org/10.18356/4a346b95-en>
- UN (1993): Vienna declaration. United Nations. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>
- UN Department of Public Information (1995): *The United Nations and human rights 1945–1995*. United Nations blue books series. <https://digitallibrary.un.org/record/205690>
- UNESCO (1947): Commission on human rights. United States proposal regarding an International Bill of Rights. United Nations Economic and Social Council, 28.1.1947. <https://undocs.org/E/CN.4/4>
- UNGA (1948a): United Nations General Assembly 180th plenary meeting, 9.12.1948.
- UNGA (1948b): United Nations General Assembly 181st plenary meeting, 10.12.1948.
- UNGA (1948c): United Nations General Assembly 183rd plenary meeting, 10.12.1948.
- UNGA (2006a): Resolution adopted by the General Assembly. United Nations General Assembly, 15.3.2006. Human Rights Council, A/RES/60/251.
- UNGA (2006b): United Nations General Assembly 60th session. Agenda items 46 and 120. 24.2.2006, A/60/L.48.
- UNGA (2006c): United Nations General Assembly 72nd plenary meeting. Agenda items 46 and 120 (continued). 15.3.2006, A/60/PV.72.
- UNGA (2018): Universality, cultural diversity, and cultural rights. United Nations General Assembly, 25.7.2018, A/73/227.
- UNHRC (2016): United Nations Human Rights Council 32nd session. A/HRC/RES/32/2.

- UNHRC (2021a): The contribution of development to the enjoyment of all human rights. United Nations Human Rights Council, A/HRC/47/L.24. https://hrcmeetings.ohchr.org/HRCSessions/RegularSessions/47session/DL_Resolutions/A_HRC_47_L.24/Result%20of%20the%20vote.pdf
- UNHRC (2021b): United Nations Human Rights Council 47th session, 12.7.2021. A/HRC/47/2.
- UNHRC (2021c): United Nations Human Rights Council 48th session. A/HRC/RES/48/13.
- UNHRC (2021d): United Nations Human Rights Council 50th session. A/HRC/50/27.
- UN Secretary-General (2005): In larger freedom: Towards development, security and human rights for all: Report of the Secretary-General. A/59/2005.
- U.S. Department of State (2020): Commission on Unalienable Rights Report. <https://2017-2021.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Report-of-the-Commission-on-Unalienable-Rights.pdf>
- Vincent, Andrew (2010): *The politics of human rights*. Oxford University Press.
- Walker, Neil (2013): "Universalism and particularism in human rights". Teoksessa: C. Holder & D. Reidy (toim.) *Human rights. The hard questions*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511758553.004>
- Wallin, Risto (2005): *Yhdistyneet kansakunnat organisaationa. Tutkimus käsitteellisestä muutoksesta maailmanjärjestön organisoinnin periaatteissa*. Jyväskylän yliopisto.
- Walling, Carrie Booth (2015): "Human rights norms, state sovereignty, and humanitarian intervention". *Human Rights Quarterly*, 37(2), 383–413. <https://doi.org/10.1353/hrq.2015.0034>
- Waltz, Susan (2001): "Universalizing human rights: The role of small states in the construction of the Universal Declaration of Human Rights". *Human Rights Quarterly*, 23, 44–72. <https://doi.org/10.1353/hrq.2001.0012>
- Yhdistyneet kansakunnat (1956): Peruskirja. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1956/19560001/19560001_2#idm46263581175152
- Zürn, Michael (2018): *A theory of global governance: Authority, legitimacy, and contestation*. Oxford University Press.

Human rights and the United Nations: Balancing between the member states' interests and universalism

Human rights form one of the three founding pillars of the United Nations (UN). The UN's human rights regime, the so-called 'Bill of Rights' includes the Universal Declaration of Human Rights passed by the General Assembly in 1948 as well as the later passed conventions on political and civil rights and social, cultural and economic rights. Human rights discourse is often seen as normative or as an ideational in which the concept of universalism is central. While the principle of universalism is generally accepted, the conception of universalism is by no means without any contestation among the UN member states. This article considers how the UN member states have considered the principle of universalism in respect to human rights by investigating how universalism is used in the political discussions on human rights in the United Nations when the Universal Declaration of Human Rights was formulated in the late 1940's and when the UN Human Rights Council was established in 2006. The idea is to examine human rights in the UN context when the member states have different interests and objectives on the one hand but are still committed to the principle of universalism on the other hand.

Keywords: human rights, United Nations, Universal Declaration of Human Rights, universalism, politics

Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen päätöksenteon tarkastelua deliberatiivisen demokratian näkökulmasta

Hannu Salomaa¹

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa on perinteisesti johdettu eliittilähtöisesti ilman merkittävää julkista keskustelua. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan vuonna 2022 ja Suomen liittyminen sotilasliitto Natoon ovat kuitenkin muuttaneet näitä keskustelemattomuuden lähtökohtia. Päätöksentekoprosesseja ulko- ja turvallisuuspolitiikassa luonnehtii kaikesta huolimatta edelleen konsensushakuisuus. Mielipidekyselyissä suurin osa suomalaisista antaa vuosi toisensa jälkeen tukensa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan nykyisille ratkaisuille. Deliberatiivinen demokratia korostaa avointa, tasa-arvoista ja järkipäistä julkista harkintaa päätöksenteon kohteena olevista asioista. Tässä katsausartikkelissa tarkastelen deliberatiivisen demokratian soveltamismahdollisuuksia Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, jossa julkisen tiedon saatavuus on nykyisen päätöksentekokulttuurin epäkohdista huolimatta parantunut. Deliberatiivinen demokratia tarjoaa mahdollisuuksia kriittiseen analyysiin mutta samalla myös ideoita kansalaisten aktiivisempaan osallistumiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskusteluissa sekä päätöksentekoprosesseissa.

Avainsanat: deliberatiivinen demokratia, kansalaiskokous, tasa-arvo, ulko- ja turvallisuuspolitiikka

Johdanto

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa vallitsee voimakas konsensuksen kulttuuri, joka ei käytännössä juuri jätä tilaa eriävillä mielipiteillä. Tässä katsausartikkelissa tarkastellaan *deliberatiivisen demokratian* teoreettisia piirteitä ja arvioidaan kriittisesti kyseisestä näkökulmasta Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan päätöksentekokulttuuria. Tutkimusartikkeli täydentää samalla Suomessa 2020-luvulla virinnyttä keskustelua kriittisestä militarismitutkimuksesta (Kotilainen & Hast 2021; Hast & Kotilainen 2024; Kotilainen & Vastapuu 2024).

Demokratian käsitteelle on useita eri määritelmiä esimerkiksi vaalikilpailuna tai kansan tahdon toteuttajana, joten normatiiviset demokratiateoriat arvottavat aina tiettyjä demokratian periaatteita (Setälä 2003). 1980-luvulla jalansijaa saaneen deliberatiivisen demokratian mukaan julkisella keskustelulla ja harkinnalla yritetään tehdä sellaisia kollektiivisia valintoja, joiden perusteet ovat kaikkien taholta hyväksyttävissä (mt., 130). Deliberaatio on määritelty yhteisenä kommunikaationa, joka pitää sisällään yhteisiä asioita koskevan näkemysten, arvojen ja etujen pohdiskelevan puntaroinnin (Bächtiger ym. 2018, 2), jolloin deliberatiivinen demokratia määrittyy juuri deliberaatiota eli puntarointia painottavana demokraattisena käytäntönä. Artikkelin näkökulma keskittyy deliberatiiviseen demokratiaan normatiivisena määritelmänä, jossa kansalaisten aktiivinen osallistuminen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen päätöksentekoon esimerkiksi kansalaiskokouksen tai parempien julkisten keskustelumahdollisuuksien muodos-

1 YTT, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto, <hansalom@jyu.fi>. Artikkelin on kirjoitettu osana hanketta ”Konsensushakuinen puolustuspolitiikka deliberatiivisen demokratian ilmiönä Suomessa”, jota rahoittaa Koneen Säätiö (pääösnro 202206945).

sa edelleen vahvistaa ulko- ja turvallisuuspoliittisen päätöksentekojärjestelmän legitimitettä. Suoria, konkreettisia vastauksia keinoihin edistää deliberatiivisen demokratian ihanteita Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa katsausartikkeli ei varsinaisesti tarjoa, mutta se johdattelee pohtimaan kyseistä tematiikkaa. Artikkelin näkökulma liittyy myös demokraattiseen deliberaatioon eli tasapuolisemman julkisen keskustelun vahvistamiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikka on usein toimeenpanovaltaista politiikkaa, jossa parlamentaariselle tai laajemmalle kansalaiskeskustelulle ei välttämättä jää sijaa. Deliberatiivinen demokratia on silti vain yksi näkökulma politiikan prosesseihin, joihin vaikuttavat myös muut näkökulmat, kuten tarve salata joitakin turvallisuuspolitiikkaan liittyviä asioita. Katsausartikkeli tarkastelee lyhyesti todettuna nykyistä ulko- ja turvallisuuspoliittista päätöksentekoa sekä avaa keskustelua deliberatiivisen demokratian ihanteiden toteuttamiselle Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

Deliberatiivinen demokratian ihanteiden lisääminen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa on perusteltua, sillä tehdyt päätökset esimerkiksi valtion ulkoisesta ja sisäisestä turvallisuudesta koskettavat koko kansakuntaa. Laajemmat kansalaiskeskustelumahdollisuudet ulko- ja turvallisuuspolitiikassa sekä sukupuolten välisen tasa-arvon parempi toteutuminen lisääisivät päätöksien legitimiyyttä, ainakin deliberatiivisen demokratian näkökulmasta arvioituna. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan konsensushakuisuus on erityisen vahvaa juuri sotilaallisissa ja turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä (Raunio & Wagner 2020, 520). Talous- ja sosiaalipoliittiset päätökset nousevat jo helpommin aidosti politisoituneiksi julkisen politiikan kysymyksiksi esimerkiksi eduskuntavaaleissa.

Suomen historia tarjoaa esimerkkejä tilanteista, jolloin poliittinen asennoituminen puolustuspoliittisiin kysymyksiin on vaihdellut. Oikeistopiirit ja -puolueet ovat perinteisesti suhtautuneet maanpuolustukseen Suomessa myönteisemmin kuin vasemmistopuolueet (Ahlbäck 2011; Laitinen 2005). Toinen maailmansota tarkoitti toisaalta maanpuolustuksen nousua Suomessa puoluepolitiikan yläpuoliseksi, koko kansakunnan asiaksi (Laitinen 2005; Nevala-Nurmi 2012). Suomen kylmän sodan aikainen ulko- ja turvallisuuspolitiikka oli silti pienen, presidenttivetoisen eliitin asia, mutta 1990-luvulla ulko- ja turvallisuuspoliittinen keskustelu alkoi avautua laajemmalle yleisölle selontekomenettelyn myötä sekä osana Suomen poliittisen järjestelmän parlamentarisoitumista (Limnell 2009; Pesu 2017; Niemi ym. 2017). Helposti voi unohtua, että vuodesta 2022 lähtien entistä julkisempi ulko- ja turvallisuuspolitiikka ei ole historiallisesti arvioituna mikään itsestäänselvyys.

Kylmän sodan jälkeisestä avautumisesta huolimatta ulko- ja turvallisuuspolitiikka ei ole noussut merkittäväksi vaaliteemaksi Suomen eduskuntavaaleissa. Enemmistö suomalaisista antaa niin ikään vuosi toisensa jälkeen ja pääasiallisesti puoluekannatusrajoja ylittävästi tukensa mielipidekyselyissä kansallisen puolustuskyvyn vaalimiselle (Puolustusministeriö 2022). Avointa kansalaiskeskustelua korostavan deliberatiivisen demokratian näkökulmasta konsensuskulttuuri luo puntaroivalle julkiselle keskustelulle haastavat lähtökohdat. Deliberatiivisen demokratian kannalta olennainen ongelma onkin kysymys siitä, miten tulisi toimia epäideaalisten keskustelutilanteiden korjaamiseksi puntaroivan demokratian ihantei-

den suuntaan (Setälä 2003, 156; O'Flynn 2021, 9). Katsausartikkeli ei välttämättä vielä tarjoa suoria korjausehdotuksia, mutta se tarkastelee edellytyksiä entistä deliberatiivisemmalle ulko- ja turvallisuuspolitiikalle.

Aiempi tutkimus

Suomalaisissa (Mäkinen 2013; Laukkanen ym. 2017) ja kansainvälisissä (Werkner 2004; Joenniemi 2006) kokoelmateoksissa on pyritty lähestymään monitieteisesti Suomen turvallisuuspoliittisia ratkaisuja, kuten asevelvollisuutta. Tämä katsausartikkeli, osana laajempaa tutkimusprojektia, lähestyy niin ikään useita Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan peruskysymyksiä deliberatiivisen demokratian yleisnäkökulman kautta. Deliberatiivinen demokratia on ollut jo useiden vuosien ajan johtava suuntaus demokratiateorioiden joukossa (Värttö 2022, 19). Deliberatiivisen demokratian ymmärtämistä laajassa mielessä sekä deliberatiivisen demokratian erilaisten tutkimusaukkojen paikkaamista on peräänkuulutettu kansainvälisessä tutkimuksessa (ks. Elstub & McLavert 2014; Ercan ym. 2022).

Suuremman mittaluokan deliberatiivista demokratiaa käsittelevissä suomalaisissa tutkimushankkeissa, esimerkiksi Osallistuminen pitkäjänteisessä päätöksenteossa (PALO) hankkeessa, ei olla myöskään tutkittu ulko- ja turvallisuuspoliittisia kysymyksiä (ks. Palo research 2023). PALO-hanke on perusteltua esitellä, sillä se on viime vuosien merkittävin sekä Suomen keskeisimmät deliberatiivisen demokratian tutkijat yhteen kokoava hanke. Vaikka Suomesta ei varsinaisesti puutu itse deliberatiivisen demokratian tutkimusta, Suomessa on tehty toistaiseksi vain niukasti deliberatiivista demokratiaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan soveltavaa tutkimusta, esimerkiksi turvallisuuspoliittisten kansalaiskahviloiden muodossa (Puustinen ym. 2020, ks. myös Raisio ym. 2021; Jäntti ym. 2021). Kansainvälisen tutkimuskentän suhteen tilanne näyttää samalta: itse deliberatiivisesta demokratiasta löytyy runsaasti kirjallisuutta, mutta deliberatiivista demokratiaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan soveltavaa tutkimusta on vain vähän (Klinke 2014; Eriksen 2011). Tutkimustulosten avulla voidaan kuitenkin vahvistaa kansanvaltaisuutta ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa esimerkiksi selontekoprosessien tai vaalien yhteydessä.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikan konsensushakuisuutta voi yhtäältä pitää kansakunnan vahvuutena, sillä esimerkiksi päätöksellä hakea sotilasliitto Naton jäsenyyttä oli vahva puolerajoja ylittävä poliittinen tuki. Toisaalta voi kysyä, perustuuko poliittinen yksimielisyys tehdyistä päätöksistä aitoon yksimielisyyteen vai pelkoon jäädä mielipidevähemmistöön, naisten heikommista keskustelumahdollisuuksista tai niukasti saatavilla olevasta informaatiosta. Deliberatiivisen demokratian näkökulmaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan puoltaa myös Venäjän hyökkäyssodan ja Suomen Nato -jäsenyyden myötä käynnistynyt, niin sanottu uuden ulko- ja turvallisuuspolitiikan aikakausi. Koko Suomen poliittinen johto kääntyi puolerajoja ylittävästi nopeasti Nato-jäsenyyden kannalle (ks. Koskimaa & Raunio 2024). Matti Pesu (2019, 72) on toisaalta huomauttanut, ettei kansalaismielipiteen vaikutuksesta ulkopoliitiikkaan vallitse konsensusta. Suomen hakeutumista kohti Nato-jäsenyyttä leimasi julkisuus mutta yhtäältä myös vahva konsensushakuisuus (Koskimaa & Raunio 2024). Huomionarvoista on myös kansalaismielipiteen nopea muutos Suomen Nato-jäsenyyden kannalle, mikä rohkaisi

Suomen poliittista johtoa hakemaan jäsenyyttä (Forsberg 2024). Lotta Kivelä (2024, 53) argumentoi turvallisuuspoliittisen mediakeskustelun olleen keväällä 2022 hyvin miesvaltainen, siitäkin huolimatta, että naispuolisia asiantuntijoita Suomessa kyllä löytyy. Voi ajatella, että kansalaismielipiteen painoarvosta ja julkisuudesta huolimatta turvallisuuspolitiikan perinteinen konsensushakuisuus ja miesvaltaisuus leimasi edelleen Suomen Nato-liittymisprosessia. Suomi on ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksentekokulttuurissa menneisyyden ja tulevaisuuden risteyksessä, josta molemmat tiepolut puoltavat deliberatiivisen demokratian tutkimuksen soveltamista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.

Todennäköisesti kaikessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa deliberatiivinen demokratia ei olisi teknisen asiantuntemuksen tai salassa pidettävän tiedon vuoksi mahdollista. Deliberatiivisen demokratian ihanteita voisi silti toteuttaa esimerkiksi niin sanotuissa pehmeän vallan kysymyksissä, kuten ulkoministeriön maakuvatyössä tai puolustusministeriön toteuttamassa asevelvollisuuden kutsuntauudistuksessa. Edellä mainitut keskustelut ovat enemmänkin arvopohjaisia eivätkä luonteeltaan niin asiantuntijuudesta riippuvaisia kuin vaikkapa puolustushallinnon kalustohankinnat.

Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen päätöksentekoprosessi

Suomen perustuslain mukaan tasavallan presidentti johtaa ulkopoliittikkaa yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa. Vuonna 2000 voimaan astunut, EU-jäsenyyteen kytkeytynyt perustuslakiuudistus toi kuitenkin eduskunnan vahvasti mukaan ulkopoliittikkaan vahvistamalla muun muassa eduskunnan perustuslaillisia oikeuksia saada tietoa valtioneuvostolta ulkopoliittisista päätöksistä (Raunio 2015; ks. Paloheimo 2017). Puolueiden vaikutusvalta ulkopoliitikassa on kasvanut ulkopoliittikan parlamentarisoitumisen myötä, mutta puoluepoliittisten näkemysten polarisaatio on koskettanut turvallisuuspolitiikan sijaan esimerkiksi kauppapoliittikkaa (Raunio & Wagner 2020, 520).

Suljettujen ovien takana kokoontuva eduskunnan ulkoasiainvaliokunta (uav) kuulee muiden valiokuntien tavoin asiantuntijoita, ja uav:lla on perustuslaillinen tiedonsaantioikeus valtioneuvoston ulkopoliittisista päätöksistä (Raunio, T. 2018). Tasavallan presidentillä ei ole valtioneuvoston kaltaista perustuslaillista tiedonantovelvollisuutta eduskunnalle ulkopoliittisista päätöksistä, mikä näyttäytyy deliberatiivisen demokratian riittävää informaatiota painottavasta näkökulmasta ongelmallisena lähtökohtana. Puolustusvoimien rauhan ajan olemusta on oikeastaan aina määritellyt käsitys sodan kuvasta (Raunio, A. 2018). Jyri Raikasalon (2018, 397) mukaan sotilaallisen puolustuskyvyn kehittämisen yksityiskohdat ovat salassa pidettävää tietoa, vaikka tätä tietoa tarvitaan toisaalta riittävästi julkiseen kansalliseen keskusteluun sotilaallisen puolustuksen kehittämisperusteista. Asiantuntijavalta ja eliittilähtöiset päätökset ovat joka tapauksessa haasteita deliberatiivisen demokratian toteutumiselle (Christiano 2012; Papadopoulos 2012). Eliitti- sekä asiantuntijalähtöinen päätöksentekokulttuuri sekä salassa pidettävä tieto maanpuolustuksessa ovat siten haasteita myös Suomen kontekstissa deliberatiivisen demokratian ihanteiden mukaiselle ulko- ja turvallisuuspoliittiselle päätöksenteolle.

Ulko- ja turvallisuuspoliittinen ministerivaliokunta (utva) on yksi Suomen valtioneuvoston neljästä ministerivaliokunnasta, ja sen jäsenistö koostuu useasta ministeristä sekä myös pysyvistä asiantuntijoista (Valtioneuvosto 2024a). Tasavallan presidentin osallistuessa ministerivaliokunnan kokouksiin utvasta puhutaan tp-utvana. Eduskunnan 17 valiokunnasta ulkoasiain-, puolustus ja osittain suuren valiokunnan toiminta eroaa juuri konsensushenkisyysessään muiden valiokuntien toimintakulttuurista, koska konsensushenkisyysden vuoksi todellisia äänestyksiä päätöksenteon kohteena olevista asioista tapahtuu vain harvoin (Raunio, T. 2018, 69).

Hiski Haukkala (2020, 198) kuvaa ulkopoliitiikan yhteisjohtajuutta jännitteiseksi, sillä Suomen ulkopoliittikkaa toteutetaan vahvasti valtioneuvoston toimivaltaan kuuluvan Euroopan unionin (EU) yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kautta. EU:n kasvaneen merkityksen vuoksi Suomen ulkopoliittikassa todellisen ulkopoliittisen vallan on esitetty siirtyneen tasavallan presidentiltä valtioneuvostolle (Raunio 2017). Suomen ulkopoliitiikan parlamentarisoitumiskehitys vastaa karkeasti arvioituna historiallisesti presidenttijohtoista ulkopoliittikkaa paremmin deliberatiivisen demokratian ihanteita, eli avoimuutta sekä päätöksenteon perustumista mahdollisimman laajaan ja tasapuoliseen informaatioon.

Ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekomenettelyä voi myös arvioida deliberatiivisen demokratian näkökulmasta. Kerran hallituskaudessa julkaistua selontekoa on arvosteltu liian laajamittaiseksi, juridisesti arvioituna hallitukselle käytännössä vapaat kädet jättäväksi sekä ennen kaikkea liian hitaaksi menettelyksi reagoimaan turvallisuusympäristön muutoksiin (Vanhanen 2020). Selontekomenettelyä onkin 2010- ja 2020-luvulla kehitetty erottamalla ulko- ja turvallisuuspoliittinen ja puolustuspoliittinen selonteko. Keväällä 2022 laadittiin jopa nopeasti ylimääräinen ajankohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta Venäjän hyökättyä Ukraina. Selontekomenettelyä voi pitää kompromissina julkiseen keskusteluun tarjottavan avoimen tiedon määrän sekä sotilaallisista syistä salassa pidettävän tiedon välillä, siinä mielessä kuten Jyri Raitasalo (2018) asian esittää. Kansalaisille ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko on periaatteessa tärkein vapaasti Internetistä saatavilla oleva informaatiolähde Suomen valitusta ulko- ja turvallisuuspoliittista linjasta. Ulkoministeriö on järjestänyt myös yliopistokiertueen, jossa paneelikeskusteluilla avataan vuoden 2024 selonteon sisältöä (Valtioneuvosto 2024b). Muita tiedonlähteitä kansalaisille ulko- ja turvallisuuspolitiikasta ovat esimerkiksi median uutisointi. Itse selonteon laatimisvaihe on toisaalta verrattain teknokraattinen prosessi, jossa kansalaisilla ei ole suoraa vaikutusvaltaa. Selontekojen laatimisvaihe voisi toisaalta olla mahdollisuus ulko- ja turvallisuuspolitiikan kansalaiskouksille keskustelemaan tulevien selontekojen sisällöistä.

Deliberatiivisen demokratian arvot sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikka

Deliberatiivisen demokratian keskeinen ajatus on kaikkien tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua puntaroivaan julkiseen keskusteluun päätöksenteonkohteista. Normatiivisia demokraatioteorioita yhdistää teorioiden muista eroista huolimatta käsitys siitä, että demokraattisten instituutioiden pitää taata kansalaisille tasa-arvoiset mahdollisuudet vaikuttaa suoraan poliittiseen päätöksentekoon tai edustajien valintaan (Setälä 2003, 28–29). Ian O'Flynn (2021, 24) määrittelee mielipidevapauden vapautena painostuksen kohteena olemisesta ja tasa-arvon

puolestaan keskusteluun osallistumisen esteettömyytenä, esimerkiksi vapautena vahvempien osapuolien painostuksesta ja etuoikeuksista. Kari Laitinen (2005) on kuvannut asevelvollisuuden aseman olleen Suomessa talvisodan selviytymistarinan myötä lähestulkoon pyhä. Voi siis ajatella, että Suomen puolustukseen kytkeytyvä nationalismi myös altistaa painostukseen ja kritiikin vaikenemiseen päätöksenteossa.

Deliberatiivisesta demokratiasta ei ole yhtä jaettua määritelmää (O'Flynn 2021). John S. Dryzekin (2000) mukaan deliberatiivisessa demokratiassa legitimeetti syntyy siitä, että kaikki yksilöt osallistuvat kollektiivisesti päätöksenteokseen autenttisen deliberaation ehdoin. Tämä tarkoittaa, että yksilöillä on oltava mahdollisuus osallistua päätöksentekoprosesseihin tasapuolisesti, avoimesti ja informoidusti. Deliberatiivista demokratiaa on kuvattu tapana tuottaa legitimejä päätöksiä, ja näiden päätösten legitimeetti syntyy neljän perustekijän, järkipärisyyden, tiedon saatavuuden, päätösten määräaikaisen sitovuuden ja päätöksentekoprosessin uudelleentarkastelumahdollisuuden kautta (Gutmann & Thompson 2004, 3–6). Määritelmän valossa deliberatiivisen demokratian ihanteiden mukaisesti tehty päätös esimerkiksi Suomen osallistumisesta kriisinhallintaoperaatioon perustuu kaikille saatavissa olevaan tietoon ja järkipärisen perusteluun. Lisäksi operaation kesto on rajattu määrätyn pituiseksi ja päätös osallistua operaatioon voidaan ottaa aina uudelleentarkasteluun tai jopa perua olosuhteiden muuttuessa.

Tässä artikkelissa en yritä antaa täsmällistä määritelmää deliberatiiviselle demokratialle, vaan kuvailen deliberatiivinen demokratia yhtenä demokratian normatiivisena määritelmänä sekä kyseisen näkökulman antamia ideoita ulko- ja turvallisuuspolitiikan analysointiin. Deliberatiivisen demokratian avainpiirteitä ovat muun muassa julkinen puntaroiva keskustelu, avoin informaatio sekä tasa-arvoiset osallistumismahdollisuudet, joiden toteutumista arvioin ulko- ja turvallisuuspoliittisen päätöksentekokulttuurissa. Erilaisissa demokratiateorioissa ja -määritelmissä lähestytään demokratiaa seurausten ja menettelytapojen kautta (Setälä 2003, 12). Deliberatiivisessa demokratiassa huomio kohdistuu edellä mainituista juuri menettelytapoihin, kuten julkiseen keskusteluun ja harkintaan (mt. 15). Tässä mielessä deliberatiivinen demokratia on välineiden eikä päämäärien demokratiaoppia. Onkin suotavaa yrittää etsiä ennen kaikkea välineitä tuottaa mahdollisimman legitimejä päätöksiä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

Deliberatiivinen demokratia on periaatteessa erilaisia arvoja yhdistelevä normatiivinen demokratian määritelmä, joka ohjaa päätöksentekoprosesseja. Keskeinen haaste ja kysymys on deliberatiivisen demokratian periaatteiden toteuttaminen ei vain demokraattisen järjestelmän yksittäisissä osissa, kuten vaikkapa mediassa, vaan koko poliittisen järjestelmän mittakaavassa (O'Flynn 2021, 71; Chambers 2012). Deliberatiivisen demokratian kannattajia on yhtäältä kritisoitu epärealistisen utopistisista demokratianäkemyksistä, joiden käytännön toteutus edellyttäisi vakiintuneiden demokratiakäytäntöjen ja instituutioiden uudelleenmuotoilua sekä poliittisen ajattelutavan kokonaisvaltaista muutosta (O'Flynn 2021, 4). Samantyyppisesti tässäkin katsausartikkelissa ei vielä pystytä tekemään kovin konkreettisia ehdotuksia deliberatiivisen demokratian toteuttamisesta Suomen nykyisessä ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa. Yanis Papadopoulos (2012, 158) puhuu jopa deliberatiiviseen demokratiaan

liittyvästä elitismistä, jolla viitataan juuri niin ikään eliittijohtoisen deliberatiivisen demokratian kehittämiseen. Tavallisilla kansaisilla ei välttämättä ole kykyä tai motivaatiota poliittisen järjestelmän kehittämiseen deliberatiivisen demokratian viitoittamaan suuntaan (O'Flynn 2021, 7).

Sukupuolten välinen tasa-arvo on jäänyt ulko- ja turvallisuuspolitiikassa erityisesti sotilaallisessa turvallisuudessa vähälle huomiolle (Vastapuu & Lyytikäinen 2022; Ylöstalo 2012). Mediakeskustelu Suomen Nato-jäsenyydestä keväällä 2022 oli niin ikään miespuolisten sotilaallisen turvallisuuden asiantuntijoiden käymää keskustelua (Kivelä 2024). Suomen politiikan 1990-luvulla käynnistyneestä sukupuolenmukaisen työnjaon murtumiskehityksestä huolimatta eduskunnan valiokuntien kokoonpanot ovat edelleen varsin sukupuolittuneita, mikä näkyy esimerkiksi puolustusvaliokunnan miesvaltaisuutena (Holli 2015). Naisten lukumäärä ulkoasiainvaliokunnassa on ollut 2000-luvulla suurempi, mutta silti myös ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajuus on pysynyt miehissä käsissä (Ketola 2024). Aseistakieltäytyjiä on tuomittu historiallisesti ja tuomitaan edelleen vankeusrangaistuksiin Suomessa (Kalemaa 2014; Kekkonen 2013). Keskustelijoiden jaettu, yhtäläinen ihmisarvo on kaikesta huolimatta keskeinen lähtökohta deliberatiivisessa demokratiassa (Beauvais 2018). Tutkijat ovat onnistuneet yli kahdensadan henkilön ja 26 pienryhmän deliberatiivisen demokratian kokeilulla lieventämään, vaikkeivät kuitenkin kokonaan poistamaan, epätasa-arvoa aiheuttavien tekijöiden merkitystä maahanmuuttoa koskevissa päätöksentekotilanteissa (Grönlund ym. 2017). Yksilölliset poliittiset resurssit, kuten koulutustaso, vaikuttavat osallistujan aktiivisuustasoon myös deliberatiivisissa tilanteissa (ma.). Suomalaisen militarismin ja maskuliinisuuden kytkös juontuu pitkälle menneisyyteen, jo maailmansotien väliseen aikaan (Ahlbäck 2011). On toisin sanoen mahdollista, ettei ulko- ja turvallisuuspolitiikan deliberatiivisilla kokeilulla pystytä täysin poistamaan sukupuolen eriarvoistavaa vaikutusta.

Deliberatiivisen demokratian kannattajien mediakuvaa on toisaalta kritisoitu liian ruuiseksi, täydelliseksi tiedonvälityksen mekanismiksi sen sijaan, että medially olisi muiden yhteiskunnan instituutioiden tapaan omat toimintaansa ohjaavat kannustimensa ja suodatimensa (Parkinson 2012, 165). Ulko- ja turvallisuuspolitiikan kysymykset eivät ole yleensä nousseet merkittäviksi vaaliteemoiksi eduskuntavaaleissa. Eduskuntaan pyrkivän ehdokkaan on vaalitaktisesti turha puhua esimerkiksi EU:n yhteisestä puolustuspolitiikasta. Kaupallisen journalismin ehdoilla toimivilla päivälehdillä ei välttämättä myöskään ole kannustimia tarjota palstatilaa keskustelulle EU:n yhteisestä puolustuspolitiikasta. Tuomas Forsberg (2023) esittää samanhenkisesti Suomen ulkopolitiikan tutkijoiden jäävän eräänlaisen väliinpuotoajan asemaan, koska Suomea koskevat aihepiirin tutkimukset eivät kiinnosta korkeatasoisia kansainvälisiä tiedelehtiä, eikä ulkopolitiikka ole Suomen kansallisella tasollakaan viisas akateeminen urapolku. Toiset tutkijat ovat toisaalta korostaneet mahdollisuuksia kehittää perinteisen median toimintaa paremmin deliberatiivisen demokratian ihanteita vastaavaksi tietyin ehdoin ja välinein, kuten tiedon saatavuutta parantavan digitalisaation avulla (Maia 2018). Poliitikkojen, median ja jopa tutkijoiden oman edun edistäminen johtaa joka tapauksessa heikkoihin lähtöedellytyksiin deliberatiivisen demokratian toteutumiseksi ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

On tässä vaiheessa vaikea arvioida, mihin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan poliittisen johtamisen osaan deliberatiivisen demokratian ihanteita voisi soveltaa. Jenni M. Rinteen (2016) mukaan edustuksellisuus tarjoaa mahdollisuuksia poliittiseen deliberaatioon ja päinvastoin. Näin ollen Suomen ulkopoliitiikan parlamentarisoituminen muun muassa selontekomenettelyn myötä on joka tapauksessa ainakin jossain määrin vienyt Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista kulttuuria lähemmäs deliberatiivisen demokratian ihanteita.

Mahdollisuudet soveltaa deliberatiivisen demokratian ihanteita Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa

Puolueet ovat Suomessa perustuneet historiallisesti yhteiskuntaluokkiin, mutta asetelma on murtunut pitkään uudenkaltaisten, sosiokulttuurillisten vastakkainasettelujen myötä (Mickelsson 2007). Suomalaisten äänestysaktiivisuus jakautuu toisaalta yhä voimakkaasti koulutus- ja ansiotason perusteella (Grönlund & Wass 2016). Vaaliosallistumisen tasaisemmaksi jakautumiseksi ehdotetaan ajoittain mahdollisuutta äänestää Internetissä tai äänestysien laskea. Vuonna 2012 otettiin käyttöön kansalaisaloite-instituutio, jonka toistaiseksi näyttävien saavutus oli sukupuolineutraalin avioliittolain hyväksyntä Suomessa 2010-luvulla. Lauri Rappelin (2015, 63–65) mukaan suomalaiset luottavat eduskuntaan verrattain heikosti mutta pitävät silti eduskuntaa maan tärkeimpänä poliittisena toimijana. Median vaikutusvalta politiikassa on toisaalta kasvanut viime vuosikymmeninä: Urho Kekkonen ajan itesesensuurista aina jatkuvasti ajan hermoilla olevaan ja kaikkialla vaikuttavaan digitaaliseen ja sosiaaliseen mediaan (Niemi & Noppari 2017). Median kasvanut vaikutusvalta, toteutettu kansalaisaloite-instituutio sekä aiemmin mainittu PALO-tutkimushanke antavat perusteita olettaa, että edellytyksiä edistää deliberatiivisen demokratian ihanteiden toteutumista ulko- ja turvallisuuspolitiikassa voi hyvinkin löytyä Suomessa.

Deliberatiivinen demokratia ei ole vain teoreettinen vaan myös pragmaattinen liike (O'Flynn 2021). Teoreettisten lähtökohtien ja empiiristen havaintojen välinen vuorovaikutus on kyseisessä tilanteessa avainasemassa. Keskeinen työkalu deliberatiivisen demokratian käytännön kokeiluissa ovat niin kutsutut mini-demokset eli kansalaiskokoukset (engl. *mini-public*) (Mackenzie & Warren 2012; Smith & Setälä 2018). Kansalaiskokouksen voi toteuttaa eri tavoin, mutta viime kädessä kansalaiskokouksen jäsentelyyn vaikuttavat deliberatiivisen demokratian ihanteet informoidusta, esteettömästä ja moniäänisestä päätöksentekoprosessista (O'Flynn 2021). Aiemmin kansalaiskokouksien käytännön toteutuksen arvioitiin jääneen vähäiseksi (Smith & Setälä 2018, 300). Kansalaiskokouksia on silti viime vuosina toteutettu aktiivisemmin (ks. Värttö ym. 2021; OECD 2020). Tutkijat ovat kuitenkin korostaneet kansalaiskokouksen olevan vain yksi keino toteuttaa deliberatiivisen demokratian arvoja (Curato ym. 2021). Kansalaiskokouksen on silti arvioitu muuan muassa ohjaavan ja informoivan julkista keskustelua, lisäävän luottamusta päätöksentekoprosessiin sekä itse prosessin legitimiyyttä (Dryzek 2010, 168–169).

Myös Suomessa on järjestetty useita mini-demoksia joko puhtaasti tutkimustarkoituksiin tai sitten jonkinlaisella kytköksellä vaalidemokratian instituutioihin. Tutkijat järjestivät marraskuussa 2023 yhdessä eduskunnan ja Sitran kanssa satunnaisotokseen perustuvan kan-

salaisparlamentin, jossa osallistujat keskustelivat neljästä kansalaisaloitteesta (Kansalaisparlamentti 2023; ks. Puustinen ym. 2020). Deliberatiivisen demokratian teoriaa on myös sovellettu turvallisuustutkimukseen muun muassa niin sanotuissa turvallisuuskahviloissa, joissa kansalaiset ja turvallisuusviranomaiset ovat kohdanneet molemminpuolista tiedonjakamista varten (Puustinen ym. 2020; Raisio ym. 2021). Suomalaisten upseerien kansalaiskahviloissa on havaittu upseerien tiedostavan turvallisuusympäristön usein moninaisen luonteen, joka edellyttää monitahoista, ylihallinnollista johtamista (Jäntti ym. 2020). Suomalainen kokonaisturvallisuusmalli edellyttää yhteistoimintaa viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan välillä, ja deliberatiivisen demokratian mukainen turvallisuuskahvila on yksi tapa edistää kokonaisturvallisuusmallin edellyttämää yhteiskunnallista dialogia (Puustinen ym. 2020, 32–33). Turvallisuuskahviloiden on arvioitu lisäävän kansalaisten tietoa turvallisuuspoliittisista kysymyksistä ja tarjoavan ideoita toteuttaa kokonaisturvallisuuden mallia (ma., 21) Kokonaisturvallisuuden hengen mukaisen viranomaisten välisen yhteistyön on toisaalta kriittisesti arvioitu jäävän usein vain retorisen puheen tasolle (Raisio ym. 2021; ks. myös Virta & Branders 2016). Turvallisuuspoliittisten kansalaiskahviloiden hyöty ei joka tapauksessa liity ainoastaan deliberatiivisen demokratian arvojen edistämiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa vaan myös kokonaisturvallisuusmallin parantamiseen. Kokemukset turvallisuuskahviloista osoittavat, että deliberatiivisen demokratian ihanteiden toteuttaminen turvallisuuspolitiikassa voi jopa parantaa Suomen kansallista turvallisuutta.

Maija Setälän (2017) mukaan ei ole yksiselitteistä näyttöä, miten ja kuinka hyödyllisesti kansalaiskokoukset voi yhdistää edustukselliseen demokratiaan. Päätöksenteon kohteena olevat asiat voivat monesti vaatia teknistä asiantuntemusta, eivätkä ne sellaisenaan soveltuisi kansalaiskokouksien aiheiksi (ma., 853). Soveltuva aihe voisi olla esimerkiksi asevelvollisten kansalaiskasvatus asepalveluksessa, kasvisruokapäivä tai liikuntakoulutus, joka koskee koko väestöä ja sen perusarvoja. Nato-jäsenyyteen liittyvä keskustelu esimerkiksi asevaraston sijoittamisesta Suomeen ei välttämättä olisi sopiva aihe kansalaiskokouksen päätettäväksi, sillä päätösvalta ei olisi täysin kansallisissa käsissä, saati turvallisuusyistä täysin avoimen informaation piirissä.

Yhteenveto

Tässä katsausartikkelissa on tarkasteltu deliberatiivisen demokratian tutkimuskenttää sekä kontekstualisoitu deliberatiivisen demokratian aihepiiriä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen päätöksenteko- ja keskustelukulttuuriin. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan helmikuussa 2022, suurvaltojen välinen kilpailu sekä Suomen liittyminen Natoon ovat nostaneet ulko- ja turvallisuuspolitiikan vahvasti poliittiseen julkisuuteen, mutta tämä ei ole välttämättä tarkoittanut keskustelumahdollisuuksien todellista vapautumista. Päinvastoin kriittisen keskustelun käyminen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta on voinut muuttua vaikeammaksi sekä yksimielisyyden ihanne korostua entisestään. Katsausartikkelin tarkoitus on ollut avata keskustelua deliberatiivisen demokratian ihanteiden toteuttamisesta Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Miten deliberatiivista demokratiaa konkreettisesti toteutettaisiin käytännön tasolla jää jatkotutkimuksien aiheiksi. Kansalaiskokous on tähän yksi mahdollisuus, esimer-

kiksi selontekomenettelyn yhteydessä. Sukupuolten moninaisuutta tai ylipäättänsä eri vähemmistöryhmien näkemyksiä voidaan nostaa vahvemmin esille esimerkiksi kyseisiä viiteryhmiä edustavissa paneelikeskusteluissa. Koko kansankunnan seisominen yhtenä ulko- ja turvallisuuspolitiikan takana ei ole kuitenkaan itsessään deliberatiivisen demokratian näkökulmasta katsottuna ongelma, kunhan tasa-arvoiset keskustelumahdollisuudet, riittävä informaatio sekä oikeus julkiseen mielipiteeseen tarjoutuvat kaikille kansalaisille. Kaikilla on periaatteessa oikeus olla samaa mieltä, mutta kaikilla pitää myös samanaikaisesti olla oikeus olla eri mieltä.

Lähteet

- Ahlbäck, Anders (2011): *Soldiering and the making of Finnish manhood – Conscripted and masculinity in interwar Finland, 1918–1939*. Uniprint.
- Beauvais, Edena (2018): ”Deliberation and equality”. Teoksessa: A. Bächtiger, S. J. Dryzek, J. Mansbridge & M. Warren (toim.) *The Oxford handbook of deliberative democracy*. Oxford University Press.
- Bächtiger, Andre & S. John Dryzek, Jane Mansbridge & Mark Warren (2018): ”Deliberative democracy: An introduction”. Teoksessa: A. Bächtiger, S. J. Dryzek, J. Mansbridge & M. Warren (toim.) *The Oxford handbook of deliberative democracy*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.50>
- Chambers, Simone (2012): ”Deliberation and mass democracy”. Teoksessa: J. Mansbridge & J. Parkinson (toim.) *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139178914.004>
- Christiano, Thomas (2012): ”Rational deliberation among experts and citizens”. Teoksessa: J. Mansbridge & J. Parkinson (toim.) *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139178914.003>
- Curato, Nicole, Geissel Farrell, Kimmo Grönlund, Patricia Mockler, Jean-Benoit Pilet, Alan Renwick, Jonathan Rose, Maija Setälä & Jane Suiter (toim.) (2021): *Deliberative mini-publics*. Bristol University Press.
- Dryzek, John S. (2000): *Deliberative democracy and beyond – Liberal, critics, contestations*. Oxford University Press.
- Dryzek, John S. (2010): *Foundations of frontiers of deliberative governance*. Oxford University Press.
- Elstub, Stephen & Peter McLaverty (toim.) (2014): *Deliberative democracy: Issues and cases*. Edinburg University Press.
- Ercan, Selen A., Hans Asenbaum, Nicole Curato & Ricardo F. Mendonça (2022): *Research methods in deliberative democracy*. Oxford University Press.
- Eriksen, Erik Oddvar (2011): ”Governance between expertise and democracy: The case of European Security”. *Journal of European Public Policy*, 18(8), 1169–1189. <http://dx.doi.org/10.1080/13501763.2011.615206>
- Forsberg, Tuomas (2023): ”Suomen ulkopoliitiikan tutkimus uudessa murroksessa”. *Politiikka*, 65(1), 89–100. <https://doi.org/10.37452/politiikka.122402>
- Forsberg, Tuomas (2024): ”Bottom-up foreign policy? Finland, NATO and public opinion”. *Scandinavian Political Studies*, 1–25. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12273>
- Grönlund, Kimmo, Staffan Himmelroos & Lauri Rapeli (2017): ”Talking with like-minded people – Equality and efficacy in enclave deliberation”. *The Social Science Journal*, 54, 148–158. <http://dx.doi.org/10.1016/j.soscj.2016.10.006>
- Grönlund, Kimmo & Hanna Wass (toim.) (2016): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Oikeusministeriön julkaisu 28/2016. Oikeusministeriö.
- Gutmann, Amy & Dennis Thompson (2004): *Why deliberative democracy*. Princeton University Press.

- Hast, Susanna & Noora Kotilainen (toim.) (2024): *Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Haukkala, Hiski (2020): *Suuren pelin paluu – Suomen tulevaisuus kriisien maailmassa*. Otava.
- Holli, Anne Maria (2015): ”Sukupuoli, valta ja työnjako valiokunnissa”. Teoksessa: T. Raunio & M. Wiberg (toim.) *Kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla*. Gaudeamus.
- Jääntti, Jaakko, Alisa Puustinen & Harri Raisio (2020): ”The security environment has always been complex!”: The views of Finnish military officers on complexity”. *Defence Studies*, 20(4), 390–411. <https://doi.org/10.1080/14702436.2020.1807337>
- Joenniemi, Pertti (toim.) (2006): *The changing face of European conscription*. Ashgate Publishing Limited.
- Kalemaa, Kalevi (2014): *Sankareita vai pelkureita – suomalaisen aseistakieltäytymisen historia*. Tammi.
- Kansalaisparlamentti (2023): *Kansalaisparlamentti, 27.11.2023*. <https://www.kansalaisparlamentti.net/>
- Kekkonen, Jukka (2013): *Selvitys Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksen suorittamisesta koskevasta lainsäädännöstä*. Puolustusministeriö.
- Ketola, Johanna (2024): ”Pieni, miehinen ja sosiaalidemokraattinen: Suomen ulkopoliittikan eliitti” 2000–2023. *Kosmopolis*, 54(1–2), 42–58.
- Kivelä, Lotta (2024): ”Sukupuolittunut turvallisuus: Feministinen analyysi kevään 2022 Nato-keskustelusta suomalaisessa mediassa”. *Kosmopolis*, 54(3), 49–58. <https://doi.org/10.70483/kp.145374>
- Klinke, Andreas (2014): ”Postnational discourse, deliberation and participation toward global risk governance”. *Review of International Studies*, 40(2), 247–275. <https://doi.org/10.1017/S0260210513000144>
- Koskimaa, Vesa & Tapio Raunio (2024): ”Effective and democratic policymaking during a major crisis: An in-depth analysis of Finland’s decision to apply for NATO membership after Russia attacked Ukraine”. *Journal of European Public Policy*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2324013>
- Kotilainen, Noora & Susanna Hast (2021): ”Suomi ja kriittisen militarismi tarve”. *Kosmopolis*, 51(4), 27–45.
- Kotilainen, Noora & Leena Vastapuu (toim.) (2024): ”Militarismi Suomessa”. *Kosmopolis*, 54(3).
- Laitinen, Kari (2005): *Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2005. Puolustusministeriö.
- Laukkanen, Tiia, Anni Ojajärvi & Teemu Tallberg (toim.) (2017): *Puolustuslinjalle – Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 122. Nuorisotutkimusverkosto.
- Limnell, Jarno (2009): *Suomen uhkakuva politiikka 2000-luvun alussa*. Julkaisusarja 1. Strategian tutkimuksia No 29. Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Mackenzie, Michael K. & Mark E. Warren (2012): ”Two trust-based uses of minipublics in democratic systems”. Teoksessa: J. Mansbridge & J. Parkinson (toim.) *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139178914.006>
- Maia, Rousiley (2018): ”Deliberative media”. Teoksessa: A. Bächtiger, J. S. Dryzek, J. Mansbridge & M. Warren (toim.) *The Oxford handbook of deliberative democracy*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.11>
- Mäkinen, Juha (toim.) (2013): *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Julkaisusarja 2. Artikkelikokoelmat 9. Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Mickelsson, Rauli (2007): *Suomen puolueet*. Vastapaino.
- Nevala-Nurmi, Seija-Leena (2012): *Perhe maanpuolustajana – Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd ja suojeleuskuntajärjestöissä 1918–1944*. Tampereen yliopisto.
- Niemi, Mari K. & Elina Noppari (2017): ”Sopuleista someaikaan – Median valta politiikassa”. Teoksessa: M. K. Niemi, T. Raunio & I. Ruostetsaari (toim.) *Poliittinen valta Suomessa*. Vastapaino.
- Niemi, Mari K., Tapio Raunio & Ilkka Ruostetsaari (toim.) (2017): *Poliittinen valta Suomessa*. Vastapaino.
- O’Flynn, Ian (2021): *Deliberative democracy*. Polity Press.

- OECD (2020): *Innovative citizen participation and new democratic institutions – Catching the Deliberative Wave*. OECD Publishing.
- Paloheimo, Heikki (2017): ”Presidentin ja hallituksen muuttuva vallanjako”. Teoksessa: M. K. Niemi, T. Raunio & I. Ruostetsaari (toim.) *Poliittinen valta Suomessa*. Vastapaino.
- Palo research (2023): *Osallistuminen pitkäjänteisissä hankkeissa*, 26.6.2023. <https://paloresearch.fi/>
- Papadopoulos, Yannis (2012): ”On the embeddedness of deliberative systems: Why elitist innovations matter more”. Teoksessa: J. Mansbridge & J. Parkinson (toim.) *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139178914.007>
- Parkinson, John (2012): ”Democratizing deliberative systems”. Teoksessa: J. Mansbridge & J. Parkinson (toim.) *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139178914.008>
- Pesu, Matti (2017): *Koskiveneellä kohti valtavirtaa: Suomen puolustuspolitiikka kylmän sodan lopusta 2010-luvun kiristyneeseen turvallisuusympäristöön*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2017. Puolustusministeriö.
- Pesu, Matti (2019): *Introducing ideational foreign policy analysis – Explorations of the underlying ideas of Finnish foreign policy*. Tampere University Dissertations 108. Tampere University Press.
- Puolustusministeriö (2022): *Suomalaisten mielipiteitä ulko-, turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Puolustusministeriö.
- Puustinen, Alisa, Harri Raisio & Vesa Valtonen (2020): ”Security cafés: A deliberative democratic method to engage citizens in meaningful two-way conversations with security authorities and to gather data”. Teoksessa: H. Lehtimäki, P. Uusikylä & A. Smedlund (toim.) *Society as an interaction space: A systemic approach*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-15-0069-5_15
- Raisio, Harri, Alisa Puustinen & Vesa Valtonen (2021): ”Co-creating safety and security? Analyzing the multifaceted field of co-creation in Finland”. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 39(2), 263–291. <https://doi.org/10.1177/028072702103900203>
- Raitasalo, Jyri (2018): ”Puolustuskomiteoista selontekoihin”. Teoksessa: P. Airio, M. Karjalainen & V. Tynkkynen (toim.) *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. 2 painos. Edita.
- Rapeli, Lauri (2015): ”Eduskunta ja kansalaismielipide”. Teoksessa: T. Raunio & M. Wiberg (toim.) *Eduskunta – Kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla*. Gaudeamus.
- Raunio, Ari (2018): ”Suomen puolustusvoimien ensimmäinen vuosisata”. Teoksessa: P. Airio, M. Karjalainen & V. Tynkkynen (toim.) *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. 2 painos. Edita.
- Raunio, Tapio (2015): ”Politiikkaa yhdenytävissä Euroopassa: eduskunta, EU ja ulkopolitiikka”. Teoksessa: T. Raunio & M. Wiberg (toim.) *Eduskunta – Kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla*. Gaudeamus.
- Raunio, Tapio (2017): ”Euroopan unioni ja kansainvälisyys Suomen politiikassa”. Teoksessa: M. K. Niemi, T. Raunio & I. Ruostetsaari (toim.) *Poliittinen valta Suomessa*. Vastapaino.
- Raunio, Tapio (2018): ”Committees in the Finnish Eduskunta – Cross-party cooperation and legislative scrutiny behind closed doors”. Teoksessa: S. T. Siefken & H. Rommetvedt (toim.) *Parliamentary committees in the policy process*. Routledge.
- Raunio, Tapio & Wolfgang Wagner (2020): ”The party politics of foreign and security policy”. *Foreign Policy Analysis*, 16(4), 515–531. <https://doi.org/10.1093/fpa/oraa018>
- Rinne, Jenni M. (2016): ”How not to talk past each other: The convergence of political representation and deliberation”. *Representation*, 52(1), 29–41. <https://doi.org/10.1080/00344893.2016.1241295>
- Setälä, Maija (2003): *Demokratian arvo – Teoria, käytännöt ja mahdollisuudet*. Gaudeamus.
- Setälä, Maija (2017): ”Connecting deliberative mini-publics to representative decision making”. *European Journal of Political Research*, 56, 846–863. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12207>
- Smith, Graham & Maija Setälä (2018): ”Mini-publics and deliberative democracy”. Teoksessa: A. Bächtiger, J. S. Dryzek, S. John, J. Mansbridge & M. Warren (toim.) *The Oxford handbook of deliberative democracy*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.27>

- Valtioneuvosto (2024a): Ministerivaliokunnat, ministerityöryhmät ja hallituksen neuvottelut, 3.5.2024. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/ministerivaliokunnat-ministerityoryhmat-ja-hallituksen-neuvottelut>
- Valtioneuvosto (2024b): Uuden ajan ulko- ja turvallisuuspolitiikka -yliopistokiertue avaa ajankohtaisia ulko- ja turvallisuuspoliittisia aiheita. Tiedote, 20.2.2024. <https://valtioneuvosto.fi/-/uuden-ajan-ulko-ja-turvallisuuspolitiikka-yliopistokiertue-avaa-ajankohtaisia-ulko-ja-turvallisuuspoliittisia-aiheita>
- Vanhanen, Henri (2020): *Government reports on Finnish foreign and security policy – Relevant but not without problems*. Briefing Paper 293. Finnish Institute of International Affairs.
- Värttö, Mikko (2022): *Reflections on participatory democracy reforms*. Tampere University Dissertations 554. Tampere University Press.
- Värttö, Mikko, Maija Jäske, Kaisa Herne & Kimmo Grönlund (2021): ”Kaksisuuntainen katu: Poliitikot osallistujina puntaroivassa kansalaiskeskustelussa”. *Politiikka*, 63(1), 28–53. <https://doi.org/10.37452/politiikka.98388>
- Vastapuu, Leena & Minna Lyytikäinen (2022): *Gender equality in Finnish foreign affairs from 2019 to 2022: Independent study commissioned by the Ministry for Foreign Affairs of Finland*. Ministry for Foreign Affairs of Finland.
- Virta, Sirpa & Minna Branders (2016): ”Legitimate security? Understanding the contingencies of Security and Deliberation”. *The British Journal of Criminology*, 56, 1146–1164. <https://doi.org/10.1093/bjc/azw024>
- Werkner, Ines-Jacqueline (toim.) (2004): *Die Wehrpflicht und ihre Hintergründe – Sozialwissenschaftliche Beiträge zur aktuellen Debatte*. Schriftenreihe des Sozialwissenschaftlichen Instituts der Bundeswehr Band 2. Verlag für Sozialwissenschaften.
- Ylöstalo, Hanna (2012): *Sukupoolinäkökulman valtavirtaistaminen puolustushallinnossa*. Puolustusministeriö.

Analyzing Finland’s foreign and security political decision-making from deliberative democracy’s point of view

Finland’s foreign and security politics (FSP) has traditionally been led by the elite without significant public discussion. However, Russia’s invasion of Ukraine in 2022 and Finland’s way to full NATO membership have changed these starting points of minor public debate. Decision-making processes in FSP, the search for consensus, still characterizes politics. Opinion polls have revealed that most Finns have been year after year in support of Finland’s current foreign and security policy. The concept of deliberative democracy emphasizes open, equal, and rational discussion on public decisions. This article reviews the possibilities of applying deliberative democracy to Finland’s foreign and security politics. The access to information on FSP that is available to the public has improved despite the flaws of the current decision-making culture. Deliberative democracy offers opportunities for critical analysis, but it also provides ideas to have citizens participate more actively on foreign, security, and defence politics.

Keywords: deliberative democracy, equality, foreign and security politics, mini-publics

Israelin sotilasmiehityksen ytimessä: Luonnonvarat, aseteollisuus ja poliittiset vangit

Raija-Leena Punamäki¹

Tämä artikkeli tarkastelee Lähi-idän konfliktia kuvaamalla kolmea ilmiötä, jotka liittyvät sotilasmiehityksen alaisuudessa elävien palestiinalaisten päivittäiseen elämään Länsirannalla ja Gazassa. Ensimmäinen kytkeytyy veden ja muiden luonnonvarojen hallintaan. Palestiinalaisalueilla veden saatavuus alittaa kansainväliset minimisuositukset, ja juomaveden laatu on huono. Pohjavesien käyttöoikeudet Länsirannalla perustuvat Oslon sopimukseen, ja Gazan vaikea vedensaantitilanne liittyy 17 vuotta kestäneeseen sotilas- ja taloussaartoon. Palestiinalaishallinnot pyrkivät rajoituksista huolimatta takaamaan väestön vedensaannin muun muassa soveltamalla moderneja puhdistusmenetelmiä. Toiseksi kyse on Israelin sotaoperaatioissa käyttämien myrkkymetallien, kuten lyijyn, köyhdytetyn uraanin ja valkoisen fosforin, inhimillisistä seurauksista. Erityisesti raskaana olevien naisten terveys on vaarassa, ja myrkkymetalleille altistuminen on yhteydessä keskosuuden, synnynnäisten epämuodostumien ja varhaislapsuuden kehitysongelmien lisääntymiseen Gazassa. Kolmas tärkeä ilmiö on sotilasmiehityksen vastustaminen ja palestiinalaisten kansallinen itsenäisyystaistelu. Israel pyrkii nujertamaan vastarinnan kollektiivisten rankaisujen, pidätysten ja vangitsemisten avulla. Poliittiset vangit selviytyvät vankila- ja kidutuskokemuksista käyttämällä monipuolisia ideologisia, psykososiaalisia ja kulttuurisia selviytymiskeinoja. Artikkelin pyrkii syventämään ymmärrystä sotien ja miehitysten taloudellisista päämääristä, sotatoimien välttämättömyydestä osana tehokasta aseteollisuutta sekä konfliktin palestiinalaisen osapuolen tavoitteista.

Avainsanat: kidutusmenetelmät, miehitetyt palestiinalaisalueet, myrkkymetallit, uuden sukupolven aseteknologia, vesivarat

Johdanto

Israel käy sotaa Gazan palestiinalaisväestöä vastaan kostona vuodentakaiseen Hamas-järjestön terroristi-iskuun. Yhdysvallat, Euroopan unioni (EU) ja sotilasliitto Nato tukevat Israelin armeijan ilmaiskuin, pommituksin ja maahyökkäyksin toteuttamaa puhdistussotaa (Hammer 2023), mutta samanaikaisesti ne tuomitsevat väestön nälkään ja janoon sodankäynnin välineenä (Human Rights Watch 2024a; IPC 2024). Gazan sota takaa suuret voitot Israelin ja Yhdysvaltojen aseteollisuudelle (Frantzman 2024; Loewenstein 2023), mutta palestiinalaisyhteisölle tieteellis-teknisesti tehokkaat aseet merkitsevät kauhua, terveysuhkia ja uusia haasteita haavoittuneiden hoidossa. Gazan sota liittyy palestiinalaisten kansalliseen itsenäisyystaisteluun ja sotilasmiehityksen vastarintaan, jonka Israel pyrkii tukahduttamaan kollektiivisten rankaisujen ja pidätysten avulla (B'Tselem 2015; 2023). Tämä artikkeli kuvaa Gazan sodan esiintuomia ilmiöitä, joita ovat luonnonvarojen, kuten vesi- ja energialähteiden sotilaallispoliittinen merkitys, asejärjestelmien sisältämien myrkkymetallien terveydelliset seuraukset ja poliittisten vankien kokemukset osana palestiinalaisten vastarintaa.

¹ FT, emerita professori, dosentti, Tampereen yliopisto, <Raija-Leena.Punamaki-Gitai@tuni.fi>

Omien luonnonvarojen hyödyntäminen on tärkeää palestiinalaisten itsehallinnon, ruo-
katuotannon, viennin ja talouden elinvoimaisuuden kannalta. Artikkeliki käsittelee vesivarantojen jakautumista palestiinalaisten ja Israelin siirtokuntien välillä Länsirannalla ja sotilas-
saarron vaikutuksia vesivarantoihin ja kalastuselinkeinoon Gazassa. Se analysoi kysymystä,
miten veden ja maa- ja merialueiden käyttöä koskevat poliittiset sopimukset ovat muovanneet
miehitettyjen alueiden kehitystä, sekä kartoittaa kansallisia toimenpiteitä, joiden avulla
palestiinalaishallinnot pyrkivät takaamaan veden ja energiansaannin. On myös tärkeää pohtia
Gazan sodan taloudellisia tavoitteita ja pyrkiä ymmärtämään niiden merkitystä kansainväli-
sen energiavaroihin keskittyvän liiketoiminnan näkökulmasta.

Israelin aseteollisuus edustaa korkeaa tieteellis-teknistä kehitystä, ja sen voitokas ase-
myynti perustuu ”taistelu- ja kenttätestattuihin” tuotteisiin. Gazaan kohdistuneissa sotila-
soperaatioissa armeija on testannut valkoista fosforia ja köyhdytettyä uraania sisältäviä asejär-
jestelmiä, ja haavoittuneiden kudoksissa on havaittu myös muiden myrkkymetallien korkeita
arvoja, esimerkiksi lyijyä, titaania ja kromia (Skaik ym. 2010; UNHRC 2009). Artikkeliki etsii
vastauksia kysymyksiin, miksi armeijat käyttävät raskas- ja myrkkymetalleja sisältäviä ase-
järjestelmiä ja miten Yhdysvaltojen, sotilasliitto Naton ja Israelin asejärjestelmien sisältämät
metallit vaikuttavat ympäristöön. On tärkeää tietää asejärjestelmien inhimillisistä vaikutuk-
sista, ja siksi artikkeliki analysoi myrkkymetalleille altistumisen yhteyksiä lasten kehitykseen ja
terveyteen.

Palestiinalaiset vastustavat sotilasmiehitystä ja -saartoa osallistumalla lukuisiin protes-
teihin ja tottelemattomuuskampanjoihin sekä tukemalla taistelua kivenheitosta aseellisiin
hyökkäyksiin (Amos 2023). Artikkeliki käsittelee miehityksen vastustamista palestiinalaisten
poliittisten vankien näkökulmasta. Se kuvaa Israelin turvallisuuspolitiikkaa, sotilastuomio-
istuinten käytäntöjä ja poliittisten vankien asemaa. Artikkeliki raportoi lasten vankilakoke-
muksista ja analysoi syitä fyysisten ja psyykkisten kidutusmenetelmien käyttöön miehityksen
ja kansallisen taistelun olosuhteissa. On tärkeää ymmärtää merkityksiä, joita palestiinalaiset
antavat vankilakokemuksilleen. Artikkeliki analysoidaan, millaisia psykologisia, sosiaalisia ja
kulttuurisia voimavaroja poliittisilla vangeilla on ja miten he pyrkivät selviytymään kidutus-
kokemuksistaan.

Suomen virallinen tiedotus painottaa Israelin sotilaallista oikeutta puolustaa maataan.
Sen mukaan Gazan sodan syy on kosto Hamasin Israeliin kohdistamaan terroristi-iskuun ja
sodan tavoitteena terroristijärjestön tuhoaminen. Gazan sodan syitä ja seurauksia tulisi kui-
tenkin analysoida sekä israelilais- että palestiinalaishallintojen näkökulmista. Tämä artikkeliki
tarkastelee Lähi-idän konfliktia kuvaamalla ilmiöitä, jotka liittyvät sotilasmiehitysten alai-
suudessa elävien palestiinalaisten päivittäiseen elämään. Niitä ovat veden ja muiden luonnon-
varojen hallinta, sotaoperaatioiden inhimilliset seuraukset ja kansallinen vastarinta. Artikkeliki
pyrkii syventämään ymmärrystä sotien ja miehitysten taloudellisista päämääristä, sotatoimien
välttämättömyydestä osana tehokasta aseteollisuutta ja konfliktin palestiinalaisen osapuolen
tavoitteista.

Vesi miehityksen ja saarron aseena

Maailman terveysjärjestö WHO suosittelee sadan litran päivittäistä veden saatavuutta asukasta kohden. Palestiinalaistilastojen mukaan vastaava vedenkulutus on 85,6 litraa Länsirannalla ja 77 litraa Gazassa (PCBS 2021). Israelin sotilassaarto ja Yhdysvaltojen ja EU:n taloussaarto vuodesta 2007 selittävät Gazan vedensaannin vaikeuksia. Ongelmana on pohjaveden latautumisen hitaus, mikä johtaa ylipumppaukseen, sekä maa-aineksen huononeminen torjunta- ja lannoiteaineiden valvonnan heikkouden takia (Shomar 2011). Hanaveden laatu on huono, mistä kertovat veden korkeat (68 %) suola-, nitriitti- ja kloridipitoisuudet (Mush-taha ym. 2019). Putkistojen ylläpitäminen on ollut mahdollista tunnelien kautta Egyptistä salakuljetettujen materiaalien ja varaosien avulla (Pelham 2015), mutta silti vesijohtoverkosto on vanhentunut ja rappeutunut. Seurauksena on ollut, että juomakelpoisen veden saatavuus on vain 22,4 litraa päivässä asukasta kohden (PBCS 2021). Noin kaksi miljoonaa Gazan asukasta on kärsinyt jatkuvasta vesipulasta erityisesti kesäisin.

Israelin ja Palestiinan Vapautusjärjestön välisen Oslon II sopimuksen (1995) mukaan miehitetyn Länsirannan maa-alueet jaettiin siten, että palestiinalainen itsehallintoalue käsittää 18 prosenttia (A-alue), israelilaisten ja palestiinalaisten yhteishallinnollinen alue 22 prosenttia (B-alue) ja Israelin sotilashallinnon alue loput 60 prosenttia (C-alue) Länsirannasta. A- ja B-maa-alueilla asuu noin 2,8 miljoonaa palestiinalaista, ja C-alueella sijaitsee noin 250 israelilaisiirtokuntaa (500 000–650 000 asukasta) ja sata israelilaisotilaiden valvomaa tarkastusasemaa (Allegra & Maggor 2022; Hirsch-Hoefler & Shitrit 2020; Juusola 2024).

Miehityksen alussa vuonna 1967 Israel asetti kaikki Länsirannan vesivarat sotilashallintonsa alaisuuteen, ja käytäntö on edelleen voimassa (Israel Military Order 1967; Lazarou 2016; Sarsour & Nagabhatla 2022; UN 1992). Vaikka palestiinalaisviranomaisten vastuu vesihuollosta on kasvanut, edelleen noin 80 prosenttia pohjavesikerroksista pumpatusta vedestä on osoitettu Israelin ja vain 20 prosenttia Palestiinan itsehallinnon käyttöön (PWA 2018; Mahmoud ym. 2022; Zohud & Alam 2022). Vedensaantia vaikeuttaa lisäksi se, että Israelin siirtokunnat ja armeijan tarkastusasemat päästävät osan jätevesistään Länsirannan laaksoihin ja siten saastuttavat alueen pohjavesivarantoja. Esimerkiksi Saridan laaksoon johdetut käsittelemättömät jätevedet ovat nostaneet alueen lähdevesien nitraattipitoisuuksia (Ahmad & Ghanem 2021; Naser & Ghanem 2018).

Länsirannan (Fatah-puolue) ja Gazan (Hamas-puolue) palestiinalaishallinnot pyrkivät väestön perustarpeiden tyydyttämiseen sotilasmiehityksestä ja -saarrosta huolimatta. Kansallinen prioriteetti on laajentaa puhtaan juomaveden ja käyttöveden saatavuutta. Länsirannalla turvallisten juomavesipalvelujen käyttö onkin lisääntynyt palestiinalaisväestön keskuudessa viimeisen kymmenen vuoden aikana (PCBS 2017; 2021; PWA 2018). Gazan viranomaiset ovat parantaneet vesihuoltoa muun muassa tehokkaiden vedenpuhdistusmenetelmien, meriveden suolanpoistolaitosten ja vedensäästämisohjelmien avulla (Aiash & Mogheir 2017; Al-Najjar ym. 2021; Shomar 2011).

Sotasaaliina luonnonrikkauudet

Gazan merellinen sotilassaarto on merkinnyt sitä, että palestiinalaisasukkailla ei ole ollut pääsyä merelle vuoden 2006 jälkeen. Oslon I sopimuksen (1994) mukaan Israel salli gazalaisien kalastusalusten liikkua rajoitetusti rannikolla (20 meripeninkulmaa eli 37 kilometriä). Käytännössä Israel kuitenkin salli kalastuksen enintään 12 meripeninkulman etäisyydellä, ja vuodesta 2006 se pienensi kalastusalueen kolmeen meripeninkulmaan (B'Tselem 2011). Merenkulku ja kalastus ovat Gazassa tärkeitä toimeentulon lähteitä, ja meren antimet voisivat tarjota välttämätöntä ravintoa saarretun alueen asukkaille. Siksi Israelin asettamat merelliset liikumarajoitukset ovat merkinneet ankaraa iskuja Gazan taloudelle ja riskiä asukkaiden hyvinvoinnille.

Israelin ulkoministeri Israel Katz osallistui EU:n ulkoministerien kokoukseen tammikuussa 2024 (Hartikainen 2024). Ulkoministeri esitteli suunnitelmia Gazan palestiinalaisalueen haltuunotosta, sen merialueelta löytyneistä maakaasuesiintymistä sekä ideaa tekosaa-aresta Israelin rannikolla Gazan edustalla. Tavoitteena on Gazan alueen ”puhdistaminen tai pulverisointi”, terroristijärjestö Hamasin tuhoaminen ja kahden miljoonan palestiinalaisen pakkosiirto Egyptiin (Eisenstadt 2023; Rapaport 2024).

Israel poraa merialueellaan maakaasua Leviathanin esiintymästä, joka sijaitsee 130 kilometrin etäisyydellä Haifan kaupungin rannikosta. Kaasuesiintymän tuotto mahdollistaa Israelin vihreän siirtymän fossiilisista polttoaineista vuoteen 2025 mennessä (Offshore Technology 2023). Kansainväliset yhtiöt arvioivat Gazan rannikolla sijaitsevan esiintymän tarjoavan yli 28 miljardin kuution suuret maakaasuvaramot (*Tekniikka & Talous* 2024; UNCTAD 2019). Israel on myöntänyt kansainvälisille yhtiöille 12 uutta kaasunetsintäluupaa Gazan merialuevesille, mukana muun muassa British Petrol (BP) ja Azerbaidžanin valtion öljy-yhtiö SOCAR (Ariel 2023).

Israelilaisen talouslehti *Globesin* mukaan energiaministeriö asettaa suuren toivon maakaasun etsintäluville Gazan rannikolla, koska esiintymät houkuttelevat kansainvälisiä investointeja (Ariel 2023). Israel neuvottelee BP:n kanssa 50 prosentin omistajaosuudesta maan öljy- ja kaasukonsernissa NewMedEnergyssä. Öljy- ja maakaasuyhtiöt ilmaisevat luottamusta Israelin kestävyteen ja ovat sitoutuneet suuriin investointeihin maakaasun etsinnässä jo seuraavien kolmen vuoden aikana. Erityisesti Yhdysvaltojen, Naton ja EU:n tuki lisäävät investointihalukkuutta Israelin energiavaroihin keskittyvään liiketoimintaan. Energia- ja ase-teollisuus tekevät EU:sta Israelin tärkeän kauppakumppanin ja sotilasliittolaisen.

Israelin armeijan Gazaan kohdistuvan sodan tavoitteet liittyvät myös taloudellisiin päämääriin väestön pakkosiirtojen, korkeiden kuolonuhrilukumäärien ja infrastruktuurin tuhoamisen lisäksi. Miehitetyn Länsirannan siirtokunnat menestyvät taloudellisesti maananastuksen, halvan työvoiman, Israelin hallituksen prioriteettiohjelmien ja ulkomaankaupan ansiosta (Allegra & Maggor 2022; Zeira 2021). Israelin hallituksen mukaan siirtokuntalaiset palvelevat maan turvallisuutta takaamalla valtion uudet rajat sekä valvomalla ja rankaisemalla palestiinalaisväestöä (Israel Policy Forum 2024). Gazan uudelleenmiehittäminen palvelisi osaltaan Israelin taloutta erityisesti energialähteiden, kalastusvesien ja viljelymaiden tarjoajana.

Aseteollisuuden käyttämät myrkkymetallit

Aseteollisuuden tavoitteena on uudistaa asejärjestelmiä, testata uusia ja tehokkaampia materiaaleja ja nykyaikaistaa taistelutaktiikkoja ja -strategioita. Israelin tieteellis-teknisen asetuotannon valttina on ”taistelu- ja kenttäolosuhteissa” tehokkaiksi osoitetut monitoimihävittäjät, panssarivaunut, sirpalepommit, kvanttitutkajärjestelmät, miehittämättömät ohjukset sekä tekoilyyn pohjautuvat tunnistus- ja tuhoamisjärjestelmät (Broude ym. 2013; Loewenstein 2023; Shymanska & Heo 2022). Aseteollisuus viittaa kenttäuskottavuudellaan Israelin säännöllisiin ilmaiskuihin ja maapommituksiin Libanonissa, Syyriassa ja miehitettyillä palestiinalaisalueilla. RAND-tutkimuskeskuksen asiantuntijat analysoivat israelilaisten asejärjestelmien merkitystä Gazan palestiinalaisväestöön kohdistuvassa sodassa: ”Israelin armeijan kokemukset Gazassa tarjoavat arvokkaita opetuksia erityyppisten sotilastekniikoiden ja operatiivisten konseptien käytöstä, erityisesti kaupunkitaistelussa” (RAND 2023–2024). Sotilasasiantuntijat pitävät tärkeänä mahdollisuutta harjoitella joustavia taktiikoita ja tehokkaita aseita olosuhteissa, joissa ”tiukka laillisuuden ja julkisen valvonnan aste vaihtelee” sekä tutkia erityisesti aseiden pelotteluvoimaa (mt.).

Nato ja aseeteollisuus ovat ylpeitä teknisistä saavutuksistaan. Uuden sukupolven asejärjestelmien suorituskykyä ja iskutehokkuutta, kriteereinä kuolonuhrien määrä ja infrastruktuurin tuhoamisen aste, on parannettu myrkkymetallien avulla. Aseissa käytetään lyijyä (Pb), elohopeaa (Hg), uraania (U), köyhdytettyä uraania (DU), kromia (Cr), vanadiinia (V), arsenia (As), titaania (Ti), magnesiumia (Mg), bariumia (Ba), fosforia (P) ja strontiumia (Sr) (Hon ym. 2015; Okafor-Yarwood 2014; Skaik ym. 2010; Skalny ym. 2021). Metallien käyttö moninkertaistaa pommi-iskujen intensiteetin ja tehostaa iskujen tuhoivoimaa keventämisen, nopeuttamisen ja tuhoalueen laajentamisen avulla. Esimerkiksi köyhdytetyn uraanin käyttö on yleistä sen läpäisyominaisuuksien vuoksi (Apperson ym. 2007).

Tieteellis-teknisesti tehokkaat ilma-, meri- ja maapommitukset ja sotilastukikohtien rakentaminen merkitsevät siviileille vaarallista altistumista myrkyllisille ja terveyttä uhkaaville metalleille. Tutkimustietoa on jonkin verran Irakin sodan ja Gazaan kohdistuneiden sotaoperaatioiden seurauksista. Irakin sodassa (2003–2011) Yhdysvaltojen ja Naton armeijat käyttivät kaupunkeihin kohdistamissaan tykistöiskuissa ja ilmapommituksissa myrkkymetalleja sisältäviä pommeja. Lisäksi armeija jätti jälkeensä ammuksia, luoteja, kemiallisten aseiden räjähteitä, kumirenkaita, styroksia, asbestieristeitä ja erittäin myrkyllisiä avoimia polttokuoppia sotilastukikohtiinsa Irakissa (APHA 2015). Aseet sisälsivät valkoista fosforia ja köyhdytettyä uraania (Ani & Baker 2010), ja polttokuoppien jätteet altistivat lapsia erityisen korkeille titaani- (Ti) ja magnesium-arvoille (Mg) (Coughlin & Szema 2019; Savabieasfahani ym. 2015; 2020).

Israelin armeija käytti vuosien 2008–2009, 2012 ja 2014 Gazaan kohdistuneissa sotilasoperaatioissa myrkkymetalleja sisältäviä asejärjestelmiä (Bachmann 2015; UNHRC 2009; 2014). Vuoden 2008–2009 sodassa haavakudosten analyysit osoittivat ihmisten altistuneen valkoiselle fosforille, ja amputaatioon johtavissa elinten pirstoutumisissa havaittiin korkeita bariumin (Ba), arseenin (As), lyijyn (Pb), kromin (Cr), elohopean (Hg), vanadiinin (V), uraanin (U), titaanin (Ti), strontiumin (Sr), alumiinin (Al), kuparin (Cu) ja koboltin (Co)

pitoisuuksia (Skaik ym. 2010). Valkoiselle fosforille altistuminen aiheuttaa syviä ja vaikeasti hoidettavia palovammoja ihmisissä ja tuhoja ympäristössä, sillä ammusten muodostamat polttavat pöly- ja metallipilvet levittävät hienojakoista uraani- ja fosforipölyä laajoille alueille (Breiner 2024; UNHRC 2009).

Fosforiaseet ovat polttoaseita, jotka jättävät taivaalle valkoisia, lähes ilotulituksilta näyttäviä vanoja. Kansainväliset sopimukset kieltävät niiden käytön siviilejä vastaan, mutta käyttö sotilaskohteisiin on edelleen sallittua. Yhdysvaltojen, Naton ja Israelin armeijat puolustavat valkoisen fosforin taistelukäyttöä niin sanottuna savuverhona. Israelin Gazaan kohdistamissa hyökkäyksissä asetta on käytetty myös asukkaiden pelotteluun ja alueen puhdistamiseen eli viljelysmaiden myrkyttämiseen (Breiner 2024; Human Rights Watch 2024b). Libanonilaiset tutkijat raportoivat Israelin pudottaneen valkoista fosforia sisältäviä pommeja arviolta 117 kohteeseen Etelä-Libanonissa (Amnesty International 2023a; Kallab & Mouawad 2024). Tutkijoiden mukaan Israelin myrkkymetalleja sisältävien pommitusten tavoitteena on alueen kokonaisvaltainen puhdistaminen eli ihmisten, elinympäristöjen, asutuksen, viljelyn ja maatalouden tuhoaminen turvavyöhykkeiden tieltä.

Kansainvälinen tutkijaryhmä kartoitti hiusanalyysillä 23 myrkkymetallin pitoisuuksia palestiinalaisten äitien ja vastasyntyneiden lasten elimistössä vuoden 2014 Israelin Gazaan kohdistaman sotilasoperaation jälkeen. Tutkitut 501 äitiä olivat olleet raskaana vuoden 2014 sodan aikana (Manduca ym. 2017). Tämä sota kesti 54 vuorokautta, joiden aikana oli täydellinen ulkonaliikkumiskielto ja ilma-, maa- ja merivoimien pommitukset olivat päivittäisiä. Arviolta 2 000 palestiinalaista kuoli, 11 000 haavoittui ja 270 000 pakeni kotiseudultaan piiritetyn Gazan alueella (OCHA 2016). Sodan jälkeen Gazan palestiinalaiset elivät haavoittavissa olosuhteissa, sillä pommien sisältämät myrkkymetallit jäivät maahan ja talojen raunioihin, koska Israelin sotilassaarto ja Yhdysvaltojen ja EU:n taloussaarto estivät palestiinalaisia saamasta puhdasta sementtiä jälleenrakentamiseen (Naim ym. 2012; OCHA 2016).

Tutkimustulokset osoittivat, että äideillä pitoisuudet ylittivät teratogeenisten eli erityisesti sikiön kehitystä vaarantavien (esim. uraani [U], koboltti [Co] ja kadmium [Cd]), karsinogeenisten eli syöpää aiheuttavien (esim. arseeni [As], lyijy [Pb] ja kromi [Cr]) ja neurotoksisten eli erityisesti keskushermostoa vahingoittavien (esim. elohopea [Hg], titaani [Ti] ja vanadiini [V]) metallien turvalliset tai kriittiset rajat, tarkasti sanottuna 15 metallin kohdalla tutkituista 23:sta. Kriittinen raja viittaa kansainvälisiin riskiraja-arvoihin. Tietoa ei ole saatavilla vastasyntyneiden kriittisen rajan ylittävästä altistumisesta, koska kansainväliset vertailuarvot puuttuvat. Äitien ja heidän vastasyntyneiden lastensa myrkkymetallitasot kuitenkin korreloivat vahvasti keskenään, lukuun ottamatta bariumia (Ba) ja kuparia (Cu) (Manduca ym. 2017).

Aseiden myrkkymetallit ja lapsen kehitys

Gazan sairaaladokumenttien mukaan prenataalisesta myrkkymetalleille altistumisesta johtuvat synnynnäiset epämuodostumat, alhainen syntymäpaino ja keskosuus ovat lisääntyneet (Al Baraquni ym. 2017; Manduca ym. 2019; Naim ym. 2012; 2013). Tyypillisiä epämuodostumia ovat virheellisesti ja vaillinaisesti kehittyneet tai puuttuvat raajat ja elimet vastasyntyneillä. Seitsemän vuotta Yhdysvaltojen ja Naton sotilaspiirityksen ja pommitusten jälkeen irakilai-

sen Fallujan kaupungin sairaalat raportoivat poikkeuksellisen suuresta määrästä ennenaikaisia synnytyksiä, varhaislapsuuden syöpiä ja (normaaliin verrattuna) jopa 15-kertaisia määriä synnynnäisiä epämuodostumia (Busby ym. 2010). Tapauskontrollitutkimus osoitti, että dokumentoiduista synnynnäisistä epämuodostumista 65,5 prosenttia esiintyi alueilla, jotka sijaittivat Yhdysvaltojen ja Naton sotilastukikohtien läheisyydessä verrattuna 34,5 prosenttiin ei-sotilaallisilla alueilla (Savabiasfahani ym. 2020).

Tutkimus on vähäistä asejärjestelmien myrkkymetalleille altistumisen vaikutuksista lasten kehitykseen ja perheiden terveyteen (Skalny ym. 2021). Toki tieto sikiön ja vastasyntyneiden terveysongelmista on tärkeää. Gazan palestiinalaisiin kohdistunut tutkimus 2014 sodan jälkeen analysoi kysymystä, miten äidin raskaudenaikainen altistuminen aseiden myrkkymetalleille mahdollisesti on yhteydessä lasten kognitiiviseen, emotionaaliseen, sosiaaliseen ja sensorimotoriseen kehitykseen vauvaiässä, vastasyntyneiden ja vauvojen terveyteen sekä äidin mielenterveyteen (Al Baraquni ym. 2020; Manduca ym. 2016; 2017; Punamäki ym. 2024; Qouta ym. 2021; Vänskä ym. 2019). Osallistujina oli 501 äiti-lapsi-paria, joilta analysoitiin teratogeenisten, karsinogeenisten ja neurotoksisten myrkkymetallien tasot äidin ja vastasyntyneiden hiustenäytteissä (Manduca ym. 2017).

Tulosten mukaan korkeat karsinogeenisten metallien tasot sekä äideillä että vastasyntyneillä, äidin korkea neurotoksisten metallien taso ja vastasyntyneiden korkea teratogeenisten metallien taso ennustivat ongelmia lasten sensorimotorisessa (koordinaatio, havaitseminen ja liikkuminen), kognitiivisessa (kielenkehitys, ongelmanratkaisu ja muisti) ja sosiaalisemotionaalisisessa (katsekontakti, tunteiden ilmaisu ja säätely) kehityksessä kuuden ja 18 kuukauden iässä (Punamäki ym. 2024; Qouta ym. 2021). Äidin raskaudenaikainen altistuminen myrkkymetalleille vaikutti kielteisesti myös lasten terveyteen ja emotionaaliseen hyvinvointiin, mutta vaikutukset olivat metallispesifisiä. Äidin korkeat uraanin (U), kromin (Cr) ja strontiumin (Sr) tasot olivat yhteydessä alhaiseen syntymäpainoon ja hitaaseen pituuskasvuun sekä tunneilmaisun, vuorovaikutuksen ja itsesäätelyn ongelmiin (Vänskä ym. 2019).

Tutkimus analysoi myös kysymystä, voisiko äidin rintaruokinnan intensiteetillä olla merkitystä myrkkymetallien kehityksellisiin vaikutuksiin. Taustalla on ajatus imettämisen monopuolisesta suojelevasta roolista lapsen ensimmäisen vuoden kehityksessä. Tulokset eivät kuitenkaan olleet rohkaisevia. Päinvastoin äitien korkea karsinogeenisten ja neurotoksisten metallien taso oli yhteydessä alhaiseen imetyksen intensiteettiin ja kestoon, mikä puolestaan ennusti ongelmia lasten sensomotorisessa, kognitiivisessa ja sosiaalisemotionaalisisessa kehityksessä kuuden kuukauden iässä (Punamäki ym. 2024). Tulokset viestivät uhkasta, jonka asejärjestelmät muodostavat lapsen kehitykselle. Kehitysriski vaikuttaa sekä suoraan äidin ja lapsen oman altistumisen kautta että vahingoittamalla inhimillisiä, suojaavia tekijöitä, tässä imetyksen vähentymisen kautta.

Miehitysvastarintaa: Palestiinalaiset poliittiset vangit

Palestiinalaiset vaativat itsenäisyyttä ja vastustavat aktiivisesti sotilasmiehitystä ja -saartoa. Vastarinta korostaa periksiantamattomuuden, ylpeyden ja yhteisöllisyyden arvoja, vaalii kansallisia ja Lähi-idän kulttuuriperinteitä sekä rakentaa ja varmistaa kansallisten instituutioiden

toimintaa (Jabali 2022; Barghouti 2021). Itsenäisyystaistelu perustuu lukuisiin aseettoman vastarinnan ja aseellisen taistelun strategioihin. Tärkeimmät ovat Palestiinan kansannousut (Intifada I 1986–1993 ja Intifada II 2002–2005) ja passiivinen vastarinta erityisesti Länsirannalla (Amos 2023). Vuoden 2007 Gazan alueen sotilassaarron jälkeen miehityksen vastarinta on ilmennyt mielenosoituksina, tottelemattomuuskampanjoina, vankien nälkälakkoina ja Hamas-järjestön aseellisena taisteluna (Amos 2023; Nashif 2015; Norman 2020).

Israel pyrkii nujertamaan palestiinalaisten vastarinnan pidätysten, vangitsemisten ja kollektiivisten rankaisutoimien avulla. Tavallisia rankaisutoimia ovat ulkonaliikkumiskielot, liikkumisrajoitukset, pakkosiirrot sekä maa-alueiden ja kaupunginosien haltuunotto (Ben-Naftali ym. 2018; Serralvo 2022). Israelin vankiloissa on ollut arviolta miljoona palestiinalaista poliittista vankia vuoden 1967 alkaneen miehityksen aikana (B'Tselem 2023; UNHRC 2023a). Noin 20 prosenttia palestiinalaisväestöstä ja 40 prosenttia miehistä on vangittu miehityksen vastustamisesta (UNHRC 2023a). Kansannousujen vuosina Israelin vankiloissa oli noin 10 000 palestiinalaista, ja viimevuosikymmenenä 3 500–4 500 palestiinalaista on vangittu vuosittain turvallisuussyistä (B'Tselem 2023). Israelin oikeuslaitoksen mukaan palestiinalaisilla ei ole poliittisten vankien asemaa, eivätkä he sen vuoksi kuulu kansainvälisen siviilien suojelua koskevan lainsäädännön piiriin (Halper & Reifer 2017; UNHRC 2023a).

Osa pidätetyistä on niin sanottuja hallinnollisia vankeja, jotka tuomitaan turvallisuussuhkana ilman oikeudenkäyntiä tai mahdollisuutta käyttää puolustusasianajaa. Gazan hyökkäyssodan alkukuukausina hallinnollisten palestiinalaisvankien määrä kasvoi 1 319:sta 2 070:een (Amnesty International 2023b). Heinäkuussa 2024 ihmisoikeusjärjestöjen mukaan 9 623 palestiinalaista oli pidätettynä Israelin vankiloissa ja Sde Teimanin vankileirillä Negevin automaassa, ja heistä 4 781 oli pidätettynä ilman virallisia syytteitä (B'Tselem 2024).

Ihmisoikeusjärjestöt arvostelevat lapsivankien kohtelua Israelin vankiloissa. Viimeisen 20 vuoden aikana vangittuna on ollut arviolta 10 000 palestiinalaista lasta, eli vuosittain noin 500–700 alle 18-vuotiasta (Amnesty International 2023b; B'Tselem 2015; DCI-P 2020; Doek ym. 2015; Save the Children 2020). Suurin osa vangituista lapsista on miehitetty Länsirannalta. Tavallisin syyte on kivien heittäminen israelilaisotilaita tai siirtokuntien asukkaiden ajoneuvoja kohti, mikä johtaa 5–20 vuoden vankeusrangaistukseen (B'Tselem 2015; Human Rights Watch 2016). Ihmisoikeusjärjestöt kritisoivat Israelia siitä, että sotilastuomioistuimet epäävät lapsilta puolustusasianajajan palvelut sekä pääsyn sairaanhoitoon (Save the Children 2020; Weil 2007).

Ihmisoikeusjärjestöt raportoivat Israelin tiedustelupalvelun käyttävän systemaattisesti kidutusmenetelmiä ja epäinhimillistä kohtelua poliittisten vankien kuulusteluissa ja pidätyksissä (Amnesty International 2023b; Human Rights Watch 2016; PCATI 2020; UNHRC 2023a; World Watch 2023). Kidutusmenetelmiä käytetään tietojen saamiseksi sotilasmiehityksen vastarinnasta, pelotteluna ja varoituksena palestiinalaisyhteisölle sekä nujertamaan vangitun kansallinen identiteetti sekä psyykinen ja fyysinen kestävyys (Schubert & Punamäki 2016; World Watch 2023).

Fyysisiä kidutusmenetelmiä ovat esimerkiksi hakkaaminen, lyöminen erityisesti jalkapohjiin, pakottaminen kivuliaaseen asentoon ja palovammojen aiheuttaminen. Psykologisia ki-

dutusmenetelmiä ovat aistikokemusten riistäminen (eristysselli, pimeys ja huputtaminen) ja aistien ylikuormittaminen (kova ja jatkuva ääni, voimakas valo, kuumeisuus ja kylmyys), häpäiseminen, perheen uhkaaminen, ruumiintarkastukset ja valeteloitukset. Seksuaalisiin kidutusmenetelmiin kuuluvat raiskaus, alastomuuteen pakottaminen ja sukupuolielimiin lyöminen (Istanbulin pöytäkirja 2017; Punamäki ym. 2010). Psykkinen kidutus ei jätä jälkiä ihmiskehoon, joten kansainvälisten järjestöjen, kuten Punaisen Ristin tai Punaisen Puolikuun, edustajien on vaikea dokumentoida ja todistaa kidutusta tapahtuneeksi (Schubert & Punamäki 2016). USA ja sotilasliitto Nato investoivat erityisesti psyykkisten kidutusmenetelmien kehittämiseen osana Irakin ja Afganistanin sotien strategiaa, sillä verrattuna fyysiseen kidutukseen häpäiseminen, aistideprivaatio tai valeteloitukset eivät jätä todistettavia jälkiä ja ovat tehokkaita tietojen saamisessa sekä ideologisen identiteetin ja psyyken lannistamisessa (Duke & Van Puyvelde 2017; Hoffman ym. 2015). Tutkimusten mukaan sekä fyysiset että psyykkiset kidutuskokemukset aiheuttavat vangituille vakavaa psyykkistä kärsimystä, kuten traumaperäisiä stressi-, ahdistus- ja masennusoireita. Erityisesti aistideprivaatiota sisältävät kidutusmenetelmät aiheuttavat vakavia terveydellisiä ongelmia (Punamäki ym. 2010; Punamäki & Qouta 2014; Schubert & Punamäki 2011).

Pelastakaa lapset -järjestön haastattelututkimukseen osallistui 479 vankilassa ollutta palestiinalaislasta, jotka oli pidätetty 10–17 vuoden iässä (Save the Children 2020). Raportin mukaan 43 prosenttia oli kokenut jatkuvasti ja 81 prosenttia vähintään kerran lyömistä ja hakkaamista. Lähes puolet (46 %) lapsista kertoi nälkään ja janoon näännyttämistä ja 93 prosenttia satunnaisesta ruuan ja juoman epäämisestä. Lapsista 85 prosenttia oli kokenut unen riistämistä eli nukkumisen häiritsemistä siten, että vanki herätetään tunnin väliajoin. Puolet lapsista oli kärsinyt aistideprivaatiosta esimerkiksi pitkinä yksityissellirankaisuuksina. Defence for Children International -järjestön Palestiinan osasto (DCI-P 2016) keräsi puolestaan 752 valahtoista todistusta palestiinalaislapsilta, jotka olivat olleet vangittuina Israelin vankiloissa. Tulosten mukaan myös alaikäiset poliittiset vangit kohtasivat fyysistä ja psyykkistä kidutusta.

Kidutuskokemuksista selviytyminen

Tutkijat ovat analysoineet psykososiaalisia prosesseja, joiden avulla poliittiset vangit selviytyvät kidutuskokemuksista (Punamäki 1988; Punamäki ym. 2002; El Sarraj ym. 1996; Qouta ym. 1997) ja pyrkineet ymmärtämään palestiinalaisten vankilakokemuksia ja niiden merkityksiä perheiden ja yhteisöjen elämässä (Atallah 2017; Giacaman ym. 2011; Hammad & Tribe 2021; Norman 2020). On myös tutkittu psykososiaalisten kuntoutusohjelmien ja terapioiden tehokkuutta lieventää kidutuskokemusten vaikutuksia terveyteen, mielenterveyteen ja läheissuhteisiin (Kanninen ym. 2002; Patel & Williams 2022; Salo ym. 2008).

Ihmiset pyrkivät aina selviytymään tuskaisista kokemuksistaan. Heidän selviytymiskeinonsa (engl. *coping strategies*) voivat olla aktiivisia ja ongelmanratkaisuun pyrkiviä tai passiivisia ja sopeutumista tavoittelevia (Seguin & Roberts 2017). Psykososiaaliset selviytymiskeinot sisältävät emotionaalaisia prosesseja, kuten tunteiden tunnistaminen, ilmaisu ja säätely, kognitiivisia prosesseja, kuten merkitysten ja selitysmallien etsiminen ja muistikuvien käsittely, sekä sosiaalisen tuen ja turvautumisen varmistamista (Al Heel ym. 2021; Punamäki ym. 2008).

Palestiinalaisten selviytymiskeinot ja resilienssi liittyvät kansalliseen taisteluun sekä kulttuurisiin ja uskonnollisiin voimavaroihin. Kansallisen identiteetin ilmaisumuodot, ihmisarvon ja elämän kunnioittaminen ja elämästä nauttiminen ovat esimerkkejä kollektiivisesta selviytymisestä ja kukoistamisesta. Vapauden, oikeudenmukaisuuden ja periksiantamattomuuden puolustaminen ja kollektiivinen huolenpito ovat palestiinalaisten selviytymisen ja aktiivisuuden ytimessä (Atallah 2017; Giacaman & Johnson 2013; Hammad & Tribe 2021; Punamäki ym. 2002; Qouta ym. 2008).

Pienet teot ja arjen sankaruus ilmenevät esimerkiksi tyyneytenä miehityssotilaiden kohtaamisissa lukuisilla tarkastusasemilla, joissa palestiinalaisia nöyrytetään muun muassa seisottamalla loputtomasti tai vaatimalla riisuutumaan (Aide 2018; Hammad & Tribe 2021). Sosiaalisen tuen muotoja ovat tuhottujen talojen kollektiivinen uudelleen rakentaminen, vankien nälkälakkojen tukeminen ja yhteiset rukoushetket. Vastarintaa vahvistavien selviytymiskeinojen ydin on siinä, että niissä korostuvat juuri ne teot, arvot, toimintaohjeet, kulttuuri ja filosofia, joita miehittäjä pyrkii nujertamaan (Al-Heeh & Najajrah 2024; Norman 2020).

Pitkittäistutkimus osoitti palestiinalaisten poliittisten vankien käyttävän aktiivisia sosiaalisia ja kognitiivisia selviytymiskeinoja lyhyellä aikavälillä (vuosi vapautumisesta), ja myöhemmin heidän selviytymiskeinonsa repertuaari kasvoi, sisältäen myös emotionaalisia ja passiivisia strategioita (Kanninen ym. 2002; Qouta ym. 2008). Aktiivisia ja sosiaalisia selviytymiskeinoja olivat poliittinen järjestäytyminen, vankien oikeuksien puolustaminen ja psykososiaalisten kuntoutuspalvelujen kehittäminen. Vapautuneet vangit harjoittelivat tietoisesti resilienssiä ja psyykkistä kestävyyttä ja punnitsivat yhteisön, perheen sekä omien arvojen ja kokemusten merkityksiä. Passiivisia selviytymiskeinoja olivat sosiaalinen vetäytyminen, unelmointi, tunteiden tuulettaminen ja muihin tukeutuminen.

Tutkimustulosten mukaan yksittäiset selviytymiskeinot eivät eronneet toisistaan tehokkuuden suhteen. Pikemminkin selviytymiskeinojen monipuolisuus, repertuaari ja joustavuus ennustivat poliittisten vankien hyvää mielenterveyttä. Hyvän mielenterveyden osoittimina olivat traumaperäinen kasvu, eli uusien voimavarojen löytäminen sosiaalisen yhteenkuuluvuuden, henkisyiden ja hengellisyyden sekä identiteetin vahvistamisen avulla, sekä traumaperäisten stressioireiden, ahdistuneisuuden, aggression ja masennuksen alhainen taso (Punamäki ym. 2008; Qouta ym. 2008; Salo ym. 2005).

Vankeusaikana poliittisten vankien selviytymiskeinojen repertuaariin kuuluivat ideologinen ja uskonnollinen järjestäytyminen ja kouluttautuminen sekä tarinoiden, vitsien ja muistojen jakaminen ja runojen kirjoittaminen (Giacaman ym. 2011; Meari 2021; Hammad & Tribe 2021; Norman 2021). Vangit kertoivat, miten rytminen mielikuvaharjoittelu auttoi heitä selviytymään eristyksellissä ajan- ja paikantajan hämärtymistä vastaan. Uskonnollinen sitoutuminen oli tärkeää mielekkyyden etsimisessä, rukoushetket jäsenivät vuorokausirytmiiä ja Koranin tekstit toimivat kauniina sisäisenä puheena ja voimaannuttajana. Poliittiset vangit tekivät mielensisäisiä harjoituksia, joiden avulla he loivat moniaistisia lohduttavia mielikuvia läheisistään, ihailemistaan ihmisistä tai vapaustaistelua käyvistä kaltaisistaan (Punamäki 2010; Qouta ym. 1997).

Lopuksi

Lähi-idän sodat koskettavat eurooppalaisia läheisen kulttuurihistorian, jaettujen energiavarojen, asekaupan ja vilkkaan tieteellis-teknisen vuorovaikutuksen kautta. Artikkelit tarkasteli Israelin sotilasmiehityksen ja -saarron vaikutuksia palestiinalaisten elämään luonnonvarojen hallinnan, asejärjestelmien luomien terveysuhkien sekä kansallisen vastarinnan ja poliittisten vankien näkökulmista. Tavoitteena oli tuoda tietoa meneillään olevan Gazan sodan taustoisista kuvaamalla miehitettyjen alueiden palestiinalaisten kokemuksia, jotka myös ovat tärkeitä Lähi-idän konfliktin ratkaisussa.

Luonnonvarojen hallinta, kuten vesivarantojen ja maa- ja merialueiden käyttö, on kiistakysymys Israelin ja palestiinalaishallintojen välillä. Vedensaannin ja sähkönjakelun kontrollointi on osa Israelin miehitys- ja sotilassaartopolitiikkaa Länsirannalla ja Gazassa. Gazan sodassa Israel käyttää väestön nälännyttämistä nälkään ja janoon sodankäynnin välineenä (Human Rights Watch 2024a; IPC 2024). Lisäksi kansainvälinen (EU ja USA) Gazan taoloussaarto vuodesta 2007 on vaikeuttanut alueen merenkulun, kalastuksen, maatalouden ja viennin kehittämistä.

Yhdysvaltojen liittolaisena Suomi tulkitsee Lähi-idän konfliktin syitä ja ratkaisumahdollisuuksia valtopoliittisesta näkökulmasta. Tärkeitä ovat länsimaisten, demokraattisten ja tasa-arvoa korostavien arvojen puolustaminen ja sotilaallinen ylivoimaisuus. Gazan sodan uutisoinnissa tukeudutaan Israelin armeijan tiedotukseen, eikä siviiliasiantuntijoiden tai toisinajattelijoiden ääni kuulu juuri lainkaan. Kuitenkin israelilaiset ja palestiinalaiset toisinajattelijat tarjoavat Lähi-idän vihanpidolle ja länsimaiden ylivoimallisuuden vaihtoehtoja, jotka perustuvat rauhan rakentamiseen, luonnonvarojen käytön oikeudenmukaisuuteen, ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja seemiläisten serkkujen eli juutalaisten ja arabien yhteisöön. Esimerkiksi kansalaisjärjestöt vaativat kansainvälisen lain ja ihmisoikeussopimusten noudattamista maa- ja vesivarojen ja siviilien kohtelun suhteen.²

Israel testaa tieteellis-teknisiä asejärjestelmiä palestiinalaisalueilla, ja artikkeli raportoi aseissa käytettyjen myrkkymetallien vaikutuksia lasten terveyteen ja kehitykseen. Raskaana olevat naiset ovat erityisen haavoittuvia köyhdytetyn uraanin, valkoisen fosforin ja muiden ammusmetallien vaikutuksille, sillä sikiön altistumisen seurauksena keskosuus, alhainen syntymäpaino, synnynnäiset epämuodostumat ja neurologiset ongelmat ovat lisääntyneet sota-alueilla. Tutkimukset osoittavat, että äidin altistuminen teratogeenisille (sikiön kehitystä vaarantaville), karsinogeenisille (syöpää aiheuttaville) ja neurotoksisille (keskushermostoa vahingoittaville) myrkkymetalleille muodosti vakavan riskin lapsen kognitiivis-sensorimotoriselle ja emotionaalis-sosiaaliselle kehitykselle ja terveydelle.

Sotiliitto Naton jäsenenä ja Israelin asevoimien asiakkaana Suomi panostaa sotatieteeseen ja asejärjestelmien tehostamiseen. Asevoimien tieteellis-teknisiä saavutuksia on kuitenkin punnittava myös etiikan, moraalin ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Sotilaallisesta sitoutumisesta huolimatta Suomella on velvollisuus noudattaa kansainvälisiä siviiliväestöä koskevia sopimuksia.

2 B'Tselem (<https://www.btselem.org/>); Physician for Human Rights (<https://www.phr.org.il/en>); Al-Haq (<https://alhaq.org>); Palestinian Center for Human Rights (<https://pchrgaza.org/about>).

Palestiinalaiset myös vastustavat aktiivisesti sotilasmiehitystä ja sotilassaartoa, ja Israel pyrkii muun muassa vankeusrangaistuksiin tukahduttamaan kansallisen vastarinnan. Artikkelit kuvaavat palestiinalaisten vankila- ja kidutuskokemuksia ja analysoi poliittisten vankien selviytymiskeinoja. Tutkimusten mukaan palestiinalaisten selviytymiskeinot pohjautuvat itsenäisyystaistelun tavoitteille ja rakentuvat kollektiivisten, kulttuuristen ja yksilöllisten voimavarojen vaalimiselle. Kansakunnan rakentaminen perustuu kokonaisvaltaiseen huolenpitoon infrastruktuurin, maan- ja hedelmätarhailijelyn, tieteen ja taiteen sekä koulutus-, terveys- ja sosiaalipalvelujen avulla. Sotilasmiehityksestä, saarrosta ja länsimaiden tukemista sotilasooperaatioista huolimatta Länsirannan ja Gazan palestiinalaishallinnot pyrkivät takaamaan kansalaistensa hyvinvoinnin.

Gazan sodan aikana palestiinalaisten omalle kuvastolle on luonteenomaista rohkeuden, sankaruuden ja ihmisarvon säilyttäminen. Tavoitteet heijastavat kansallisia arvoja ja taistelua. Esimerkkinä on sairaanhoitohenkilöstö, joka kieltäytyy jättämästä haavoittuneita ja pitkäaikaisairaita Israelin armeijan ilma- ja meripommituksista ja maahyökkäyksistä huolimatta. Lukuisat paikalliset kenttäruokalat tarjoavat perusruokaa keskellä ilmaisia ja pakolaisvirtoja, ja Ramadan-kuukauden aikaan gazalaiset nauttivat moniruokalajikattauksista. Kuulemme myös musiikkiesityksiä raunioiden keskellä, ja lastentarhat ja koulut tarjoavat teltoissa opetusta ja virikkeitä lapsille. Selviytymiskeinot sodankin olosuhteissa ovat moniäänisiä.

Lähteet

- Ahmad, Waseem & Marwan Ghanem (2021): "Effect of wastewater on the spring water quality of Sarida Catchment—West Bank". *Arab Journal of Basic and Applied Sciences*, 28(1), 292–299. <https://doi.org/10.1080/25765299.2021.1958489>
- Aiash, Mohammed & Yunes Mogheir (2017): "Comprehensive solutions for the water crisis in Gaza Strip". *Islamic University of Gaza Journal for Natural Studies*, 25(3), 1–18.
- Aide, Esu (2021): "Voicing the silence: The naturalisation of violence under the rule occupation". *International Review of Sociology*, 31(1), 159–181. <https://doi.org/10.1080/03906701.2020.1866314>
- Al Baraqui, Nabil, Dania Abu Abadi, Hanady Abdallah, Ghada Abu Hamad, Taghreed Abu Mosa, Suha Baloushah, Huda Miqdad, Maha Salah, Raneem El Shawwa, Safwat Diab, Samir Qouta, Raija-Leena Punamäki & Paola Manduca (2017): "Changes in outcomes of pregnancies in Gaza from 2011 to 2016; relationship with environmental changes and load of heavy metals in mothers and newborns". *Reproductive Toxicology*, 72, 41–42. <https://doi.org/10.1016/j.reprotox.2017.06.163>
- Al Baraqui, Nabil, Samir Qouta, Mervi Vänskä, Safwat Diab, Raija-Leena Punamäki & Paola Manduca (2020): "Takes time to unravel the ecology of war in Gaza, Palestine: The longterm changes in maternal, newborn and toddlers heavy metal loads, and developmental milestones in the aftermath of the 2014 military attacks". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(18), 6698. <https://doi.org/10.3390/ijerph17186698>
- Al-Heeh, Sami & Nida Najajrah (2024): "Exploring the features of the Palestinian detainees released from the Israeli occupation jails as discourse community". *Journal of Palestine Ahliya University for Research and Studies*, 8, 20–32. <https://journal.paluniv.edu.ps/index.php/journal/article/view/121>
- Allegra, Marco & Erez Maggor (2022): "The metropolitanization of Israel's settlement policy: The colonization of the West Bank as a strategy of spatial restructuring". *Political Geography*, 92, 102513. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102513>

- Al-Najjar, Hassan, Gokmen Ceribasi & Ahmet Iyad Ceyhunlu (2021): "Effect of unconventional water resources interventions on the management of Gaza coastal aquifer in Palestine". *Water Supply*, 21(8), 4205–4218. <https://doi.org/10.2166/ws.2021.170>
- Amnesty International (2023a): "Lebanon: Evidence of Israel's unlawful use of white phosphorus in Southern Lebanon as cross-border hostilities". Amnesty International, 31.10.2023. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/10/lebanon-evidence-of-israels-unlawful-use-of-white-phosphorus-in-southern-lebanon-as-cross-border-hostilities-escalate/>
- Amnesty International (2023b): "Israel/OPT: Horrifying cases of torture and degrading treatment of Palestinian detainees amid spike in arbitrary arrests". Amnesty International, 8.11.2023. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/11/israel-opt-horrifying-cases-of-torture-and-degrading-treatment-of-palestinian-detainees-amid-spike-in-arbitrary-arrests/>
- Amos, John W. (2013): *Palestinian resistance: Organization of a nationalist movement*. Elsevier.
- Ani, Abdul-Haq & Joanna Baker (2010): *Uranium in Iraq. The poisonous legacy of the Iraq wars*. Vanderplas Publishing.
- APHA (2015): "Cleanup of US military burn pits in Iraq and Afghanistan". American Public Health Association. Policy Statement Number 20155. <https://www.apha.org/policies-and-advocacy/public-health-policy-statements/policy-database/2015/12/16/08/56/cleanup-of-us-military-burn-pits-in-iraq-and-afghanistan>
- Apperson, S., R. V. Shende, S. Subramanian, D. Tappmeyer & S. Gangopadhyay (2007): "Generation of fast propagating combustion and shock waves with copper oxide/aluminum nanothermite composites". *Applied Physics Letters*, 91(24), 243109. <https://doi.org/10.1063/1.2787972>
- Ariel, Netanel (2023): "BP, Eni, SOCAR among Israel gas exploration license winners". *Globes*, 30.10.2023. <https://en.globes.co.il/en/article-bp-eni-socar-among-israel-gas-exploration-license-winners-1001461246>
- Atallah, Devin, G. (2017): "A community-based qualitative study of intergenerational resilience with Palestinian refugee families facing structural violence and historical trauma". *Transcultural Psychiatry*, 54(3), 357–383. <https://doi.org/10.1177/1363461517706287>
- Bachmann, Jutta, Laurel Baldwin-Ragaven, Hans Petter Hougen, Jennifer Leaning, Karen Kelly, Önder Özkalıpci, Louis Reynolds & Alicia Vacas (2015). "Civilian war injuries and casualties: Results from a medical fact-finding mission to Gaza 2014". https://www.hsph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/2464/2018/10/PHRI_Report_Gaza-2014.pdf
- Barghouti, Omar (2021): "BDS: Nonviolent, globalized Palestinian resistance to Israel's settler colonialism and apartheid". *Journal of Palestine Studies*, 50(2), 108–125. <https://doi.org/10.1080/0377919X.2021.1906067>
- Ben-Naftali, Orna, Michael Sfard & Hedi Viterbo (2018): *The ABC of the OPT: A legal lexicon of the Israeli control over the occupied Palestinian territory*. Cambridge University Press.
- Breiner, Elizabeth (2023): "No traces of life. Israel's ecocide in Gaza 2023–2024". Forensic Architecture, 10.4.2024. <https://forensic-architecture.org/investigation/ecocide-in-gaza>
- Broude, Mark, Saadet Deger & Somnath Sen (2013): "Defence, innovation and development: The case of Israel". *Journal of Innovation Economics & Management*, 12, 37–57.
- B'Tselem (2011): "Israel's control of the airspace and the territorial waters of the Gaza Strip". B'Tselem, 1.1.2011. https://www.btselem.org/gaza_strip/control_on_air_space_and_territorial_waters
- B'Tselem (2015): "Presumed guilty: Remand in custody by military courts in the West Bank". https://www.btselem.org/download/201506_presumed_guilty_eng.pdf
- B'Tselem (2023): "September 2023. Statistics on Palestinian minors in Israeli custody". 7.5.2024. https://www.btselem.org/statistics/minors_in_custody
- B'Tselem (2024): "The Israeli prison system as a network of torture camps". Elokuu 2024. https://www.btselem.org/sites/default/files/publications/202408_welcome_to_hell_eng.pdf

- Busby, Chris, Malak Hamdan & Entesar Ariabi (2010): "Cancer, infant mortality and birth sex-ratio in Fallujah, Iraq 2005–2009". *Journal of Environmental Research and Public Health*, 7(7), 2828–2837. <https://doi.org/10.3390/ijerph7072828>
- Coughlin, Steven & Anthony Szema (2019): "Burn pits exposure and chronic respiratory illnesses among Iraq and Afghanistan veterans". *Journal of Environment and Health Sciences*, 5(1), 13–20. <https://doi.org/10.15436/2378-6841.19.2429>
- Eisenstadt, Michael (2023): "Israel's campaign against Hamas in Gaza: War aims and operational challenges". The Washington Institute for Near East Policy, 31.10.2023. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/israels-campaign-against-hamas-gaza-war-aims-and-operational-challenges>
- El Sarraj, Eyad, Raija-Leena Punamäki, Suleiman Salmi & Derek Summerfield (1996): "Relations between torture experiences and posttraumatic stress disorder among Palestinian prisoners". *Journal of Traumatic Stress*, 9, 595–606.
- DCI-P (2020): Defence for Children International, Palestine: Military detention (sivusto suljettu). https://www.dci-palestine.org/issues_military_detention
- Doek, Jaap, Karin Arts, Peter van der Laan, Ton Liefwaard, Linda Vogtländer, Micha de Winter & Yannick van den Brink (2015): "Palestinian children and military detention". <https://repub.eur.nl/pub/79495/Arts-2015-Report-Palestinian-children.pdf>
- Duke, Misty C. & Damien Van Puyvelde (2017): "What science can teach us about 'enhanced interrogation'". *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 30(2), 310–339. <https://doi.org/10.1080/08850607.2016.1230707>
- Frantzman, Seth, J. (2024): "Israel's 3 biggest defense companies take stock after 5 months of war". Breaking Defence, 13.3.2024. <https://breakingdefense.com/2024/03/israels-3-biggest-defense-companies-take-stock-after-5-months-of-war/>
- Giacaman, Rita & Penny Johnson (2013): "Our life is prison: The triple captivity of wives and mothers of Palestinian political prisoners". *Journal of Middle East Women's Studies*, 9(3), 54–80. <https://doi.org/10.2979/jmiddeastwomstud.9.3.54>
- Giacaman, Rita, Yoke Rabaia, Viet Nguyen–Gillham, Rajaie Batniji, Raija-Leena Punamaki, & Derek Summerfield (2011): "Mental health, social distress and political oppression: The case of the occupied Palestinian territory". *Global Public Health*, 6(5), 547–559. <https://doi.org/10.1080/17441692.2010.528443>
- Halper, Jeff & Tom Reifer (2017): "Beyond 'the right to have rights': Creating spaces of political resistance protected by human rights". *The International Journal of Human Rights*, 23(5), 740–757. <https://doi.org/10.1080/13642987.2017.1316567>
- Hammad, Jeyda & Rachel Tribe (2021): "Culturally informed resilience in conflict settings: A literature review of Sumud in the occupied Palestinian territories". *International Review of Psychiatry*, 33(1–2), 132–139. <https://doi.org/10.1080/09540261.2020.1741259>
- Hammer, Mathias (2023): "What to know about U.S. military support for Israel's Gaza offensive?". *Time Magazine*, 3.11.2023.
- Hartikainen, Jarno (2024): "Ministeri Valtonen siviilien hädästä: Nyt riittää". *Helsingin Sanomat*, 21.01.2024. <https://www.hs.fi/maailma/art-2000010136721.html>
- Hirsch-Hoefler, Sivan & Lihi Ben Shitrit (2020): "So, how many settlements are there? Counting, tracking, and normalizing Jewish settlements in the Israeli Central Bureau of Statistics (CBS) Yearbook, 1967 to the present". *Israel/Palestine: Exploring a one state reality. Project on Middle Eastern Political Studies*, 41, 43–48.
- Hoffman, David H., Danielle J. Carter, Cara R. Viglucci Lopez, Heather L. Benzmilller, Ava X. Guo, Yasir S. Latifi & Daniel C. Craig (2015): "Report to the special committee of the board of directors of the American Psychological Association: Independent review relating to APA ethics guidelines, national security interrogations, and torture". American Psychological Association. <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=olbp68419>
- Hon, Zdeněk, Jan Österreicher & Leon Navrátil (2015): "Depleted uranium and its effects on humans". *Sustainability*, 7(4), 4063–4077. <https://doi.org/10.3390/su7044063>

- Human Rights Watch (2016): "Palestine: Israeli police abusing detained children". Human Rights Watch news release, 11.4.2016. <https://www.hrw.org/news/2016/04/11/palestine-israeli-police-abusing-detained-children>
- Human Rights Watch (2024a): "Israeli forces' conduct in Gaza". Human Rights Watch and Oxfam submission to Biden administration's NSM-20 Process". <https://www.hrw.org/news/2024/03/19/israeli-forces-conduct-gaza>
- Human Rights Watch (2024b): "Beyond burning: The ripple effects of incendiary weapons and increasing calls for international action". <https://www.hrw.org/report/2024/11/07/beyond-burning/ripple-effects-incendiary-weapons-and-increasing-calls>
- IPC (2024): "Gaza Strip: Famine is imminent as 1.1 million people, half of Gaza, experience catastrophic food insecurity". Integrated Food Security Phase Classification. <https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/alerts-archive/issue-97/en/>
- Israel Military Order (1967): Israel military order No. 92 concerning powers for the purpose of the water provisions. <http://www.geocities.ws/savepalestinenow/israelmilitaryorders/fulltext/mo0092.htm>
- Israel Policy Forum (2024): "West Bank settlements". Israel Policy Forum, 30.10.2024. <https://israelpolicyforum.org/west-bank-settlements-explained/>
- Istanbulin pöytäkirja (2015): Käsikirja kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen tutkimiseksi ja dokumentoimiseksi tehokkaasti. Ulkoasiainministeriö.
- Jabali, Oqab (2022): "Popular resistance against Israeli territorial expropriation: Beita as a model". *Middle East Policy*, 29(4), 91–106. <https://doi.org/10.1111/mepo.12656>
- Juusola, Hannu (2024): *Israelin historia*. 2. painos. Gaudeamus.
- Kallab, Antoine & Leila Rossa Mouawad (2023): "The socio-environmental impact of white phosphorous ammunition in South Lebanon". Nature Conservation Center, American University of Beirut.
- Kanninen, Katri, Raija-Leena Punamäki & Samir Qouta (2002): "The relation of appraisal, coping efforts, and acuteness of trauma to PTSD symptoms among former political prisoners". *Journal of Traumatic Stress*, 15, 245–253. <https://doi.org/10.1023/A:1015211529584>
- Lazarou, Eleni (2016): "Water in the Israeli-Palestinian conflict". European Parliamentary Research Service, 13.1.2016. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2016\)573916](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2016)573916)
- Loewenstein, Antony (2023): *The Palestine laboratory: How Israel exports the technology of occupation around the world*. Verso Books.
- Mahmoud, Nidal, Omar Zayed & Branislav Petrusevski (2022): "Groundwater quality of drinking water wells in the West Bank, Palestine". *Water*, 14(3), 377–382. <https://doi.org/10.3390/w14030377>
- Manduca, Paola, Safwat Diab, Samir Qouta, Nabil Al Baraquni & Raija-Leena Punamäki (2017): "A cross-sectional study of the relationship between the exposure of pregnant women to military attacks in 2014 in Gaza and the load of heavy-metal contaminants in the hair of mothers and newborns". *British Medical Journal Open*, 7(7), e014035. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2016-014035>
- Manduca, Paola, Nabil Al Baraquni, Loai Al Baraquni, Dania Abu Abadi, Hanady Abdallah, Ghada Abu Hamad, Taghreed Abu Mosa, Suha Balousha, Huda Miqdad, Waafa Mohammed, Maha Salah & Raneem El Shawwa (2019): "Hospital centered surveillance of births in Gaza, Palestine, 2011–2017 and heavy metal contamination of the mothers reveals long-term impact of wars". *Reproductive Toxicology*, 86, 23–32. <https://doi.org/10.1016/j.reprotox.2019.02.003>
- Meari, Lena (2015): "Reconsidering trauma: Towards a Palestinian community psychology". *Journal of Community Psychology*, 43(1), 76–86. <https://doi.org/10.1002/jcop.21712>
- Mushtaha, Ashraf, Marc Van Camp & Kristine Walraevens (2019): "Evolution of runoff and groundwater recharge in the Gaza Strip over the last four decades". *Environmental Earth Sciences*, 78(1), 32–44. <https://doi.org/10.1007/s12665-018-7999-9>
- Naim, Awni, Hedaya Al Dalies, Mohammed El Balawi, Eman Salem, Kholud Al Meziny, Raneem Al Shawwa, Roberto Minutolo & Paola Manduca (2012): "Birth defects in Gaza: Prevalence, types,

- familiarity and correlation with environmental factors”. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9(5), 1732–1747. <https://doi.org/10.3390/ijerph9051732>
- Naim, Awni, Roberto Minutolo, Simona Signoriello & Paola Manduca (2013): ”Prevalence of birth defects in the Gaza Strip, occupied Palestinian territory, from 1997 to 2010: A pedigree analysis”. *Lancet*, 382(S27). [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)62599-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)62599-4)
- Naser, Shawkat & Marwan Ghanem (2018): ”Environmental and socio- economic impact of wastewater in Wadi-Qana drainage basin-Salfeet, Palestine”. *Journal of Geography Research*, 1, 1–6. <https://doi.org/10.30564/jgr.v1i1.162>
- Nashif, Esmail (2015): ”Bodily relief: Some observations on martyrdom operations in Palestine”. Teoksessa: S. Latte Abdallah & C. Parizot (toim.) *Israelis and Palestinians in the shadows of the wall: Spaces of separation and occupation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315590165-19>
- Norman, Julie M. (2020): ”Beyond hunger strikes: The Palestinian prisoners’ movement and everyday resistance”. *Journal of Resistance Studies*, 1(6), 40–68.
- OCHA (2016): ”Gaza: Two years since the 2014 hostilities”. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 10.8.2016. <https://www.ochaopt.org/content/gaza-two-years-residents-risk-explosive-remnants-war-erw>
- Offshore Technology (2023): ”Leviathan gas field, Mediterranean Sea, Israel”. Offshore Technology, 11.10.2023. <https://www.offshore-technology.com/projects/leviathan-gas-field-levantine-israel/?cf-view>
- Okafor-Yarwood, Ifesinachi (2014): ”Use of depleted uranium weapons in contemporary military interventions”. *Asian Journal of Peacebuilding*, 2(1), 111–125.
- Patel, Nimisha & Amanda Williams (2022): ”Rehabilitation for torture survivors: Six evidence myths and their implications for future research”. *Torture*, 32(1–2), 227–250. <https://doi.org/10.7146/torture.v32i1-2.131776>
- PCATI (2020): ”Torture in Israel today”. Public Committee Against Torture in Israel, 10.10.2023. <https://stoptorture.org.il/en/torture-in-israel-2019-situation-report/>
- PCBS (2017): ”Sustainable development goals statistical report”. Palestinian Central Bureau of Statistics. <https://www.pcbs.gov.ps/mainsdgs.aspx>
- PCBS (2021): ”Palestine in Figures 2020. Water consumption”. Palestinian Central Bureau of Statistics. <https://www.pcbs.gov.ps/post.aspx?lang=en&ItemID=3944>
- Pelham, Nicolas (2015): ”The rise and fall of Gaza’s tunnel economy (2007–2014)”. Teoksessa: S. Latte Abdallah & C. Parizot (toim.) *Israelis and Palestinians in the shadows of the wall*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315590165-10>
- Punamäki, Raija-Leena (1988): ”Experiences of torture, means of coping, and level of symptoms among Palestinian political prisoners”. *Journal of Palestinian Studies*, 17(4), 81–96.
- Punamäki, Raija-Leena (2010): ”Posttraumatic growth in a Middle Eastern context”. Teoksessa: T. Weiss & R. Berger (toim.) *Posttraumatic growth and culturally competent practice: Lessons learned from around the globe*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118270028.ch3>
- Punamäki, Raija-Leena, Safwat Y. Diab, Samir R. Qouta & Mervi Vänskä (2024/painossa): ”Maternal and fetal exposure to toxic heavy metals of modern weaponry and infants/toddlers sensorimotor and cognitive development, mediated by breastfeeding practices”. *Infant Development and Behavior*.
- Punamäki, Raija-Leena, Katri Kanninen & Samir Qouta (2002): ”The role of defenses in moderating and mediating between trauma and post-traumatic symptoms among Palestinian men”. *International Journal of Psychology*, 37(5), 286–296. <https://doi.org/10.1080/00207590244000133>
- Punamäki, Raija-Leena, Samir Qouta & Eyad El Sarraj (2010): ”Nature of torture, PTSD, and somatic symptoms among political ex-prisoners”. *Journal of Traumatic Stress*, 23, 532–536. <https://doi.org/10.1002/jts.20541>
- Punamäki, Raija-Leena & Samir R. Qouta (2014): Mental and somatic health consequences of psychological torture: Underlying mechanisms among Palestinian ex-prisoners. Esitelmä kongressissa ”25th Congress

- on Trauma and Human Rights: Violation of Human Rights in Exceptional Circumstances”, Istanbul, Turkki, 5.–7.12.2014.
- Punamäki, Raija-Leena, Jari Salo, Ivan Komproe, Samir Qouta, Muhammad El Masri & J. T. V. M. De Jong (2008): ”Dispositional and situational coping and mental health among Palestinian political ex-prisoners”. *Anxiety, Stress & Coping*, 21(4), 337–358. <https://doi.org/10.1080/10615800701797333>
- PWA (2018): ”Groundwater in West Bank, Palestine, 2018”. Palestinian Water Administration, 22.1.2018. http://www.pwa.ps/ar_page.aspx?id=J0h6J5a2717254815aJ0h6J5
- Qouta, Samir, Raija-Leena Punamäki & Eyad El Sarraj (1997): ”Experiences and coping strategies among political prisoners”. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 3, 19–36.
- Qouta, Samir, Raija-Leena Punamäki & Eyad El Sarraj (2008): ”Child development and family mental health in war and military violence: the Palestinian experience”. *International Journal of Behavioral Development*, 32, 306–317. <https://doi.org/10.1177/0165025408090973>
- Qouta, Samir, Mervi Vänskä, Safwat Y. Diab & Raija-Leena Punamäki (2021): ”War trauma and infant motor, cognitive, and socioemotional development: Maternal mental health and dyadic interaction as explaining processes”. *Infant Behavior and Development*, 63, 101532. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2021.101532>
- RAND (2023–2024): ”Israel-Hamas War: Insights from RAND”. <https://www.rand.org/latest/israel-hamas-war.html>
- Rapaport, Nadav (2024): ”What is Israel’s ‘Generals’ Plan’ and what does it mean for the war on Gaza?”. *Middle East Eye*, 15.10.2024. <https://www.middleeasteye.net/explainers/israel-gaza-palestine-what-generals-plan>
- Salo, Jari A., Samir Qouta & Raija-Leena Punamäki (2005): ”The adult attachment, posttraumatic growth and negative emotions among former political prisoners”. *Anxiety, Stress and Coping*, 18, 361–378. <https://doi.org/10.1080/10615800500289524>
- Salo, Jari A., Raija-Leena Punamäki, Samir Qouta & Eyad El Sarraj (2008): ”Individual and group treatment and self and other representations predicting posttraumatic recovery among former political prisoners”. *Traumatology*, 14, 1–13.
- Sarsour, Amal & Nidhi Nagabhatla (2022): ”Options and strategies for planning water and climate security in the occupied Palestinian territories”. *Water*, 14(21), 3418. <https://doi.org/10.3390/w14213418>
- Savabieasfahani, Mozghan, Samir Alaani, Mahmud Tafash Salam Dastgiri & Muhsin Al-Sabbak (2015): ”Elevated titanium levels in Iraqi children with neurodevelopmental disorders echo findings in occupation soldiers”. *Environmental Monitoring and Assessment*, 187(1), 4127. <https://doi.org/10.1007/s10661-014-4127-5>
- Savabieasfahani, Mozghan, F. Basher Ahamadani & A. Mahdavi Damghani (2020): ”Living near an active U.S. military base in Iraq is associated with significantly higher hair thorium and increased likelihood of congenital anomalies in infants and children”. *Environmental Pollution*, 256, 113070. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2019.113070>
- Save the Children (2020): ”Defenceless: The impact of Israeli military detention on Palestinian children”. Save the Children. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/defenceless-impact-israeli-military-detention-palestinian-children/>
- Schubert, Carla & Raija-Leena Punamäki (2011): ”Mental health among torture survivors: cultural background, refugee status and gender”. *Nordic Journal of Psychiatry*, 65(3), 175–182. <https://doi.org/10.3109/08039488.2010.514943>
- Schubert, Carla & Raija-Leena Punamäki (2016): ”Torture and PTSD: prevalence, sequelae, protective factors, and therapy”. Teoksessa: C. R. Martin, V. R. Preedy & V. B. Patel (toim.) *Comprehensive guide to post-traumatic stress disorder*. Springer International Publishing.
- Seguin, Maureen & Bayard Roberts (2017): ”Coping strategies among conflict-affected adults in low-and middle-income countries: A systematic literature review”. *Global Public Health*, 12(7), 811–829. <https://doi.org/10.1080/17441692.2015.1107117>

- Serralvo, Jose (2022). "Concomitant prohibitions: Collective punishment as the origin of other violations of the rights of civilians under belligerent occupation". *Israel Law Review*, 55(2), 178–212. <https://doi.org/10.1017/S0021223722000024>
- Shomar, Basem (2011): "Water scenarios in the Gaza Strip, Palestine: Thirst, hunger and disease". *International Journal of Environmental Studies*, 68(4), 477–493. <https://doi.org/10.1080/00207233.2011.582724>
- Shymanska, Alina & Changbae Heo (2022): "Arms sales as a middle-power strategy: the case of Israel". *Israel Affairs*, 28(3), 452–463. <https://doi.org/10.1080/13537121.2022.2066861>
- Skaik, Sobhy, Nafiz Abu-Shaban, Nasser Abu-Shaban, Mario Barbieri, Maurizio Barbieri, Unberto Giani & Paola Manduca (2010): "Metals detected by ICP/MS in wound tissue of war injuries without fragments in Gaza". *BMC International Health and Human Rights*, 10, 17–31. <https://doi.org/10.1186/1472-698X-10-17>
- Skalny, Anatoly V., Michael Aschner, Igor P. Bobrovniksky, Pan Chen, Adistidis Tsatsakis, Monica M. B. Paoliello, Aleksandra Buha Djordevic & Alexey A. Tinkov (2021): "Environmental and health hazards of military metal pollution". *Environmental Research*, 201, 111568. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2021.111568>
- Tekniikka & Talous* (2024): "Yli 28 miljardin kuution maakaasuvarat odottavat Gazassa – Nyt USA rakentaa sataman sen viereen". *Tekniikka & Talous*, 13.3.2024. <https://www.tekniikkatalous.fi/uutiset/yli-28-miljardin-kuution-maakaasuvarat-odottavat-gazassa-nyt-usa-rakentaa-sataman-sen-viereen/f8a3f0cd-900b-4f71-857d-7194f966b259>
- UN (1992): "Water resources of the Occupied Palestinian Territory". United Nations. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-197919/>
- UNCTAD (2019): "The economic costs of the Israeli occupation for the Palestinian people: The unrealized oil and natural gas potential". UN-United Nations conference on trade and development. https://unctad.org/system/files/official-document/gdsapp2019d1_en.pdf
- UNHRC (2009): "Human rights in Palestine and other occupied Arab territories". UN Human Rights Council, 12th Sess, 14.9–2.10.2009. A/HRC/12/48. <https://www.palquest.org/en/historic/text/25046/report-fact-finding-mission-gaza-conflict-goldstone-report>
- UNHRC (2014): "The United Nations Independent Commission of Inquiry on the 2014 Gaza conflict". UN Human Rights Council. A/HRC/29/52. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/co-i-gaza-conflict/report-co-i-gaza>
- UNHRC (2023a): "Human Rights situation in Palestine and other occupied Arab territories. Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967, Francesca Albanese". UN Human Rights Council. https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2023/07/A.HRC_53.59_090623-1.pdf
- UNHRC (2023b): "Dismantle Israel's carceral regime and 'open-air' imprisonment of Palestinians: UN expert". UN Human Rights Council, 10.7.2023. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/07/dismantle-israels-carceral-regime-and-open-air-imprisonment-palestinians-un>
- Vänskä, Mervi, Safwat Y. Diab, Kaisa Perko, Samir R. Qouta, Nabil Al Baraguni, Anna Myöhänen, Raija-Leena Punamäki & Paola Manduca (2019): "Toxic environment of war: Maternal prenatal heavy metal load predicts infant emotional development". *Infant Behavior and Development*, 55, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2019.01.002>
- Weil, Sharon (2007): "The judicial arm of the occupation: the Israeli military courts in the occupied territory". *International Review of the Red Cross*, 89(866), 397–419.
- World Watch (2023): Israel and Palestine events in 2022. <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/israel-and-palestine-0>
- Zeira, Joseph (2021): *The Israeli economy: A story of success and costs*. Princeton University Press.
- Zohud, Ashraf & Lubna Alam (2022): "A review of groundwater contamination in West Bank, Palestine: Quality, sources, risks, and management". *Water*, 14, 3417. <https://doi.org/10.3390/w14213417>

At the heart of Israel's military occupation: Natural resources, arms industry and political prisoners

This article examines the Middle East conflict by describing three phenomena related to the daily lives of Palestinians living under military occupation in the West Bank and Gaza. The first relates to the control of water and other natural resources. In the Palestinian occupied territories, the availability of water is below international minimum recommendations, and the quality of drinking water is poor. Groundwater usage rights in the West Bank are based on the Oslo agreement, and Gaza's difficult water supply situation is related to the 17-year military siege and economic embargo. Despite the restrictions, the Palestinian administrations aim at guaranteeing the population's water supply, for example by applying modern purification methods. Second, the article discusses the human consequences of the toxic metals used by Israeli army in its military operations, such as lead, depleted uranium, and white phosphorus. The health of pregnant women is particularly at risk, and exposure to toxic metals is linked to an increase in prematurity, birth defects, and early childhood developmental problems in Gaza. The third important phenomenon is the opposition to the military occupation and the Palestinian national struggle for independence. Israel attempts to suppress the resistance through collective punishments, arrests, and imprisonments. Political prisoners cope with prison and torture experiences by using diverse ideological, psychosocial and cultural means of coping. The article aims to deepen the understanding of the economic goals of wars and military occupations, the necessity of warfare in testing high-tech novel weaponry as a part of a profitable arms industry, and the goals and aspiration of the Palestinian side of the conflict.

Key words: new generation weapon technology, Occupied Palestinian Territories (OPT), Palestinian resistance, torture methods, toxic metals, water resources

Palestiinan tulevaisuus: Voiko sortokautta seurata itsenäisen Palestiinan valtion perustaminen?

Lauri Hannikainen¹

Johdanto²

Yhdistyneet kansakunnat (YK) katsoi 1940-luvun lopulla, että Kansainliiton aikainen Britannian mandaattialue Palestiina tuli jakaa kahden ryhmän – palestiinalaisarabien ja juutalaisten – kesken. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan juutalaisvaltio Israel pitää valtaa lähes koko Palestiinassa. Palestiinalaisille tarkoitettulla alueella Israelia pidetään miehittäjävaltiona, joka polkee säälimättä palestiinalaisten ihmisoikeuksia. Viime vuonna alkanut Gazan sota osoittaa tilanteen toivottomuuden: Gazan johtava vastarintaliike Hamas hyökkäsi Israelin alueelle ja murhasi brutaalisti 1200 asukasta ja otti lisäksi panttivankeja. YK:n pääsihteeri Antonio Guterres tuomitsi hirmuteon, mutta samalla hän totesi Israelin sortaneen palestiinalaisia jo vuosikymmeniä. Israelin armeijan vastaus on ollut tuhoisa.

Gazan sodan jatkuessa kannatus kansainvälisessä yhteisössä Palestiinan valtion perustamisen puolesta on saavuttanut YK:n jäsenvaltioiden lähes yksimielisen kannatuksen. Israelin miehitysvallan jatkuminen palestiinalaisalueilla merkitsisi ihmisoikeusloukkausten ja väkivallan jatkumista ja kiristymistä. Seurauksena saattaisi olla Palestiinan kansan katoaminen.

Laajasta kannatuksesta huolimatta palestiinalaisvaltio on vielä kaukana. Ensin täytyy saada Gazan sota loppumaan ja paluu rauhaan toteutumaan, toiseksi täytyy Israelin johtajien vaihtua kansainvälistä oikeutta arvostaviksi. Yhdysvalloiltakin vaaditaan tiukempaa suhtautumista Israeliin.

Tämän kansainvälisoikeudellisen (ks. Hannikainen 2014) puheenvuoron ensimmäinen puolisko pyrkii selvittämään palestiinalaisvaltion perustamisneuvottelujen taustatekijöitä ja mahdollisuuksia. Toinen puolisko selvittelee mahdollisia neuvotteluja ja sitä, millaisin keinoin niissä voitaisiin saavuttaa hyväksyttävä lopputulos, sekä sitä, miten turvattaisiin sopimuksen noudattaminen ja Palestiinan valtion alkuaskeleet. Korostan, että tämä on ensisijaisesti kansainvälisoikeudellinen puheenvuoro.

Israel miehittäjänä

Vuosista 1947 ja 1948 lähtien, jolloin YK:n yleiskokous jakoi Palestiinan arabien ja juutalaisten kesken ja Israelin valtio perustettiin, Israel on ollut Palestiinan mahtivaltio. Kun yleiskokous jakoi Palestiinan suunnilleen kahteen yhtä suureen osaan, vuosien 1948–1949

1 OTT, emeritusprofessori, Helsingin yliopisto, <lauri.hannikainen@helsinki.fi>

2 Kirjoituksen tausta-aineistona ovat toimineet *Helsingin Sanomien* artikkelit Gazan sodan ajan lokakuusta 2023 aina syksyyn 2024, jolloin käsikirjoitus valmistui. Lisäksi yleiskuvan luomiseen Israelin ja Palestiinan tilanteesta on käytetty Hannu Juusolan (2005), Hannu Reimeen (2011) ja Syksy Räsäsen (2018) teoksia.

sodan jälkeen Israelin osuus oli kasvanut 78 prosenttiin ja palestiinalaisten osuus supistunut 22 prosenttiin. Tähän kansainvälinen yhteisö tyytyi ja palestiinalaiset joutuivat tyytymään.

Vuoden 1967 sodassa Israel valtasi loputkin Palestiinasta eli Itä-Jerusalem, Jordanjoen Länsirannan ja Gazan. Suojellakseen Palestiinan kansan olemassaoloa ja mahdollisuutta perustaa oma valtio YK:n turvallisuusneuvosto vaati Israelia vetäytymään tuolloin valtaamiltan alueilta (päätöslauselma 242), mutta Israel ei totellut vaan päinvastoin ryhtyi vahvistamaan otettaan niistä. Se rakensi juutalaissiirtokuntia valtaamilleen alueille, ja vuonna 1980 se liitti Itä-Jerusalem Länsi-Jeruseleemiin uudeksi pääkaupungikseen.

Vuodesta 1967 lähtien YK:n on suhtautunut tuomitsevasti Israelin miehityspolitiikkaan kansainvälisoikeudellisilla perusteilla. Esimerkkinä loukatuista oikeussäännöistä mainitsemisen vieraan alueen miehittäjävaltiolle asetetun kiellon liittää miehittämiään alueita omaan alueeseensa tai siirtää kansalaisiaan asumaan miehittämilleen alueille. YK on tuominut Itä-Jerusalem siirtämisen osaksi Israelia, siirtokuntien rakentamisen ja muurin rakentamisen Länsirannan rajalle siten, että muuri siirsi noin kahdeksan prosenttia Länsirannan alueesta Israelin puolelle. Kaiken kattavan kritiikin kohteena on ollut palestiinalaiskansan itsemääräämisoikeuden tukahduttaminen.

Israelin harjoittamaa politiikkaa miehittämillään alueilla voi kuvata kovaotteiseksi. Israel ei ole alkuunkaan noudattanut ihmisoikeusvelvoitteitaan kyseisillä alueilla. YK:n ihmisoikeusasiantuntijoiden mukaan Israel harjoittaa apartheidia, jonka leimallinen piirre on ihmisryhmien äärimmäinen epätasa-arvoisuus. Viime vuodet vallassa ollutta pääministeri Benjamin Netanjahun hallitusta voi kuvata äärioikeistolaiseksi.

Vuosikymmenten aikana lukuisia yrityksiä on tehty sovintoratkaisuun pääsemiseksi. Ainoa – vaatimaton – onnistuminen on 1990-luvulta, jolloin Israel suostui palestiinalaisten itsehallintoon 18 prosentissa Länsirantaa ja 22 prosentissa osittain. Arabiliitto teki vuonna 2002 ehdotuksen, jonka mukaan kaikki sen jäsenvaltiot solmisivat normaalit suhteet Israeliin, jos tämä luopuu vuonna 1967 valtaamistaan palestiinalaisalueista. Sopimusta ei syntynyt. Kerran palestiinalaisjohtaja Jasser Arafatin neuvonantajat suosittelivat sovintoratkaisun hyväksymistä, mutta Arafat ei antanut suostumustaan. Palestiinalaisosapuoli on ehdottanut rauhanturvajoukkojen perustamista miehitettyille alueille, mutta Israel ei ole suostunut.

Vuosikymmenten aikana on käyty monia isompia ja pienempiä aseellisia selkkauksia, ei vain miehitettyssä Palestiinassa vaan myös Israelin ja sen naapureiden välillä. Näissä selkkauksissa ihmisoikeuksia on loukattu moneen otteeseen. Israel on rankaissut ankarasti kapinallisia, kun taas israelilaisotilaiden rankaiseminen on ollut harvinaista.

YK:n kansainvälisen tuomioistuimen ratkaisut

YK:n kansainvälinen tuomioistuin on hyväksynyt kaksi neuvoa-antavaa lausuntoa, joissa se kritisoi Israelia ankarasti, ja kolmas oikeustapaus on lähellä loppuratkaisuaan. Ensimmäinen (2004) käsitteli edellä mainittua Israelin rakentamaa muuria. Tuomioistuin katsoi sen laittomaksi siltä osin kuin se siirtää palestiinalaisaluetta Israelin puolelle. Tuoreessa lausunnossa viime kesältä tuomioistuin julisti koko Israelin miehityksen *laittomaksi* ja vaati Israelia poistumaan Palestiinasta. YK:n yleiskokous yhti tuomioistuimen näkemykseen.

Kolmas tapaus on Etelä-Afrikan kanne, jossa pyydetään tuomioistuinta julistamaan Israelin sodankäynnin Gazassa johtaneen kansanmurhaan. Etelä-Afrikka perustaa kanteensa joukkotuhonta- eli kansanmurharikoksen kriminalisoivaan yleissopimukseen, jonka mukaan joukkotuhonnalla tarkoitetaan jokaista seuraavaa tekoa, joka tähtää (tai jonka tarkoituksena on) jonkin kansallisen, etnisen, rodullisen tai uskonnollisen ryhmän hävittämiseen siinä ominaisuudessa joko kokonaan tai osittain, kuten ryhmän jäsenten tappamiseen tai ryhmän elin- ehtojen tahalliseen huonontamiseen tarkoituksella aikaansaada sen fyysinen hävittäminen.

Kun YK-tuomioistuin antoi velvoittavan välipäätöksen, jossa se vaati Israelia lopettamaan hyökkäyksensä Etelä-Gazan Rabatin alueelle, Israel jatkoi pommituksiaan täydellä voimalla. Jo toista vuotta Israel on moukaroinut Gazaa – sen infrastruktuuria ja asukkaita – vaikeuttaen edelleen humanitaarisen avun pääsyä alueelle. YK:n Palestiina-raportoiija Francesca Albanese tulkitsee Israelin kohtelevan koko Gazaa yhtenä sotilaallisena kohteena ja pitää Israelin sotoimia Gazassa kansanmurhana (Albanese 2024).³ Myös Israelin toimia tutkiva YK:n erityiskomitea päätyi johtopäätökseen, että Israelin sodankäyntitavat täyttävät kansanmurhan tunnusmerkit (Palestinian Rights Committee 2024).

Olen samaa mieltä edellä mainittujen kanssa ja uskon YK-tuomioistuimen päätyvän siihen, että Israel on syyllinen kansanmurhaan. Olisihan se tavatonta, jos joudumme lukemaan lehdestä seuraavanlaisen otsikon: ”Kansanmurhan uhrista kansanmurhan suorittajaksi”.

Israel ei ole piitannut YK:n kansainvälisen tuomioistuimen eikä muiden YK-elinten ratkaisuksista, sillä Yhdysvallat on ollut tämän Lähi-idän tärkeimmän liittolaisensa tukena. Aggressiivisimmissä tapauksissa Yhdysvallat on toppuutellut Israelia – usein turhaan. Israel on saanut paljon aseistusta liittolaiseltaan. Bidenin hallinto ilmoitti kannattavansa kahden valtion mallia Lähi-itään, mutta presidentiksi palaavan Donald Trumpin kaudella palestiinalaisvaltiota tuskin syntyy. Plussaksi Yhdysvalloille totean, että se on auttanut rahallisesti palestiinalaisväestön perustarpeiden tyydyttämistä ja jälleenrakentamista Israelin aiheuttamien tuhojen jälkeen. Samaa on tehnyt myös Euroopan unioni (EU).

Palestiinan valtioko?

Gazan lokakuussa 2023 alkaneen sodan jatkuessa valtioyhteisö korosti entistä vahvemmin tarvetta jakaa Palestiinan alue kahteen valtioon. YK on ottanut vuonna 1988 perustetun Palestiinan valtion tarkkailijajäsenekseen ja 147 valtiota on tunnustanut tuon Palestiinan valtion. Kuitenkaan niin kauan kuin Israelin miehitys jatkuu, Palestiina ei ole todellinen valtio.

Toiminnallaan vuonna 2024 Israel manifestoi, ettei se kannata Palestiinan valtion perustamista vaan aikoo hallita palestiinalaisalueita asevoimin. Ainoa jako, johon se suostuisi, on Trumpin vuonna 2020 tekemä ehdotus, jonka mukaan kaikki Israelin haltuunsa ottamat palestiinalaisalueet – mukaan lukien siirtokunnat – siirtyisivät osaksi Israelia. Palestiinan val-

³ Amnesty International (2024) raportoi britannialais-palestiinalaisen kirurgin Ghassan Abu Sittahin näkemyksestä maaliskuussa 2024: ”Tappamisen lisäksi Israel ja sen läntiset liittolaiset rakentavat logistista infrastruktuuria, joka pitkällä aikavälillä kiihdyttää elämän Gazassa ja pyrkii karkottamaan palestiinalaiset alueelta. [...] Nälkä on tappoväline. Vesiputkien ja viemäristön tuhoaminen tarkoittaa sitä, että tartuntataudeista tulee tappovälineitä. Kroonisten sairauksien lääkkeiden saatavuuden estäminen on tappoväline. Kansanmurha ei ole yksittäinen teko. Se on prosessi.”

tiolle jäisi vain rippeitä. Se saisi pienehkön alueen Israelin eteläosasta. Ehdotus sai hylkäyksen laajalla rintamalla.

Tällä erää on mahdotonta ajatella neuvotteluratkaisua muusta kuin taisteluiden lopettamisesta. Sota on laajentunut Libanonin ja Iranin alueille. Israel pommittaa säälimättä uusiakin kohteitaan. Se näyttää tuudittautuneen siihen uskoon, että mitä enemmän se tuhoaa ja surmaa, sitä enemmän sen turvallisuus vahvistuu. Onko siinä näyttölemistä mukana, sitä emme tiedä. Meillä ei ehkä ole täysin todenmukaista tietoa Israelin tiedottamista vähäisistä tappioistaan, sillä sodankävijät tapaavat kuvata tappioitaan todellista vähäisemmiksi.

Israelin armeijan alettua kiusaamaan YK:n Libanoniin sijoittamia rauhanturvajoukkoja saadakseen YK:n vetämään ne pois sen tieltä kielteiset asenteet Israelia kohtaan näyttävät voimistuneen kansainvälisessä yhteisössä. *Keskisuomalainen*-lehti kuvaa 15.10.2024 pääkirjoituksessaan Israelin vaatimusta YK-joukkojen poisvetämisestä röyhkeäksi: ”suhtautuminen Libanonin asukkaisiin osoittaa Israelilta juuri sellaista ylenkatseista piittaamattomuutta ja julmuutta, mistä juutalaiset ovat itse kärsineet vuosisatojen ajan”. Seuraava ikävä askel oli Israelin parlamentin hyväksymä laki, jonka nojalla Israel lopettaisi kaiken yhteistyön YK:n Palestiina-auttamisjärjestön UNRWA:n kanssa.

Onko neuvotteluratkaisu mahdollinen?

Israelin suostuminen neuvotteluihin, joiden tuloksena voisi syntyä palestiinalaisvaltio, vaikuttaa näillä näkymin erittäin epätodennäköiseltä. Ensin tarvitaan sopimus Gazan sodan lopettamisesta, joka mahdollistaisi tulevaisuuden suunnittelun. Gazan sodan ja liitännäisten sotien tuloksena Israelin kansainvälinen maine kärsii niin paljon, että nähtäväksi jää, miten Israelin väestö tulevissa vaaleissa äänestää: hyväksyykö enemmistö väkivaltaa kannattavan linjan vai puoltaako se rauhantahtoista ratkaisua?⁴ Palestiinalaisvaltio voisi olla ratkaisu Israelin tavoitteeseen päästä eroon miehitettyjen alueiden suuresta palestiinalaisjoukosta. Israel on luonut edellytykset sille, että se säilyy Palestiinan alueen mahtivaltiona, joka kykenee kontrolloimaan palestiinalaisvaltiota. Toki sopimuksen aikaansaaminen olisi monen mutkan takana.

Kuten edellä olen todennut, YK:n päälimet ovat julistaneet Israelin monien kansainvälisen oikeuden sääntöjen loukkaajaksi. Jos neuvotteluihin pääseminen vaikuttaisi mahdolliselta, miten olisi mahdollista päästä sopimukseen, joka täysin kunnioittaa kansainvälistä oikeutta? Suostuisiko Israel esimerkiksi kaikkien siirtokuntien purkamiseen? Kun tämä vaikuttaa mahdottomalta, YK:n turvallisuusneuvosto tarjoaa ratkaisun päätöslauselmassa 2334 vuodelta 2016: ”Korostaa, ettei se hyväksy mitään muutoksia 4. kesäkuuta 1967 tehtyihin linjanvetoihin, mukaan lukien Itä-Jerusalem, paitsi ne, jotka osapuolet hyväksyvät neuvottelujensa tuloksena”. *Neuvotteluosapuolet siis päättäisivät lopputuloksen*. Tällaiseen on ollut pakko sopeutua kansainvälisessä oikeudessa.

Tarkasteltaessa Israelin ja palestiinalaisten välistä konfliktia noin 75 vuoden ajalta on myönnettävä, että tuona aikana Israelin asema on tuntuvasti vahvistunut ja palestiinalaisten heikentynyt. On myönnettävä, että Palestiinan valtion perustamiseen tähtäävien neuvottelu-

4 Nykyinen Netanjahun hallitus pyrkii luomaan olosuhteet, joissa neuvottelujen aloittaminen Palestiinan valtiosta tehdään vaikeaksi kuten myös neuvottelujen onnistuminen.

jen alkaessa Israelin asemat olisivat vahvat – niin paljon se on vallannut palestiinalaisalueita ja sillä on Yhdysvaltojen tuki. Edessä olisivat vaikeat neuvottelut.

Sopimukseen voitaisiin päästä vain, jos kansainvälinen yhteisö on niissä mukana vahvalla panoksella viestittämässä Israelille, että sen täytyy olla valmis joustamaan. Vaikutusvaltaisen kansainvälisen tahon on toimittava neuvottelujen johdattelijana: esimerkiksi YK, Yhdysvallat ja Arabiliitto yhdessä, ehkä jokin arabivaltio. Rauhanprosessin perustaksi hyvä olisi YK:n turvallisuusneuvoston yksimielinen päätöslauselma. Myös neuvottelukestävyyttä täytyy olla.

Jos rauhansopimus saadaan aikaiseksi, sen toteuttamista ei voida jättää Israelin ja Palestiinan keskinäiseksi asiaksi, vaan tueksi tulee luoda kansainvälinen valvontajärjestelmä. Mielestäni hyvä ratkaisu olisi *perustettavan valtion siirtäminen aluksi YK:n hallintoon* kuten Kosovon ja Itä-Timorin tapauksissa. YK-hallinto huolehtisi siitä, että uudessa valtiossa järjestetään demokraattiset vaalit ja että perustuslaki takaa demokratian, ihmisoikeudet ja oikeusvaltion. Sen tehtävänä olisi myös kantaa huolta Israelin ja Palestiinan turvallisuudesta valvomalla niiden molempien rajojen loukkaamattomuutta. Jos YK-hallintoon ei päädytä, YK:n vahvat rauhanturvajoukot voisivat myös olla kelvollinen – mutta selvästi huonompi – ratkaisu. Ne tulisivat kahden valtion välisille alueille, joilla Israelin asevoimat on tavannut pitää valtaa. Lisäksi kansainvälisten järjestöjen ja valtioiden tulisi sitoutua Palestiinan valtion monipuoliseen auttamiseen.

Heti neuvottelujen aluksi osapuolilla olisi edessään visainen kysymys, Hamasin asema. Hamasin bruttaali terrorihyökkäys Israeliin 7.10.2024 heikensi sen kansainvälistä asemaa. Israel varmaankin vaatii Hamasin sulkemista neuvottelujen ulkopuolelle. Se on selvää, että Länsirannan palestiinalaishallinto on palestiinalaisten pääedustaja. Vähin mitä Hamasilta tulee vaatia, on sen selväsanainen irtisanoutuminen väkivallasta ja selkeä Israelin valtion tunnustaminen. Ehkä Hamas-ongelmaan saataisiin ratkaisu johtavien länsivaltojen sitoutuessa takaamaan Israelin (ja Palestiinan) turvallisuuden määrääjäksi. Tai sitten Hamas jätettäisiin neuvottelujen ulkopuolelle.

Neuvottelujen lähtökohta on palestiinalaisille heikko. Israel on osoittanut niin suurta iskukykyä, että se voi esittää uhkavaatimuksia tyyliin ”jos ehdotustamme ei hyväksytä, vetäydymme neuvotteluista”. Valtioyhteisö ja palestiinalaiset joutuvat ottamaan huomioon Israelin viime vuosikymmenten ’saavutukset’ – osittain.

Vaikeimman ongelman muodostaa Jerusalem. Kumpikin osapuoli kokee sen kansallis-uskonnolliselle identiteetilleen elintärkeäksi. Israel luultavasti pitää tiukasti kiinni koko Jerusalemin pääkaupunkinaan. Kun Israelin joka tapauksessa tulee luopua osasta Länsirannan siirtokuntiaan (rakennukset ehjinä), ehkäpä se suostuisi luopumaan suuremmasta siirtokuntamäärästä vastapainona Jerusalemin pitämiselle.⁵ Tietenkin tällaiseen pakettiin pitäisi kuulua Islamin pyhien paikkojen erityisasema.

Israelin entinen pääministeri Ehud Olmert ja palestiinalaishallinnon entinen ulkoministeri Nasser al-Kidwa ehdottavat yhteisessä artikkelissaan seuraavaa: ”Länsirannasta runsaat neljä prosenttia voitaisiin liittää Israeliin – liitokseen kuuluisivat Israelin tärkeimmät siirto-

5 Siirtokuntien asukkaat ovat osoittautuneet aggressiivisiksi, joten ei ole helppoa saada heitä muuttamaan pois. Kun Yhdysvallat on antanut niin runsaskätisesti rahaa Israelin avustamiseen, eikö amerikkalaisrahaa voitaisi käyttää siirtokuntalaisten taivuttamiseksi muuttamaan pois siirtokunnasta?

kunnat ja Jerusalemin alue” (Olmert & al-Kidwa 2024). Kirjoittajat jatkavat, että konfliktin ydin on Jerusalem ja sen vanhakaupunki monille uskonnoille tärkeine paikkoineen. Vanhas-takaupungista pitäisi tehdä Israelin, Palestiinan ja kolmen muun valtion yhdessä johtama huoltohallintoalue.

Ottaen huomioon siirtokuntalaisten suuren määrän Länsirannalla – lähes 500.000 – epäi-len, ettei Israel suostu Olmertin ja al-Kidwan hahmottamaan neljään prosenttiin. Joka ta-pauksessa heidän ehdotuksensa antaa toivoa rauhansopimukseen pääsyn onnistumisesta.

Paras ratkaisu Jerusalemin ongelmaan olisi sen julistaminen kansainvälisesti hallinnoi-duksi kaupungiksi – siten että kaksi valtiota perustavat pääkaupunkinsa muualle. Kansain-välisen valvonnan avulla ei sellainenkaan ratkaisu liene mahdoton, että kummankin valtion pääkaupunki sijaitsee Jerusalemissa – toisen länsiosassa ja toisen itäosassa.

Israelin tulee suostua rakentamansa muurin purkamiseen siltä osin kuin muuri kulkee Länsirannan puolella. Tämän ei pitäisi olla ylivoimaista, sillä ilmoittihan Israel aikanaan YK-tuomioistuimelle muurin olevan tarkoitettu väliaikaiseksi.

Palestiinalaisten tulisi suostua siihen, että osa Israelin siirtokuntia säilyy ja pääosin ne siirtyvät Israelin valtion alueeseen. Palestiinalaisten tulee myös luopua vaatimasta pakolaisten paluuoikeutta Israelin alueelle. Palestiinalaisten pakenemisesta vuosina 1948–1949 on kulu-nut jo yli 70 vuotta. Nämä ovat vaikeita ehtoja palestiinalaisille, mutta ilman niitä sopimuk-seen tuskin päästäisiin.

Sovittaessa siirtokunnista tärkeää on saada luoduksi *riittävän yhtenäinen alue itsenäiselle Palestiinan valtiolle*. Israelin tulee sitoutua siihen, että se kunnioittaa arabikansalaisensa oi-keuksia eikä pyri karkottamaan heitä. Israel varmaankin suostuu Trumpin ehdottamaan alue-siirtoon palestiinalaisille etelä-Israelista.

Näillä näkymin vaarana on, että vaikka sopimukseen päästäisiin, tuloksena olisi heikko *bantustan*-tyyppinen Palestiinan valtio, jonka suvereenisuuteen Israelin vaatimat turvallisuus-edut löisivät ison loven. Vähintä mitä sen estämiseksi tulee tehdä, on kansainvälisen yhteisön vahva panostus uuden valtion tukemiseen – niin rauhanneuvotteluissa kuin sen jaloilleen auttamisessa. Mutta voiko sellaista panostusta löytyä riittävästi? Tällä erää näkymät ovat varsin heikot. Siitä todistavat Israelin ystävän Donald Trumpin voitto Yhdysvaltojen presi-dentinvaalissa ja EU:n uuden ulkopoliittisen johdon ilmeinen haluttomuus nousta Israelia ja Trumpia vastaan.

Jos vaikka *bantustan*-ratkaisu onnistuttaisiin välttämään, onnistunuttakaan ratkaisua ei voi kuvata oikeudenmukaiseksi, korkeintaan kohtuulliseksi. Sekin olisi melkoinen saavutus.

Miltä nykyinen tilanne vaikuttaa Suomen kannalta? Ulkopoliittinen johtomme on ilmoittanut, että se on valmis tunnustamaan Palestiinan valtion vasta, kun kahden valtion ky-symyksessä tapahtuu selvää edistymistä. Suomi siis odottaa asiassa edistymistä, ennen kuin se tekee mitään ratkaisevaa. Se haluaa pysyä Israelin ystävänä ja ostaa siltä moderneja aseita. Israelin tuore laki yhteistyön lopettamisesta UNRWA:n kanssa aiheuttaisi sovellettuna kui-tenkin niin julmat seuraukset Gazan väestölle, että ulkoministeri Elina Valtosen mukaan se johtaisi ”humanitaariseen helvettiin” (Paananen 2024). Ei Suomen Israelia myötäilevä linja

siis ole 'kiveen kirjoitettu', vaan mitä väkivaltaisemmaksi Israel käy, sitä vaikeampi Suomen on myötäillä Israelia.

Kun länsimaat ovat selvästi ilmoittaneet kannattavansa kahden valtion ratkaisua, niiden tulee reagoida tuntuvasti voimakkaammin kuin vain sanallisesti Israelin mahdolliseen aikomukseen yhä laajentaa siirtokuntiaan tai rakentaa yhä uusia siirtokuntia. Niiden tulee myös estää yhtiöidensä kaupankäynti siirtokuntien kanssa.

Vai jatkuuko konflikti?

Edellä hahmoteltu sopuratkaisu voi olla toiveajattelua. Lyhyellä tähtämellä todennäköistä on, että tilanne Lähi-idässä jatkuu vaikeana. Israel kiihdyttää sortoa ja palestiinalaisalueilla vastarinta jatkuu. Israelin johtopiireissä on jopa keskusteltu palestiinalaisten joukkokarkotuksesta eli etnisestä puhdistuksesta – Gazasta Egyptiin tai Länsirannalta Jordaniaan. Israelilainen *Haaretz*-lehti kirjoitti pääkirjoituksessaan 10.11.2024, että Israelin asevoimat toteuttavat etnistä puhdistusta Pohjois-Gazassa (*Haaretz* 2024). Se viittaa pitkään miehitykseen ja juutalaissiirtokuntien rakentamiseen.

Toisaalta, jos kansainvälinen asenne Israelia kohtaan käy yhä kriittisemmäksi, silloin Israel joutunee harkitsemaan, että vaihtoehtoinen politiikka voisi tuottaa parempia tuloksia. Israelilla on näet lähistöllään valtioita ja sotilaallis-poliittisia järjestöjä, jotka suhtautuvat siihen vihamielisesti. Israelin pieni koko tekee siitä sotilaallisesti vaaranalaisen. Totta kyllä, Israelilla on ydinase, mutta sen käyttöönotto – uhkaaminenkin – olisi viesti siitä, että Israelin turvallisuus on heikoissa kantimissa.

Helsingin Sanomat käsittelee pääkirjoituksessaan 5.10.2024 Israelin intoa käydä useamman rintaman sotaa ja siinä ”antaa Iranille kunnon opetus”:

Pitkällä aikavälillä kolmen rintaman sota ei ole Israelinkaan etu. Netanjahu voi voittaa taistelunsa, mutta samalla hän kaivaa kuoppaa juutalaisvaltiolle, joka joutuu kansainväliseen eristykseen ja on tulirenkaan saartama. Jatkuva sota rasittaa taloutta ja voi saada koulutetut israelilaiset jättämään maan. (*Helsingin Sanomat* 2024.)

Mielestäni pääkirjoitus on oikeassa. Israel voi lyödä vastustajansa, mutta 10–15 vuoden kuluttua ne ovat jälleen haastamassa sen turvallisuutta. Tuho silloin voisi olla nykyistäkin suurempi. Sen sijaan Palestiinan valtion luominen veisi pohjan pois Israelin vastustajien vihamielisyydeltä ja Lähi-idän alue muuttuisi nykyistä paljon rauhanomaisemmaksi.

Lähteet

Albanese, Francesca (2024): Anatomy of genocide, 25.5.2024. A/HRC/55/73.

Amnesty International (2024): Joukkokirje jäsenille, lokakuu 2024.

Hannikainen, Lauri (2014): *Kansainvälisen oikeuden käsikirja*. Tietosanoma.

Haaretz (2024): ”Netanyahu's ethnic cleansing in Gaza is on display for all to see”. Pääkirjoitus, 10.11.2024.

<https://www.haaretz.com/opinion/editorial/2024-11-10/ty-article-opinion/netanyahu-ethnic-cleansing-is-on-display-for-all-to-see/00000193-12ac-d3a2-a3d7-5bed1d8d0000>

Helsingin Sanomat (2024): ”Israelin ja Iranin voimainkoetus saattaa karata käsistä”. Pääkirjoitus, 4.10.2024.

<https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000010742088.html>

Juusola, Hannu (2005): *Israelin historia*. Gaudeamus.

Keskisuomalainen (2024): ”YK ei ole sodan osapuoli Lähi-idässä”. Pääkirjoitus, 15.10.2024. <https://www.ksml.fi/paakirjoitus-mielipide/7976578>

Olmert, Ehud & Nasser al Kidwa (2024): ”Israelin ja Palestiinan suhteet pitää rakentaa uudelle pohjalle”. *Helsingin Sanomat*, 4.10.2024, A5.

Paananen, Veera (2024): ”Israel kielsi avustusjärjestön, Suomen valtionjohto keskusteli asiasta: ’Suomi tukee YK:ta’”. *Helsingin Sanomat*, 5.11.2024. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010810897.html>

Palestinian Rights Committee (2024): UN Special Committee finds Israel’s warfare methods in Gaza consistent with genocide. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/11/>

Reime, Hannu (2011): *Israel/Palestiina – Kahden kansan luvattu maa*. 2. uud. painos. Like.

Räsänen, Syksy (2018): *Israelin apartheid*. Into.

Demokratian kestävyys punnitaan kriisissä

Johanna Ketola^{1,2}

Maaliskuussa 2020 alkanut ja toukokuussa 2023 päättyneeksi julistettu koronaviruspandemia oli megakriisi, joka ylitti valtioiden, politiikkasektoreiden ja politiikkatasojen rajat (Boin ym. 2021, 3, 8–10). Koronapandemia aiheutti mittakaavaltaan ainutlaatuisen maailmanlaajuisen kriisin: COVID-19-pandemia oli vakavin globaali terveys-, talous- ja turvallisuuskriisi sitten toisen maailmansodan.

Suomessa kriisi johti poikkeusolojen julistamiseen ensimmäistä kertaa Suomen historiassa. Yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa valtioneuvosto totesi 16. maaliskuuta 2020, että maassa vallitsevat koronavirusilanteen vuoksi poikkeusolot (Valtioneuvosto 2020). Samalla otettiin käyttöön lähinnä sodan uhkaa varten laadittu valmiuslaki.

Kouluja, päiväkotia ja työpaikkoja suljettiin. Moni sulkeutui myös omaehtoisesti kotiinsa pitkäksi aikaa. Hautajaisia järjestettiin ilman omaisia. Koronaviruspandemiaan liittyy monta inhimillistä tragediaa. Osa kantaa taudin ja pandemian aikaisen sosiaalisen vuorovaikutuksen puutteen aiheuttamia seurauksia mukanaan vielä pitkään. Koronaviruspandemia ei kohdellut yksilöitä, yhteisöjä tai kokonaisa yhteiskuntaakaan tasapuolisesti.

Väitöstutkimukseni ytimessä ei niinkään ole kyse eroista vaan hallinnan logiikkaan liittyvistä samankaltaisuuksista.

Tutkimuksessa kysyttiin ensinnäkin, kuka globaalin mittakaavan koronakriisissä toimi ja mille yleisölle. Toisekseen tutkimuksessa tarkasteltiin, kuinka rajat ylittävää koronakriisiä pyrittiin ratkaisemaan. Kolmanneksi työssä pohditaan yleisemmin, missä ja miksi kriisejä rakentuu.

Vastauksia näihin kysymyksiin jäsennettiin neljän hallinnan tason kautta, joita ovat kansainvälisen järjestelmän taso, EU-taso, pohjoismainen taso ja Suomi.

Väitöskirja pohjautuu neljään vuosien 2020 ja 2023 välillä kirjoitettuun, vertaisarvioituun ja jo julkaistuun tieteelliseen artikkeliin (Heinikoski ym. 2021; Ketola ym. 2023; Ketola 2023; 2024). Tutkimukseen on haastateltu yli 120 henkilöä, viranomaisia ja muita asiantuntijoita, jotka työskentelivät kriisinhallinnan parissa. Haastateltaviin lukeutui suomalaisia ja muita pohjoismaisia virkahenkilöitä sekä Euroopan unionin (EU) instituutioiden edustajia.

Mitä tutkimuksessa sitten selvisi?

Ensinnäkin on huomioitava, että haastatteluiden perusteella piirtyvä kuva koronapandemian hallinnasta on verrattain erilainen kuin se tarina, josta kenties luimme mediasta. Julkisuudessa koronakriisi oli kamppailua ensin suojavälineistä ja sitten rokotteista. Tätä haastattelut eivät toki kiistä, mutta niistä rakentuu toisenlaisen kertomus.

1 VTT, Turun yliopisto, <jmketo@utu.fi>

2 Kirjoitus perustuu Turun yliopistossa 29.11.2024 pidettyyn *lectio praecursoria* -esitelmään ”Demokraattinen hallinta kriisien aikakaudella: Monitasoinen näkökulma toimijuuteen ja toimintaan COVID-19-pandemiassa”.

Tutkimuksen löydöksiä ytimessä on, kuinka viranomaiset pyrkivät yhteistyöhön. Tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, että kriisi oli jaettu ja yhteistyöorientaatio oli vahva yli kansallisten rajojen. Tutkimuksessa selviää, kuinka virkahenkilöt pyrkivät löytämään olemassa olevien sääntöjen puitteissa luovia ratkaisuja, joilla suojeltaisiin eurooppalaisia vakavalta taudilta. Paljon parjatun Euroopan komission virkakunta oli avainasemassa tässä työssä.

Monessa suhteessa onnistuttiin, vaikka ei ehkä aina tyylipuhtaasti. EU-kansalaisten evakointi maailmalta ja myöhemmin myös rokotehankinnat ovat esimerkkejä näistä onnistumisista. EU osoitti vahvaan asiantuntijuuteen perustuvan kyvykkyytensä. Tästä hyötyivät erityisesti pienemmät jäsenmaat, joilla ei välttämättä ollut resursseja tämän mittaluokan kriisin hallintaan.

Toki mukaan mahtui myös epäonnistumisia ja kitkaa jäsenmaiden välillä ja suhteessa komissioon. Eurooppalaista koronahallintaa pyrittiin ponnekkaasti hoitamaan samanaikaisesti, kun jäsenmaissa piti huolehtia epidemian hallinnasta kansallisesti. Kaikkein ei pienissä jäsenmaissa välttämättä riittänyt aikaa ja kansallisen tautitilanteen hallinta meni etusijalle. EU-tason tiedonvaihto auttoi kuitenkin myös kansallisen tason toimenpiteiden suunnittelussa, eivätkä EU- ja kansallinen taso olleet toisensa poissulkevia.

Tutkimus osoittaa, että EU sääntöineen, instituutioineen ja toimintatapoineen oli toiminnan reunaehtoja määrittäjä ja yhteisesti sovitut rakenteet määrittivät kansallisen itsekkyyden rajoja. Kansainväliset säännöt, sopimukset ja instituutiot ohjasivat maiden käyttäytymistä ja korostivat osaltaan kansallisvaltiokeskeistä toimijuutta.

Tässä viitekehysessä on tärkeä huomata, että tartuntatautien osalta ei ole sellaista ylikansallista toimivaltaa ja sanktiovaltaa omaavaa tahoa, joka voisi pakottaa kansallisvaltiot haluamansa kaltaiseen toimintaan. Tällainen taho ei ole esimerkiksi Maailman terveysjärjestö WHO, jonka toimivalta on varsin rajoitettu. Pandemiassa WHO:n työkaluina ovat tuki jäsenmaille, kansainvälisen järjestelmän reagointivalmiuden kehittäminen, koordinaatio ja tiedonjako. WHO:n tehtävänä on tukea asiantuntemuksellaan jäsenmaita niiden omissa toimissa. Globaalissa terveyshallinta-arkkitehtuurissa nimenomaan hajautetun vallan malli on osoittautunut verrattain toimivaksi (mm. Held ym. 2019).

Koronakriisi korosti, että kansallisvaltiot ovat ensisijaisesti vastuussa kansalaistensa terveyden ja hyvinvoinnin turvaamisesta. Kriisissä painottui valtioiden kansallinen itsemääräämisoikeus ja toimeenpanovallan rooli, erityisesti kriisin alkuaikoina. Koronakriisinhallinta korosti niin kansallisten hallitusten roolia kuin vastuuta pandemiakriisin hoidosta.

Oli kiire, aikapaine ja rajallinen määrä ihmisiä, joilla oli tarvittavaa osaamista terveyskriisin ja sen seurannaisvaikutusten hoitamisesta. Arvovaltakäyttöä ja valtataisteluilta ei välttytty, mutta tästä huolimatta yhteistyöstä ei luovuttu.

Tutkimuksessa selviää, että suojelun kohteena ja toimenpiteiden yleisönä olivat ensisijaisesti kansalaiset. Tämä näkyi selvästi esimerkiksi Pohjoismaiden rajatoimenpiteissä, joilla rajoitettiin pohjoismaista vapaata liikkuvuutta ensi kertaa sitten 1950-luvun. Näkyvät rajat ja niihin perustuvat toimenpiteet paitsi vaikeuttivat tuhansien ihmisten arkea, tekivät eroa Meidän ja Muiden välille.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa (Heinikoski ym. 2021) tarkasteltu Irlannin esimerkki osoittaa, ettei koronahallinnan yleisö rajoittunut oman maan kansalaisiin kaikkialla Euroopassa. Irlannin koronakriisin hallinnassa esiin tuli monenlaisia historiallisia ja poliittiseen kulttuuriin liittyviä syitä, miksi kansainvälistä liikkuvuutta oli vaikea rajoittaa tartuntataudin takia. Kansainvälisen liikkuvuuden rajoittaminen ei tapahtunut Irlannissa yhtä refleksinomaaisesti kuin Suomessa.

Kolmannen osatutkimuksen (Ketola 2023) aiheena ollut pohjoismainen vertailu osoitti, että myös Pohjoismaiden välillä koronakriisin hallinta korosti erilaisia historiallisia, maantieteellisiä ja hallinnollisia eroja maiden välillä. Siinä missä kriisivarautuminen on esimerkiksi Islannissa ja Färsearilla rakentunut meripelastukseen liittyvän katastrofivalmiuden pohjalle, Suomen kriisivarautuminen on muotoutunut sodan uhalte.

Kansainvälisessä terveysturvallisuusvertailussa, jossa tarkastellaan siis eri maiden pandemiavarautumista, Pohjoismaat ovat sijoittuneet hyvin (mm. Global Health Security Index 2019). Pandemiavarautuminen osoittautui kuitenkin kaikkialla puutteelliseksi, vaikka erilaisissa riskiarvioissa pandemioita on pidetty vain ajan kysymyksenä. Riittämätön resursointi ja varautuminen ovat pohjimmiltaan poliittisia kysymyksiä, jotka edellyttävät hallinnollisia toimenpiteitä.

Tutkimuksen keskeisiin havaintoihin kuuluu, että kriisinhallinta ei vääjäämättä tarkoita autoritaarisuuden vahvistumista. Työssä tarkastellut esimerkit, ja erityisesti Suomen tapaus, osoittavat, että demokratia ja asiantuntijuuteen ja viranomaistyöhön perustuvat toimintatavat ovat kriisissä yhteensovittavissa eivätkä ne välttämättä ole toistensa vastakohtia.

Virkakuntaa ohjasi pääsääntöisesti asiantuntijuuteen perustuva käytännöllinen ongelmanratkaisu. Koronakriisin hallinnassa ei löytynyt viitteitä teknokraattisesta vallankaappauksesta, josta varoitellaan kriisien yhteydessä (mm. White 2019). Tässä suhteessa onkin tärkeää huomata, että koronapandemian tapauksessa kyseessä oli ensisijaisesti terveyskriisi. Kriisin luonteella ja tarkasteltavalla sektorilla on siis merkitystä.

Myönteinen havainto siitä, että asiantuntijuus ei tässä kriisissä vaikuttanut horjuttavan demokraattista järjestelmää erityisesti Suomessa ei poista sitä tosiasiaa, etteikö kriisin hallintaa tulisi tarkastella aina kriittisesti ja suhteessa myös oikeusjärjestykseen, erityisesti perustuslaillisuuteen. Kriisit ovat historiallisessa tarkastelussa mahdollisuus kumota vallitseva järjestys (ks. Elo ym. 2020). Poikkeuksellisissa tilanteissa laillisia ja poliittisia pidäkkeitä vaikuttaa olevan helpompi polkea kuin normaaliaikoina.

Kriisit ovat pohjimmiltaan vallankäyttöön liittyviä tilanteita. Ne rakentuvat poliittisesti, niitä tulkitaan poliittisesti, niitä hallitaan poliittisesti ja niiden seurauksia arvioidaan poliittisesti. Tästä syystä koronakriisin tutkiminen politiikan tutkimuksen piirissä on oleellista.

Tässä tutkimuksessa kriiseihin suhtauduttiin yhteiskuntatieteellisesti ”läpipoliittisina” – siten, että kriisit rakennetaan ja ne rakentuvat julkisuudessa kriisipuheen ja retoriikan välityksellä. Sanat ovat siis tekoja. Koronakriisi rakentui monitasoisesti ja kansainvälisesti. Tutkimuksessa vahvistuu käsitys, että eliiteillä, kuten valtiojohdolla, oli keskeinen rooli kriisien rakentumisessa.

Tutkimuksessa korostetaan myös, että eliiteillä on myös *vastuu* siitä, että demokraattinen hallinta koetaan oikeudenmukaiseksi ja reiluksi. Kokemus hallinnan oikeudenmukaisuudesta ja reiluudesta tukee hallintojärjestelmien demokraattisuutta sekä mahdollistaa, että erilaisia sääntöjä ja suosituksia noudatetaan vapaaehtoisesti, ilman pakkokeinoja.

Koronakriisi ja sen hallinta kutistivat kaikkia demokraattisen kollektiivisen toiminnan muotoja. Ne rajoittivat parlamenttien työskentelyedellytyksiä, kuulemismenettelyitä ja erilaisten asiantuntijanäkemyksen törmäyttämistä ja vertailua toisiinsa, myös julkisuudessa.

Avoin julkinen tila ja vapaa tiedonvälitys paikkasivat koronakriisissä sitä olennaista demokraattisen yhteiskunnallisen punninnan ja kollektiivisen toiminnan aukkoa, joka syntyi aikapaineessa ja toimintavaihtoehtoihin liittyvässä epävarmuudessa. Avoin tiedonvälitys, riippumaton ja itsenäinen media ja luotettavat tiedotusvälineet ovat avainasemassa, että saamme tietoa ja pystymme toimimaan ohjeiden mukaisesti – ja että pystymme arvioimaan ja haastamaan valtaapitävien toimintaa kriisissä.

Tutkimus haastaa kolme perusväittämää kriiseistä. Ensinnäkin, että kriiseissä autoritaarisuus lisääntyy vääjäämättä demokraattisuuden kustannuksella. Toiseksi, että teknokraattinen, asiantuntijuuteen perustuva ongelmanratkaisukeskeinen hallintatapa olisi automaattisesti ongelma. Kolmanneksi, että hätä ei lue lakia, että kriisissä toiminnalla ei olisi sääntöjä.

Tutkimuksen pohjalta voidaan tehdä myös suosituksia. Yksi niistä on tarve kehittää tapoja, joilla avoimuus, läpinäkyvyys ja osallistavuus voitaisiin huomioida kriisin hallinnassa aikaisempaa paremmin. Nämä ehkä uudenlaiset tai nykyistä kehittyneemmät osallistumisen tavat voisivat vahvistaa demokraattisen järjestelmän hyväksyttävyyttä ja ennaltaehkäistä siihen kohdistuvia järjestelmäriskejä monikriisien aikakaudella, jolla riskit vallan väärinkäyttöön ja toimivaltuuksien ylittämiseen eivät vähene. Demokratian vakautta ja kriisinkestävyyttä rakennetaan päivittäin.

Lopuksi on syytä vielä huomioida seuraava seikka. Se, että demokraattinen järjestelmä Suomessa kesti kriisin, ei ole itsestäänselvyys. Tutkimusstrategisesti epäonnistumisten osoittelu ja muutoksen arviointi lienee helpompaa kuin sen tutkiminen, miksi vältyttiin suuremmilta katastrofeilta.

On syytä pohtia sekä välittömiä että pidempiaikaisia poliittisen kulttuurin piirteitä, joiden vuoksi koronahallinta onnistui demokraattisen järjestelmän näkökulmasta Suomessa, ainakin lyhyellä aikavälillä. Tämä väitöstutkimus pystyy osaltaan ruokkimaan edellä mainittua keskustelua, vaikka se ei kattavaa vastausta siihen pysty tarjoamaan. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa luotetaan demokratian instituutioihin ja niiden tuottamaan yhteiskunnalliseen kriisinkestävyyteen, mikä pitää sisällään, että uskomme päätöksentekijöiden ja virkakoneiston hoitavan työnsä asiallisesti. Mutta kysymys on, kestäkö poliittinen ja institutionaalinen luottamus kaikki kriisit, myös pidemmällä aikavälillä? Kenties on myös niin, ettei järjestelmämme ole vielä koeteltu tarpeeksi.

Lähteet

- Boin, Arjen, Allan McConnell & Paul 't Hart (2021): *Governing the pandemic: The politics of navigating a mega-crisis*. Palgrave Pivot Cham.
- Elo, Kimmo, Jussi Metsälä & Heino Nyyssönen (2020): ”Demokratia poikkeusoloissa”. *Kosmopolis*, 50(2), 9–19.
- Heinikoski, Saila, Johanna Ketola & Aada Peltonen (2021): ”Kosmopolitanismi ja kansalaisuuden rajat – Suomen ja Irlannin rajatimet koronakriisissä”. *Kosmopolis*, 51(1), 54–71.
- Held, David, Ilona Kickbush, Kyle McNally, Dario Piselli & Michaela Told (2019): ”Gridlock, innovation and resilience in global health governance”. *Global Policy*, 10(2), 161–177. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12654>
- Global Health Security Index (2019): Nuclear threat initiative. <https://ghsindex.org/wp-content/uploads/2019/10/2019-Global-Health-Security-Index.pdf>
- Ketola, Johanna (2023): ”Continuity over change, institutions over innovations, organized over organic: The scales and phases of Nordic resilience”. *Nordic Review of International Studies*, 1(2), 26–43.
- Ketola, Johanna (2024): ”Maailman terveysjärjestön legitimizeetti ja legitimizeettikriisit COVID-19-pandemian valossa”. *Hallinnon tutkimus*, 43(3), 210–225. <https://doi.org/10.37450/ht.130546>
- Ketola, Johanna, Waltteri Immonen & Henri Vogt (2023): ”Syklinen eurooppalaistuminen, koronakriisi ja Suomi”. *Politiikka*, 65(1), 53–75. <https://doi.org/10.37452/politiikka.117058>
- Valtioneuvosto (2020): Poikkeusolojen toteaminen. VNK/2020/31, 16.3.2020. <https://valtioneuvosto.fi/delegate/file/69419>
- White, Jonathan (2019): *Politics of last resort: Governing by emergency in the European Union*. Oxford University Press.

Ohjeita kirjoittajille

Käsikirjoitukset lähetetään toimitukselle OJS-järjestelmän kautta osoitteessa journal.f/kosmopolis Word-, Wp- tai RTF-muodossa (Times New Roman 12 pt., riviväli 1,5). Tekstii ei tavuteta tai palstoiteta. Molemmiin puolin anonyymien vertaisarvioinnin jouhevoittamiseksi tekstissä on vältettävä sanamuotoja tai viittauksia, jotka paljastaisivat kirjoittajan henkilöllisyyden. Kirjoittaja tarkistaa myös, ettei tekijän tietoja jää esimerkiksi ylä- tai alatunnisteeseen tai dokumentin ominaisuuksiin.

Käsikirjoituksen lisäksi järjestelmään jätetään erillinen tiedosto, josta käy ilmi kirjoittajan nimi, arvo, ammatti, toimipaikka, kirjeenvaihto-osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite.

Artikkeleiksi ja näkökulmiksi tarkoitettuihin käsikirjoituksiin on liitettävä omalle sivulle 100–150 sanan pituinen suomen- ja englanninkielinen tiivistelmä sekä englanninkielinen otsikko. Abstraktien alle liitetään avainsanat (3–5 kpl) aakkosjärjestyksessä suomeksi ja englanniksi.

Mahdolliset kuvat ja taulukot tulee laatia erillisille papereille puhtaaksi piirrettyinä tai toimittaa sopivassa elektronisessa tiedostomuodossa. Ne tulee otsikoida ja numeroida juoksevasti (Kuva 1, Taulukko 1, Kartta 1 jne.). Excel-kaavioista tulisi toimittaa myös alkuperäinen xls-tiedosto datoineen. Skannatut ym. kuvat toivotaan mahdollisimman korkearesoluutioisina tiff- tai jpg-tiedostoina. Tekstin yhteydessä on osoitettava kunkin kuvan ja taulukon paikka. Kuvien ja taulukoiden mahdollisesta käytöstä tulee keskustella etukäteen päätoimittajien kanssa.

Selittävät viitteet numeroidaan juoksevasti ja sijoitetaan tekstiin alaviitteiksi. Pitkiä alaviitteitä tulisi välttää.

Lähdeluettelo tulee omalle sivulle tekstin loppuun, otsikolla Lähteet. Luettelo laaditaan tekijän sukunimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä.

Viitteiden ja lähteiden merkintä

Lähdeviitteet sijoitetaan tekstin sisään sulkeisiin. Kirjallisuusviitteissä ensimmäiseksi tulee kirjoittajan sukunimi, sitten kirjoituksen julkaisuvuosi ja lopuksi viittauksen sivunumerot (Giddens 1979, 76–77). Mikäli tekstillä on kaksi kirjoittajaa mainitaan molempien sukunimet (Agnew & Corbridge 1995, 15–23) ja useamman kirjoittajan tapauksissa merkitään ensimmäinen nimi ja ym. (ks. Hall ym. 1978). Viitattaessa kahteen tai useampaan lähteeseen sijoitetaan lähteet tärkeysjärjestykseen (Giddens 1979; Hall ym. 1978; ks. myös Alasuutari 1984). Lähteet erotetaan toisistaan puolipisteellä.

Lähdeluetteloon merkitään vastaavasti kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, julkaisun nimi kursivoituna (huom. pienet alkukirjaimet), mahdollinen julkaisusarja sekä kustantaja. Käytettäessä muuta kuin teoksen alkuperäistä laitosta tehdään tekstinsisäinen viittaus käytettyyn laitokseen ja teoksen alkuperäiset julkaisutiedot sisällytetään lähdeluetteloon (esim. Wittgenstein 1999). Teoksiin viitattaessa käytetään siis näitä muotoiluja:

Alasuutari, Pertti (toim.) (1984): *Keskustelua laadullisesta sosiaalitutkimuksesta*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Sarja C 28. Tampereen yliopisto.

Agnew, John & Stuart Corbridge (1995): *Mastering space: Hegemony, territory and international political economy*. Routledge.

Giddens, Anthony (1979): *Central problems in social theory*. Macmillan.

Hall, Stuart, Charles Critcher, Tony Jefferson, John Clark & Brian Roberts (1978): *Policing the crisis. Mugging, the state, and law and order*. Macmillan Press.

Wittgenstein, Ludwig (1999/1958): *Sininen ja ruskea kirja. Filosofisten tutkimusten esitutkimuksia (1933–1935)*. Suom. H. Nyman. WSOY.

Tieteellisen tutkielman merkitseminen lähdeluetteloon:

Kukkula, Tanja (2007): *Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Turun yliopisto.

Artikkeliin viitattaessa mainitaan kirjoittaja, julkaisuvuosi ja sivunumero (Gergen 1977, 318; Wallerstein 1990, 63). Jos sanoma- tai aikakauslehden artikkelin tai uutinen kirjoittajaa ei ole annettu, merkitään viittaukseen julkaisun nimi ja julkaisuvuosi (*Newsweek* 1965). Ilmestymispäivämäärä on syytä mainita vain, jos sillä on asiayhteyden kannalta erityistä merkitystä (ks. *Helsingin Sanomat* 23.2.2005).

Lähdeluetteloon merkitään kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, artikkelin nimi lainausmerkeissä, lehden/kirjan nimi kursivoituna, vuosikerta ja ilmestymisnumero suluissa sekä artikkelin sivut, jonka jälkeen artikkeleista annetaan mahdollinen doi-tunnus. Sanoma- ja aikakauslehdistä merkitään ensin julkaisun nimi (kursiivilla), julkaisuvuosi (suluissa), artikkelin/uutisen otsikko, ilmestymispäivämäärä ja mahdolliset sivu- tai osionumerot:

Gergen, Kenneth (1977): "Social psychology as history". *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(1), 309–320. <https://doi.org/10.1037/h0034436>

Helsingin Sanomat (2005): "Chirac ja Bush olivat eri mieltä EU:n ja Naton rooliasta". 23.2.2005, A11.

Newsweek (1965): "Yankee go home". 16.8.1965, 23–26.

Wallerstein, Immanuel (1990): "Culture is the world-system: A reply to Boyne". Teoksessa: M. Featherstone (toim.) *Global culture*. Sage, 63–65.

Mikäli viitataan välittömästi edellä viitattuun teokseen, merkintä mainittu teos (mt.) tai mainittu artikkeli (ma.) riittää.

Internet-lähteeseen viitattaessa mainitaan dokumentin kirjoittaja (Jisi 1995; Cotter 2018), tuottaja (White House 2004a; 2004b) sekä vuosiluku tai (näiden puuttuessa) dokumentin nimi (ks. Terrorism Research Center päivämätön).

Lähdeluetteloon merkitään dokumentin kirjoittaja/tuottaja, vuosiluku, dokumentin nimi kursivoituna, mahdollinen "tuottamispäivämäärä" ja http-osoite:

Cotter, Holland (2018): "An enthralling show of Afro-Atlantic history illuminates Brazil". *The New York Times*, 12.10.2018. <https://nyti.ms/2CcU0yH>

Jisi, Wang (1995): *Conflict de civilisations: Fondement theorique et significations pratiques*. <http://conflits.org/Numeros/19WAN2.html>

Terrorism Research Centre (päivämätön): Etusivu. <http://www.terrorism.com>

White House (2004a): State of the union address, 20.1.2004. <http://whitehouse.gov/stateoftheunion/2004/>

White House (2004b): President Bush's radio address, 21.2.2004. <http://whitehouse.gov/news/releases/2004/2/20040221.html>

Jos luettelossa esiintyy saman kirjoittajan/tuottajan samana vuonna julkaisemia kirjoituksia, merkitään vuosiluvun jälkeen kirjain: (1990a), (1990b), jne.

Artikkeleiden kirjoittajille lähetetään kaksi kappaletta lehteä, muille kirjoittajille yksi. Erillispainoksia ei ole mahdollista jakaa.